

OTTO GELSTED

RUNDT OM EN FJORD

MED TEGNINGER AF
LARS SWANE

KØBENHAVN

ARTHUR JENSENS FORLAG

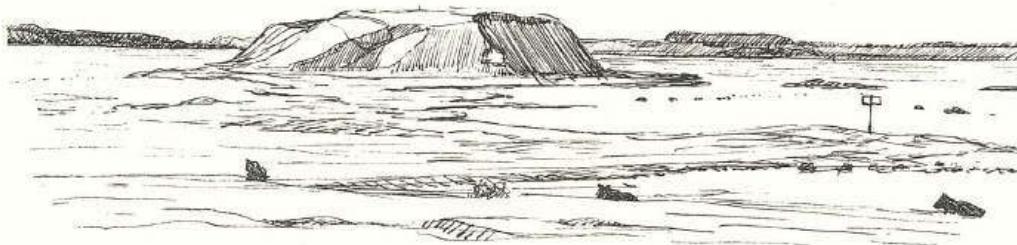
1943

OTTO GELSTED

R U N D T O M E N F J O R D

MED TEGNINGER AF
LARS SWANE

KØBENHAVN

ARTHUR JENSENS FORLAG

1943

INDHOLD

Oppesundby	9	Fra Bondens Fornedrelsestid	72
Frederikssund	11	Lidt om Tobak	75
Kitnæs	14	Før Statsbankerottens Dage	77
Jægerspris	18	I Domkirkebyen	79
Rejsen til Eskildsø	22	Til Middag hos Biskop Absalon	86
I Dejlighedens Favn	38	Besøg hos Ring	89
Jættestuer og Urtidsland	43	Christen Otto	93
Ejbymordet	58	Op langs Østkysten	94
Lejre og Ledreborg	62	Fjorden og Skoven	105
Kornerup	66	Fra Ellemosen til Kulhusene	111
Gevningebogen	69		

BILLEDFORTEGNELSE

Fra Stranden ved Kitnæs	12	Gevninge Kirke	70
Fra Stranden ved Kitnæs	15	Klokkerne i Gevninge Kirke	71
Fiskerhjulbør	17	Skibssætning. Vignet	78
Jægerspris Slot	18	Roskilde Domkirke set fra Ledreborg Allé	81
Solur i Jægerspris. Skænket Frederik VII af Præ-		Smedejernsgitter for Troldens Kapel i Roskilde	
sident Abraham Lincoln	19	Domkirke	83
Aften ved Vesterstrand, Jægerspris.....	21	Klostermarken	87
Gamle Huse i Sønderby	25	Halvøen Bolund i Roskilde Fjord	91
Roskildefjord ved Østskov	29	Udsigt fra Bogenæs mod Selsø	95
Fra Klosterruinen paa Eskildsø	34	Hyttefade ved Jyllinge	99
Nøglen til Skibby Kirke. Vignet	37	Havnen i Jyllinge	101
Udsigt fra Dejligheds Bakken	40	Træstub. Vignet	104
Rester af Kæmpehøj ved Holbæk Landevej.....	45	Baad paa Stranden	106
Udsigt fra Lindenborg Kro	51	Storkeegen	109
Gamle Huse i Englerup.....	57	Udsigt fra Kulhusene mod Lynæs	115
Udsigt mod Gl. Lejre	63	Solur. Vignet	118
Skibssætningen ved Gl. Lejre.....	65	Udsigt fra Stejlepladsen mod Lynæs og Klintebak-	
Kornerup Kirke.....	67	ken	119

FORORD

Denne Bog slutter sig til de tidligere udkomne »Tibirke Bakker« med Tegninger af *Ib Andersen* og »Fyns Land« illustreret af *Ernst Syberg*. Det er Hensigten at fortsætte med lignende Bind, saa de tilsidst kan udgøre en samlet Serie Skildringer under Titlen: Danske Egne. Gennemillustreret, som Rækken vil blive, skulde den ogsaa give et Indtryk af, hvordan Nutidens Tegnere opfatter Landet.

Egnen omkring Roskilde Fjord — og det gælder baade Østkysten fra Roskilde til Frederiksværk og de to Halvøer Halsnæs og Hornsherred — er særlig rig paa Oldtidsminder, og uden at det fra først af var min Hensigt, har det præget Fremstillingen, der er nærværet at være blevet en hel lille Arkæologi. For saa vidt passer det udmarket, som 1943 netop er et vigtigt Minde- og Festaar for dansk Oldtidsforskning, siden det er tre Aarhundreder siden Ole Worm udgav det første store Runeværk, og hundrede Aar siden Jakob Worsaae i sit Skrift »Danmarks Oldtid« opklarede Dyssernes og Jættestuernes Karakter.

Fortællinger, der kunde tjene til at belyse Befolningens Liv i gamle Dage, har jeg gerne fundet frem og taget med. Digtere og Malere, hvis Navn er knyttet til Omraadet — Chr. Winther og Henrik Pontoppidan, J. Th. Lundbye, L. A. Ring, Poul Christiansen og andre — er draget med ind i Skildringen. Og ellers har jeg prøvet at beskrive Landet, som det rullede sig op for mine Øjne — det danske Sommerland med dets bugnende Landevejsgrøfter, svale Skove, der dufter af Hindbær og Kantarel, og med Korn og Kør helt ud til de skyspejlende Fjordvige . . .

Midt i Bogen har jeg placeret Roskilde, saadan som Byen ligger med Domkirkenes Dobbeltspir ragende op over Egnen og synlige næsten overalt, hvor mangaard op paa en Bakke.

Kommer man cyklende sydfra mod Frederikssund, ligger der en lille Landsby Oppesundby, og fra den tog Rejsen rundt om Fjorden sin Begyndelse.

20. September 43.

Otto Gelsted.

~~Udsigt fra Stegplatzten mod Lynæs og Klintebakken. 7 juni 1943. Lars Svane.~~

Udsigt mod Lynæs og Klintebakken.

OPPESUND BY

Oppesundby — her har Maleren Ernst Syberg indrettet sit Hjem i et tidligere Bondehus, som han har gjort lyst og stort ved at bryde Skillevægge ned og sætte en stor Glasdør i Gavlen ud til Haven. Og gaar du over til Klokkerboligen, der ligger paa et Indhak i Kirkegaarden, og venter at træffe Degnen, bliver du skuffet — ogsaa her paa dette halvt sakrale Sted har en Maler slaaet sig ned: Victor Brockdorff. Byen bestaar kun af en lille Klat Gaarde, der begynder ved et Vejsving og ender ved et andet, hvor Udsigten lukkes af en prættig Trægruppe. Her er Annekskirke og gammel Rytterskole, hvor Brandchefen bor, og bag hans Have ligger et Kær med Pile og høje Siv og tykke Kranse af Skræpper. Over en Pilestub hænger en Le, gule Iris blomstrer i Kanten af Andemaden. En Hest græsser og pruster under Pilene, og Brænddirektørens brune Tævehund følger mig paa Vej og snuser til mine Ben.

Der er et Kvædder af Fugle. Her kan ikke være forandret meget, lad mig sige fra Kyhns Tid, og han vilde have elsket at male Spejlingerne i Vandet og et Piletræ

mod Solnedgangen. En umalet Pumpe med Jerntud og Jernstang, der har en Kugle for Enden, virker ogsaa gammelmodigt, skønt Landbruget paa Gaarden ved Kæret ellers er moderne nok. Langs Dammen gror fine Græsser og store, gule, nykærnede Smørblomster, og længere inde paa Marken staar silkerøde Valmuer og Hvidkløver og Margueriter. Og oppe i et af Piletræerne er der bygget et lille Træskur med Vægge af Sækkelæred — der er klippet et Hul i Væggen, og der er en Tovstige med Trætrin op til Huset.

En Høstak staar foran Gaardens hvidkalkede Gayl. Og i alle Byens Haver er der gamle Træer, Køkkenurter og Blomster — Riddersporer og Løjtnantshjerter — med hvide Gayle imellem. Alle Huse vender ud til Landevejen, der løber gennem Byen.

Hesten pruster, en Ko brøler, og fra Smedjen høres den klingre Lyd af Hammerslag. Svalekvæderet lyder, som var det selve Solskinnet, der sang, og i Luft'en flyver hvide Frøfnug.

Og nu kommer Storkeparret tilbage til Reden.
Det gamle Vers om Stork Langeben med de røde

Hoser i Faraos Moser fik os som Børn til at tro, at Storken overvintrede i Ægypten, men det er ikke Tilfældet — den krydser Middelhavet ved Gibraltar eller Bosporus og overvintrer enten ved Tschad Søen Syd for Sahara eller i det østlige Sydafrika, aldrig i Ægypten. Hvis Storkeparret deroppe kommer fra Sydafrika, har det haft en Rejsevej paa ca. 10,000 km. Det er de første Storke, jeg ser paa Reden i Aar, og jeg gribes paany af Synet, der er saa sært og saa hjemligt. Hvorfor har Mennesket sluttet sig saa inderligt til Storken og gjort den til et Husdyr og til Befordrer af de nye Generationer? — Antropologen Klaatsch har anstillet nogle Betragtninger derover og mener, at Storkens mystiske Sammenknytning med Menneskenes Huse og Hjem maa afledes af, at den dræber Slanger og derved virker beskyttende. Myten om at den bringer Børn til Huse sætter han i Forbindelse med dens aarlige Rejser til Afrika, hvor de *smaa Mennesker*, Dværgfolkene bor, som allerede Herodot havde hørt om.

Nu er den her i alt Fald. De to Storke deroppe lægger Halsen helt bagover og knæbrer lige op i Luften. De ser temmelig forpuskede og snaysede ud og netter sig da ogsaa lidt med Næbbet.

Og nu sker der noget mærkeligt.

En tredje Stork kommer sejlende og giver sig til at krese om Gaarden. De første Storke knæbrer og knæb-

rer, og mon det ikke skal virke som en Maskingeværild, som skal skræmme den nyankomne bort?

Den slaar Cirkel efter Cirkel rundt om Længen med Reden, og engang strejfer den næsten Kanten. Men saa ser det ud til, at den giver op. Og da den forsvinder, holder de andre Storke op med at lave Kanonade med Næbet.

Til den anden Side af Gaarden rejser Kirken sin tunge, mørkerøde Masse, halvt skjult bag Træerne, der løfter sig over den lange, kalkhvide Mur.

Og udenom ligger saa hele Landet med solbeskinnede Kør og Grusgrave og Telefonledninger langs Vejene og fjerne, grønblaau Skove.

— — — En Maaned senere kom jeg igen til Oppesundby, og da var Storkereden tom. Hvad der var sket, var følgende:

Først var den enlige Stork kommet. — Den havde aabenbart mistet sin Mage. Storkene er monogame, og er Magen død, opsøger den efterladte sig ingen ny. Et andet Par tog Reden i Besiddelse, og det kom til en Række Kampe mellem dem og den ensomme Stork. Tilsidst blev Parret ked af det og fløj bort til et fredeligere Rugested. Men ogsaa Sejrherren forsvandt. En Tid lang kom den paa Besøg og satte sig spejdende paa Toppen af Kirkens Trappiegavl. Saa har den opgivet Haabet.

FREDERIKSSUND

Der gaar en Trommeslager gennem Frederikssund. Hængende foran sig paa Maven har han en af de meget høje Trommer, som man ellers kender fra Billeder med Napoleons Grenaderer.

Frederikssund er en typisk lille Provinsby — med Raadhus og Dommersæde, Hovedtingsted, Sparekasser, Teater, Rekonvalescenthjem, Baadebyggeri, Jernstøberi, Strandhotel, »Anlæg« o. s. v., omtrent som alle andre Smaabyer af lignende Størrelse.

Henne i Gaden standser Trommeslageren foran et Hjørnehus med Indgang til et Stenhuggerværksted.

Han slaar en Trommehvirvel, saa løfter han sin Røst og forkynner to Gange med gentagne Trommehvirvler:

— Hr. Stenhuggermester Emanuel Nielsen med Frue og Sønner er inviteret til Eftermiddagskaffe Kl. 3 hos Maleren Victor Brockdorff i Anledning af Ruths Fødselsdag! Bombommelom! Bombommelom! Bom bom!

Byen hed oprindelig *Sundby Færge* og var Overfartsted til Horns Herred, blev saa Ladeplads for Slangerup Købstad, der 1578 fik Ret til at gøre Oplag af sine Varer paa Strandbakken ved Udesundby. Færgestedet begyndte at udvikle sig til By, og de store kongelige Byggeføretagender i Nordsjælland hjalp godt til, fordi Kalk, Tømmer og andet Materiale ofte fragtedes derhen.

Det stakkels Slangerup vidste ikke, hvad det gjorde, da dets Borgere bad Frederik den Anden om Lov til at bruge *Sundby Færge* som Stabelplads. Købstaden Slangerup sank efterhaanden ned til Landsby, saa nu kun den anselige Kirke minder om fordums Herlighed. Til Gengæld fik Gøgeungen dernede ved Kysten Købstadrettigheder og sit nuværende Navn af Frederik den Tredje i 1665. Banen til København aabnedes 1879, og i 1868 indviedes Kronprins Frederiks Bro, som nu er fornyet ligesom Kronprinsen.

Allerhyggeligst er der nede i Havnen. Aftenen er blikstille, og der er Kapsejlads ude paa Fjorden. Hver Gang en Baad langt om længe snegler sig over Maallinjen, lyder der et triumferende Pistolskud fra Linjevogteren. Ud over Bolværket hænger Byens gæve Borgere i diskuterende Klynger. Et Par Smaapurke, der næppe er saa store, at de gaar i Skole, tumler sig alle rede hjemmevante i en Robaad. Nede ved Roklubbens Baadeskur ligger en Række fine, blankt lakerede Kanoeer paa Rad som skønne, stærkt farvede Fisk. Og ude paa Badeanstalten herser en Svømmelærerinde med et Par tungnemme Herrer.

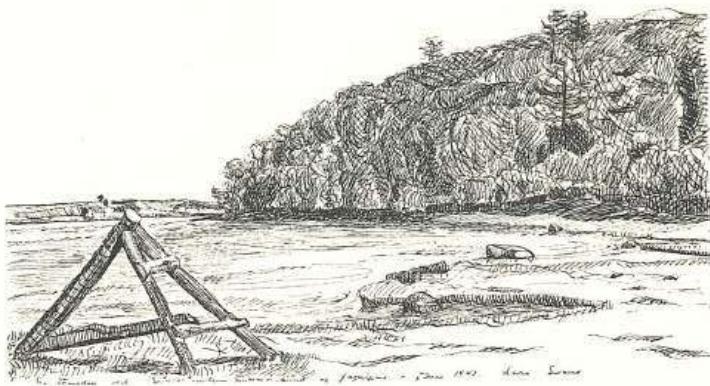
Der er flere meget fine Baade i Havnen, Komponisten Ebbe Hameriks store Kutter »Stout« f. Eks., der har porcellænshvidt Water-Closet og i Kahytten fast Ur og Barometer, bevægelig Lampe over Bordet, »Den

danske Havnelods« og anden Sølitteratur paa Rad og Række i Boghylden og Kikkerten lige til at gibe for Rørgænger oppefra. Og hver Gang Hamerik forlader Havnen, lader han en anden tage Roret og gaar til ombordværende Landkrabbers Forundring ned i Katahytten og begynder at fange Fluer, som han enkeltvis læmper over Bord. — De kommer, naar man ligger i Havn, forklarer han, og jeg kan ikke sove for de Bæster!

Syberg er nede og se til sin nyanskaffede ognymalede Baad og inviterer mig og Stenhuggermesteren — Emanuel Nielsen — med paa en Tur op til Nordskovene, men det maa vente, til jeg kommer tilbage — nu maa jeg først over til Hornsherred og se at træffe den unge Maler Lars Swane, der cykler rundt derovre og tegner Billeder for mig.

Sammen med Emanuel Nielsen gaar jeg ud paa Kalvøen, der ligger Syd for Havnen foran *Bløden*, der tidligere var en Vig af Roskilde Fjord, men inddæmmedes i 1869. Paa Kalvøen har engang en lille Stenalderstamme haft sit Tilhold, Emanuel Nielsen viser mig Sporene af en Køkkenmødding i en Skrænt. Nu er der »Anlæg« herude og Sportspladser og Roklub og Pavilion. Ogsaa ude ved Restaurant »Bilidt« ved Kronprins Frederiks Bro ligger der en Køkkenmødding.

Der er nok af dem her ved Fjorden, alene Syd for

Kitnæs.

Fredrikssund er der langs Kysterne talt henved hundrede større eller mindre Dynger. Det var ikke den aabne Havkyst, der lokkede Stenaldermanden, men de fligede, lune Fjorde med de mange Vige og den flade Strand.

Her ved Roskilde Fjord — og paa Djursland — var det, den berømte *Lejre-Kommision* især anstillede sine Undersøgelser. Den blev nedsat i 1848 af Videnskaberne Selskab og bestod af Geologen Forchhamer, Zoologen Japetus Steenstrup og Arkæologen Worsaae, den berømte Grundlægger af den forhistoriske Arkæologis sammenlignende Metode. Man var den

Gang endnu ikke klar over, hvad Skaldyngerne egentlig var, mange mente, at de var skyldet op af Havet. Først nu blev deres Karakter af Kulturlag — Affaldsdynger — slaæt fast.

Det var Worsaae, der har Æren af at være den første, der kom ind paa det rigtige Spor. Efter et Besøg ved Skaldyngen ved Mejlgård i 1849 skrev han i sin Dagbog: »Man skulde næsten fristes til at tro, at der i den fjernehste Oldtid her har været et Slags Spisested for Omegnens Folk. Derfra Kogekarrene, Kullene, Dyrebenene, Flintflækkerne. Men det er naturligvis kun en løs Formodning, som jeg ikke vil tillægge videre Vægt.« I Julen 1850 foretog saa den samlede Kommission Gravninger i Dyngerne ved Bilit og Havelse Mølle, og her blev Worsaaes Tydning antaget af de to andre Medlemmer: Skaldyngerne er virkelig Affaldsdynger fra Oldtidens Boplads.

De fleste af Dyngerne stammer fra *Ertebøllekulturens* Tid, der falder sammen med, hvad Geologerne kalder *Litorinaperioden*. Landet laa da meget lavere end nu, og Havet var varmere og saltere, saa Østersen kunde leve ved Sjællands Kyster. Store Egeskove dækkede Landet, og Skoven vrimlede af Kronhjorte, Raadyr og Vildsvin. Befolkningen var omstrefende Flokke af Fiskere og Jægere. Af Husdyr holdtes kun Hunden, der endnu lader sit Ulveglam høre i vore Villabyers

Kultur-Oaser som omkring Stenaldermandens Boplads. Redskaberne var simple Økser, Spyd, Bue og Pil, Knive, Skrabere, Bor og Naale. Der er ogsaa i Køkkenmøddingerne fundet Lerkar og simple Smykker, f. Eks. gennemborede Tænder.

Rundt om i Verden findes der lignende Skaldynger som her paa Kalvøen og rundt omkring ved Issefjord, Roskildefjord og dens Forgreninger. Køkkenmøddinger kendes fra Frankrig, Portugal, Japan, Amerika. Det er altsaa ikke sært, at Lejre-Kommissionens Resultat vakte Opsigt, og Ordet Køkkenmødding blev optaget i en lang Række fremmede Sprog, hvor det sikkert virker med en højst barbarisk Urtidsklang.

I Virkeligheden er altsaa Kalvøen ældgammel Kulturngrund.

En bedre Mand til at vise mig rundt end Emanuel Nielsen kunde jeg ikke faa. Han fortæller mig, at han i sin Tid gik paa Akademiet sammen med Axel Salto, og han er mangeaarig Ven med den skovgaardske Familie, der lige fra P. C. Skovgaards Tid har haft Tilknytning til Roskilde Fjord. Nu har han Stenhugger-værksted, og jeg forstaar Ernst Syberg, naar han siger, at hvis han skulde leve som Haandværker, vilde han have sit Værksted i en Provinsby. Hvor gaar det muntert og virksomt til hos Emanuel Nielsen, og han har den smukkeste Familie: Konen er en ren Frejatype,

og der er tre raske Sønner Morten, Niels og Ole, af hvilke den ene er Billedhugger, den anden Maler og den tredje læser til Arkitekt. Emanuel Nielsen selv er dybt egnssinteresseret, med levende Sans for de forskellige Steders skiftende Skønhed og lige interesseret i Fugle, Planter og Oldtidsminder. Hertil er han hjælpsom, gæstfri og lun.

I Emanuel Nielsens Hjem har jeg haft det Held at træffe et fint Stykke Frederikssund.

KITNÆS

Kommer du cyklende inde fra Frederikssund henimod Kronprins Frederiks Bro, ser du Færgelundens Træer lige for som et grønt Palads i to Etager staaende paa Fjordens blaa Fundament. Og kommer du forbi Fægekroen Bilitd og ud paa Broen, saa breder Fjorden og Hornsherred sig for dig med Kitnæs høje, skovbevoksede Klint og Nordskovens lange Kystlinje.

Forbi den røde Færgegaard cykler jeg nordpaa gennem Færgelunden. Her ved Kitnæs malede Lundbye for netop hundrede Aar siden sit monumentale Billede af »En dansk Kyst«. Lundbye heroiserede Motivet og gjorde Klinten højere, end den i Virkeligheden var, og de nøgne Lerskrænter, han malede, ses ikke mere — de er nu helt tilvoksede og danner et sammenhængende

Løvtag. Der knytter sig den særlige Interesse til Billedet, at man i Lundbyes Optegnelser, der er udgivet og kommenteret af Karl Madsen, kan følge Malerens Arbejde paa nært Hold. (Karl Madsen: J. Th. Lundbyes Dagbogsoptegnelser. »Folkets Førere«, København 1918). Vi har her en uvurderlig Lejlighed til at sætte os ind i den Tankegang og Følemaade, der besjælede en betydelig Kunstner for et Sekel siden.

Lundbye var nær knyttet til nordsjællandske Egne — i Frederiksværk havde hans Fader som Chef for Raketskorpset faaet den statelige Embedsbolig, hvis smukke Beliggenhed Lundbye har vist os paa et Billede, der har tilhørt Thorvaldsen og nu opbevares paa Musæet. I sin Dagbog for den 24. Marts 1842 skriver han, at han som Maler har sat som sit Livsmaal »at male det kjære Danmark, men med al den Simpelhed og Beskedenhed, som er saa characteristisk for det. Hvilken Skønhed er der ikke i disse fine Linjer i vores Bakker, der ere saa yndigt bølgedannede, at de synes at være dukkede op af Havet, i det mægtige Hav, ved hvis Bredder de steile, gule Klinter staar, i vores Skove, Agre og Heder!«

De stejle Klinter ud mod Havet fandt han ved Kitnæs.

Han skriver i Dagbogen:

26. May. Idag har jeg begyndt at tegne Conturen

til mit store Strandparti paa Lærredet, jeg gad vist
naar, og især *hvordan* det vil ende.

2. Juny. Idag har jeg begyndt Undermalingen af mit store Maleri. Det har været Bygevejr hele Dagen, saa vi have havt de deilige Lufte at studere, og jeg vil gjerne mindes noget af hvad jeg har seet idag, naar jeg skal male Luften op. Skyggepartierne af Skyerne noget iveau ret stode ikke mørke mod den blaa Luft, men med en zart graa Farve, som tog sig deiligt ud. Lysene maa ikke hænges ud i Kanten, der ei heller maa males for fedt, hvorved Rundingen vilde gaa tabt. Maatte det lykkes mig at holde fjernere Gjenstande i Masser og først lade de enkelte Former træde frem i den mere fremrykkede Deel af Stykket; det er svært naar man arbejder efter flere Studier, som umuligt altid kunde giøres under de rette Betingelser. Ogsaa er det svært at give de fjernere Masser saadan Character, at man tydeligt gjenkender de forskjellige Gjenstande og Stoffer uden Hjælp af de enkelte Former. O, jeg har saa meget i Hovedet, maatte det kun lykkes at give det godt paa Lærredet.

Jægerspriis Færgegaard. 20. Juny. Vi (d. v. s. Lundbye og P. C. Skovgaard) toge over med Færgen og jeg malede strax en Skitse henne ved Klinten. Nu ved Solnedgang gik vi ud paa Færgebroen, hvor det morede os at see nogle Vogne blive sat over. Her er smukt

Udtaget sindt Sand paa Strandene ved Kitnæs (Istflod) i Juny 1873. Lars Svane.

Fra Stranden ved Kitnæs.

her ved Fjorden, jeg kunde see op til det kjære Frederiksværk. De gule Brinker staae saa kjønt allevegne ned mod Vandet, og de to smaa Køl eller Kulholme ned mod Roskilde see ogsaa godt ud; for Enden af Fjorden ligger den gamle Domkirke med sine ziirlige Spiir, ved den hæves Tanken til Minder om stolte Bedrifter. Nu er her fredeligt, Maagen og Tærnen, den lette, nysgjerrige Ven, flagre hen over det flade Vand, hvor Sandbunden viser sig, hvor den stakkels Fisk vanskelig kan undgaa dem.

24. Juny. I disse Dage gaaer det bedre med mit Maleri, i lang Tid var jeg bange for at lægge Farve paa

og lade Penselen løbe, ja, Barnet kommer ikke til Verden uden Fødselsveer.

28. July. Skovgaard reiste igaar til Frederiksborg; ham vil jeg meget savne. Han har haft en heldig Indflydelse paa mit Maleri; skjøndt hans Dadel tit skar mig i Hjertet, maa jeg dog indrømme, at jeg malte tit bedst, naar han sad og saa til og opflammede mig til at lade Penselen løbe uden Angst, den slemme Gjæst som saa ofte indfinder sig. Mit Stykke er nu saa vidt, at man kan se Virkningen af det, og jeg har nu det Interessanteste tilbage: at gjennemføre enhver Ting Ligesom jeg i Kunstnerklubben slog Boslen bedst, naar Købke stod ved Siden, saaledes malte jeg bedst, naar Skovgaard var hos mig og sagde: mal nu de Bunker Tang der paa 5 Minutter! eller læg nu alle Spidspensler bort, og mal kun bredt med de store Børspensler, — det gjorde jeg virkelig forleden, da jeg malede Klinten op, uden Brug af nogen lille Pensel, og den blev idetmindste bedre end det pertentlige Prikkeri, der var før.

30. Januar 1843. Kjedsommelige Informationer optage mine Eftermiddage og have lært mig at skjønne paa de Timer, jeg tilbringer ved mit store Maleri, der dog vinder ved denne Overmaling, om det end aldrig bliver, hvad det burde. Heller ikke her har jeg noie bliver, hvad jeg vilde gjøre — heller ikke her nok overtanke, hvad jeg vilde gjøre — heller ikke her

har jeg holdt fast ved min første Tanke, Cartonen lignede kun lidt Originalen, det er det Samme, men Billedet blev atter noget heelt andet end Cartonen og ikke i alle Henseender vandt det.

12. Februar. Mit Maleri bliver bedre, det kan jeg see, men det er blevet til under Klynk og Klage og kan saaledes kun være svagt.

Af et Brev til Lorenz Frølich den 29. Marts 1843. Jeg er saa lykkelig som jeg efter min Natur kan blive det. — — Det er mit store Stykke, som har gjort mig saa glad, men ikke overmodig. — Det er underligt at høre af Mænd som Høyen, der virkelig fortræffelig har vidst at behandle mig under Arbeidet, idet han idelig gjorde Indvendinger uden at svække min Lyst og uden at rose mig før jeg var færdig — men — o menneskelige Svaghed! — da lød hans Røes som den deiligste Musik i mine store Øren. — — Jeg har ingen Fortjeneste derved uden den, jeg har ærlig holdt ud med Stykket, saa det er maaskee det meest færdige fra min Haand. — 2. April. Jeg veed og har seet og hørt, at dette Stykke vil betragtes ligesom mine foregaaende, — det mangler netop det, der kan interessere, men det er øst af en *reen* Kjærligheds Kilde, derfor maa jeg have Lov til at elske det selv. Jeg kan ikke forlange af Publicum, at det skal med samme Glæde som jeg see paa Linierne i en Strandbred, see hvor-

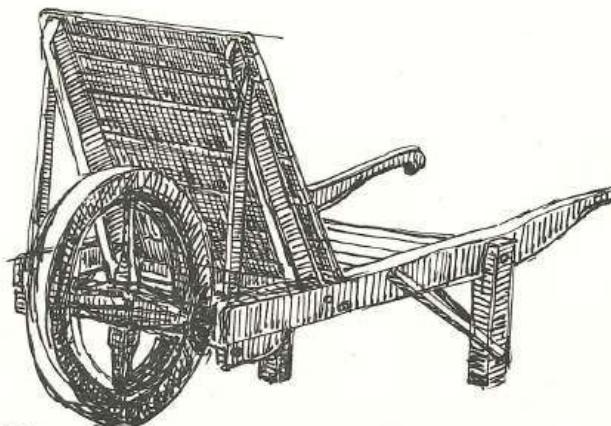
ledes Tangen teer sig ligefra den frisk opskyllede, grønne saftige, vaade, til den tørrede og allerede afblegede, — et Par Marehalmsstraa er for mig meget, men for hvem der ikke er saa nøisom, indeholder mit Billedet, slet Intet!

Dagbogen. 20. April. Jeg sad idag ved mit Staffelimalende paa et lille Billede, som jeg selv vil beholde: Udsigten fra min Bænk ved Steenbunken i mine Forældres Have ved Frederiksværk. Jeg drømte mig tilbage til denne min Yndlingsplads, hvor jeg saa tit glæddee mig over Vildgjæssene ved Søbredden, hvor jeg saa tit betragtede de fjerne Flyvesandsbanker ved Tisvilde — som jeg saaledes sad kom Moder op til mig og da hun saae Maleriet stod Taarerne hende i Øiet. Hvor saligt at kunne ved sit Arbejde vække saadanne Følelser, disse Taarer var en skjønnere Løn end Alverdens Roes. Velsignede Moder! — — Du forstaaer at jeg kan være lykkelig, og kun være lykkelig, ved mit Tungsind.

17. Mai. Jeg har havt den Glæde, at mit store Maleri, en dansk Kyst, er kjøbt til Galleriet for 400 Rdl.

— — Optegnelserne afspejler Lundbyes svingende Sind med dets Sundhed og Styrke men ogsaa med dets Angstfornemmelser og Depressioner. Det følelsesfulde i hans Forhold til Motivet kommer tydeligt frem, men ogsaa hans friske Naturglæde og sikre Iagttagelses-

sans. Det er jo rigtigt, naar Karl Madsen understreger at Lundbye paa Bunden af sin Sjæl var Romantiker, levede og aandede i Poesi og opfattede Naturen i Digtningens forklarede Lys — at han samtidig som fuldtro Naturalist studerede Landskabets Karakter, Skyernes, Træernes, Planternes Former. Endelig er det interessant at se, hvordan han ogsaa her ved at bruge en bredere Penselføring og en mere summarisk Opfatelse af Motivet er inde paa den Frigørelse for den altfor slikkede og detaljerede Malemaade, som Publikum og Kritik dengang var enige om at fordre.

Fiskertrillebør paa Strandens ved Kitas. 8-6-43. L. S.

JÆGERSPRIS

Det er tidlig Morgen, Solen falder over den stille Slotsplads og Slottets rødkalkede Fløjle og løgformede Barokspir. Lyse, uudviklede Barnestemmer klinger ud over Gaarden fra en af Skolestuerne og synger om Paradisets Kyst og Solen fra Bethlehem og Lysets Hjem. En ung Dame i hvid Kittel og med bare Ben kommer ud fra Slottets Hovedindgang og gaar ind i Slotsfogdens lille Eventyrhus med de røde Mure, det grønne Bindingsværk og de to smukke Lindetræer.

Jeg synes, Damen er sød, men jeg ved ikke, hvad Grevinde Danner vilde have syntes om hendes Paaklædning. Hun skal jo have været en paa mange Maader frimodig Kvinder, men mon hun havde tænkt sig, at en Lærerinde eller Økonomia paa hendes Stiftelse skulde optræde barbenet? Mon hun ikke havde faaet et lille Chok?

Det var i 1873 Grevinde Danner til Minde om sin højtelskede Gemal besluttede at grundlægge en Stiftelse for hjælpeløse og forladte Piger, især af Alt-muen, saa at fattige og ulykkeligt stillede Pigebørn kunde faa Ophold, Undervisning og Uddannelse til dygtige Tjenestepiger. Stiftelsen optager Plejebørn i en Alder mellem to og fem Aar og opdrager dem til det fyldte sekstende Aar. For at alt saa vidt muligt

Udsigt mod Jægerspris Slot i juni 1945. Dara Swanson

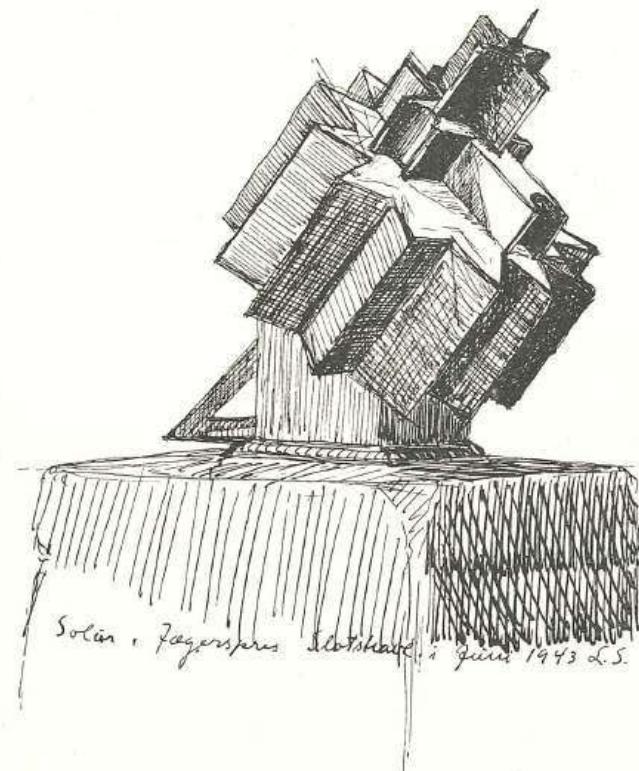
Jægerspris Slot.

skal ligne Forholdene i et tarveligt, men ordentligt Hjem, er Anstalten ordnet saadan, at Børnene fordeles i Afdelinger eller »Familier«, der forestaaes af en Plejemonster. Skolelokalerne og Lærerindernes Værelser findes paa selve Slottet, men de Stuer, der særlig benyttes af Kongen og Grevinden, staar uforandrede, og her kan Lysthavende se Kongens lange Pipe og berømte Fez og andre personlige Erindringer om den underlige og anekdoteomspundne Monark.

Tidligere endnu ejedes Slottet af Christian VII's Broder, Arveprins Frederik, der i Tidens Aand interesserede sig for landøkonomiske Reformer, men dog ikke gik saa vidt, at han løste Bønderne fra Hoveriet. Man havde lagt Vægt paa at give Prinsen en national Opdragelse og gav ham begavede Lærere som Professor Sneedorf, Ove Høegh-Guldberg og Schweizeren Reverdil. Efter Struensees Fald blev han udnævnt til Præses i Geheimestatsraadet, men blev aldrig andet end en Paradefigur. Som Ernst Schimmelmann sagde om ham: Prins Frederik er intet, aldeles intet, ikke i Stand til at fatte en fornuftig Tanke.

Saa meget havde han imidlertid forstaaet af Høegh-Guldbergs Lektioner, at der var noget nationalt ved Kæmpehøje, og at man viste sit patriotiske Sindelag ved at grave dem ud. Under sit Ophold paa Jægerspris i Sommeren 176 lod han tre Grave undersøge og ud-

grave, og den største af dem *Monses Høj* lod han døbe om til *Juliane høj* til Minde om sin Moder Dronning Juliane Marie og omdannede den til et monumentalt Anlæg, der endnu kan ses lidt udenfor Slotsheg-

net. I Højten findes en meget rummelig »Jættestue« med noget som en bred Stenbæk til den ene Side. Men rundt om Højten har Arveprinsen rejst en Række Sten af norsk Marmor med Navne paa syv hedenske Koniger: Skjold, Frode Fredegod, Dan Mykillati, Harald Hildetand, Gorm den Gamle, Harald Haarfager og Vittekind. Og paa Toppen satte han en Runesten fra Thelemarken, dog først efter at Runerne var blevet ophuggede!

Det var vel Guldberg, der fik den Idé at omdanne Slotshaven og Hegnet til et Pantheon med Mindestøtter for berømte Danskere, Nordmænd og Holstener. Mindestøtterne udførtes i Marmor, og det er Wiedewelt, der er Mester for dem. Det er fornemt og stilfuldt Arbejde, men 54 Støtter er lidt vel meget, man synes, at mindre havde været mere. Man lægger Mærke til, at en af de anseligste Støtter er viet Griffenfeld. Paa hans Mindsten staar to mystiske Bogstaver: C. A., det vil sige Condemnatus — Absolutus, Dømt men frifunden. Digterne Anders Arrebo, Anders Bording, Thomas Kingo, Chr. Tullin og Johannes Ewald maa nøjes med at dele een Sten. Meget liberalt forekommer det, at ogsaa den færøske Fribytter Mogens Heinesen, som Rentemesteren Christoffer Valkendorf lod hals-hugge i 1589, har faaet sin Æresstøtte.

Jeg cykler fra Julianehøj ind gennem Slotshegnet

forbi en Allé, der fører ned til Slottet, den røde Mur med de hvide Vinduesrammer lyser smukt gennem Træernes mørke Hvælvinger omtrent som et farvet vindue i en gotisk Katedral. I Østkanten af Hegnet ligger den tidlige Fasangård, der nu ogsaa er omdannet til Plejehjem og hører ind under Jægerspris. Det er en rødkalket to-Fags Bygning med Tegltag og lavere Sidelænger. I Haven ligger Plæner og Frugtræer mellem klippede Hække. Og her staar den berømte Hængebøg, der i Sandhed er fuldkommen evenyrlig som taget lige ud af H. C. Andersen.

Man ser en høj, kuppelformet Bygning af grønne Kviste, en stor Klokke af Grene og Løv, der fornedenaabner sig i en lille, udhylvet Døraabning. Gaar du ind i Kuppeltaarnet, hersker der en grøn Skumring, men Dagslyset skinner ind gennem Væggene, og i Midten bæres hele Hvælvingen af Bøgens mægtige og knudrede Stamme, der snor sig opad og til Siderne i fantastiske Krampetrækninger — det ser nærmest ud som Slanger i Kamp med en Krokodil. Stammen er graalig-rød og irgrøn som et Krybdyrs Panser. Men Fuglene kvidrer fredeligt og lystigt i det grønne, luftige Hus.

*

*

*

Aften ved Vesterstrand, Jægerspris. Juni 1943 Lars Svane

Aften ved Vesterstrand, Jægerspris.

REJSEN TIL ESKILDSØ

Grøftekanterne langs Vejen er et Væld af brogede Blomster: Knopurt, der har foldet sig ud og ligner en lille Tidsel, blomstrende Vejbred med violette Glorier, Kornblomst, Kællingetand og Kamille, Graabykke, Pengeurt, Natskygge og Kommen et Overflødig hedshorn af Blomster. Mægtige Klynger af blaa Slangehoved. Et Vandhul er helt hvidt af Vandranunkel, og her findes der ikke en Snegl, mens et andet Kær tætved vrimler af sorte Vandsnegle, der har afsat deres slimede Ægklumper paa Vandplanternes Traade og Stængler. Jeg finder en Vandplante, jeg ikke kender, den er fin og spinkel og virker paa en eller anden Maade japansk paa mig, og Blomsterne er helt cadmiumgule. Naar jeg kommer tilbage til Jægerspris, skal jeg huske at spørge Dr. Høgh om dens Navn, han er en stiv Botaniker og ved alt, der vides om Egnens Planter ...

Helt nede fra det høje Midtsjælland, Sjællands Tagrygning, strækker Højdedraget sig nordpaa, drejer Øst om Fjorden og ender i en Udløber Maglehøj syd for

Frederiksværk — og et andet Vandskel gaar op gennem Hornsherred med et Højdepunkt i Julianehøj i Skovbrynet ved Svanholm, videre op til Thyrahøj bag Fær-gelunden og helt op til Kulhusene.

Hornsherred er de vide Udsigters Land. Snart er det Isefjord, snart Roskildefjord, deraabner sig bag det frødige, bakkede Land med dets Agerfelter og Skove og spredte Gaarde og Kirketaarne og smaa Landsbyer. Mod Syd er det stadig Ledreborg Allé og Roskilde Domkirke, der dominerer.

Oppe fra det store Elektricitetsværk nær ved Kyndby, Isefjordsværket, strækker sig Højspændingsledninger sydpaa til Kamstrup og tværs over Hornsherred til Ørnegaard. Ledningerne spaserer gennem Landskabet som et Geled af Marsmennesker, bundne sammen som Bjergbestigere med lange Tove, der hænger i Bue. De staar paa deres graa Metalben, og deres Intelligens synes at have til Huse i nogle tallerkenlignende, brune Ting, der sidder i Toppen af dem og godt kan se ud som Nerveknuder.

I Skibby venter Maleren Lars Swane mig, vi vil videre sammen til Eskildsø og derefter til Bramsnæsvig, men først vil vi se Kalkmalerierne i Skibby Kirke.

Kirken er en romansk Fraadstenskirke fra det tolvtte Aarhundrede, og da det oprindelige Bjælkeloft blev erstattet med gotiske Hvælvinger, var man nødt til at indbygge en Række Piller i Kirkens Midtakse — de virker noget forstyrrende og hindrer det frie Udsyn til Kalkmalerierne i Koret.

Det gaar med vor middelalderlige Malerkunst som med anden dansk Kultur — vi har ikke siddet heroppe i vor Afkrog og leget Narre paa egen Haand, men ivrigt og muntertaabnet os mod Omverden, indført den hos os og taget Lære af den. Kalkmaleriet i vore Kirker bygger, som Poul Nørlund siger, saa godt som udelukkende paa europæiske, unordiske Traditioner. »Den kristne Kirke er en radikal Magt; den vilde, at Folk skulde bryde med deres Fortid paa de flest mulige af Livets Omraader, ogsaa paa Kunstens. Vikingetidens vilde Dyrestil var skabt af Odins og Thors Dyrkere, og selv om den i sig selv intet hedensk rummede, blev den dog undsagt og udsløttet.« — Og den tekniske Fremgangsmaade, man brugte, stammer lige ned fra det antike Freskomaleri, der var nedarvet fra Romerne og Grækerne.

Nørlund gør opmærksom paa den mærkelige Ensar-

tethed, der præger de sjællandske Kalkmalerier fra den romanske Periode (1100—1200). Størsteparten tilhører en og samme Værkstedsgruppe eller er ligefrem blevet til under den samme Kunstners Ledelse. Den sjællandske Malerskole sætter omkring 1200 pludselig ind med Udfoldelsen af en stor Virksomhed. Den raaer over en højt udviklet, forfinet Teknik, og med dens bedste Arbejder naar den romanske Malerkunst sit Højdepunkt i Danmark. Ypperlige Værker af Skolen finder man i Broby, Alsted og Fjenneslev, i Sæby ved Tisø, i Hagedest ved Holbæk, i Hjørlunde ved Slangerup, i Maaløv og her i Skibby.

Stilen i disse Malerier stammer fra et saa fjernt Sted som Byzans — man kan vanskeligt tænke sig Paavirkning fra en mere fremmedartet Kulturkres. Vejen er gaaet over Tyskland eller Frankrig, og der kan ogsaa være Tale om en umiddelbar Indflydelse fra Kief, hvor de russiske Fyrstefamilier var stærkt indgiftede med den danske Kongeslægt. Der er intet i Vejen for, at de hjemlige Malere kan have stiftet direkte Bekendtskab med byzantisk Kunst: der fabrikeredes dernede en Masse Emaljer og illuminerede Bøger, der spredtes som Eksportvarer ud over hele Europa.

Det er en streng, højtidelig, noget skabelonmæssig Kunst, monumental og sakral, en ren Fladekunst uden Perspektiv og Skyggevirkning, ogsaa i Farven dekora-

tivt bestemt med forgylte Glorier, dybbla Baggrunde, okkergule Ansigter og hvide Kalklys paa Næseryg og Pande og i Øjeæblet. En Kunst, der er løftet højt op over den trivielle Virkelighed. Den udtrykker med sit stive Ceremoniel en religiøs, men først og fremmest en kirkelig Magtudfoldelse. Et jordisk Herrevælde er her guddommeliggjort og flyttet op i Himlen.

Som Udtryk for en saadan Magt troner Kristus paa Apsidens Halvkuppelhvælv i Skibby Kirke. Han sidder i Højsædet omgivet af en Mandelglorie og de fire Evangelisters vingede Symboler — nedenunder løber en Frise med Løver, Drager og Fugle. Man kan slet ikke forstaa en saadan Kunst, naar man som f. Eks. Sigurd Müller i hans »Nordens Billedkunst« fra 1905 ud fra hans Tids Forudsætninger kræver friskt Naturstudium, naturlig Kolorit og nationalt Særpræg. Den byzantinske Kunsts Væsen er netop en Fornægtelse af den naturlige Virkelighed og af det personlighedsprægede Individ.

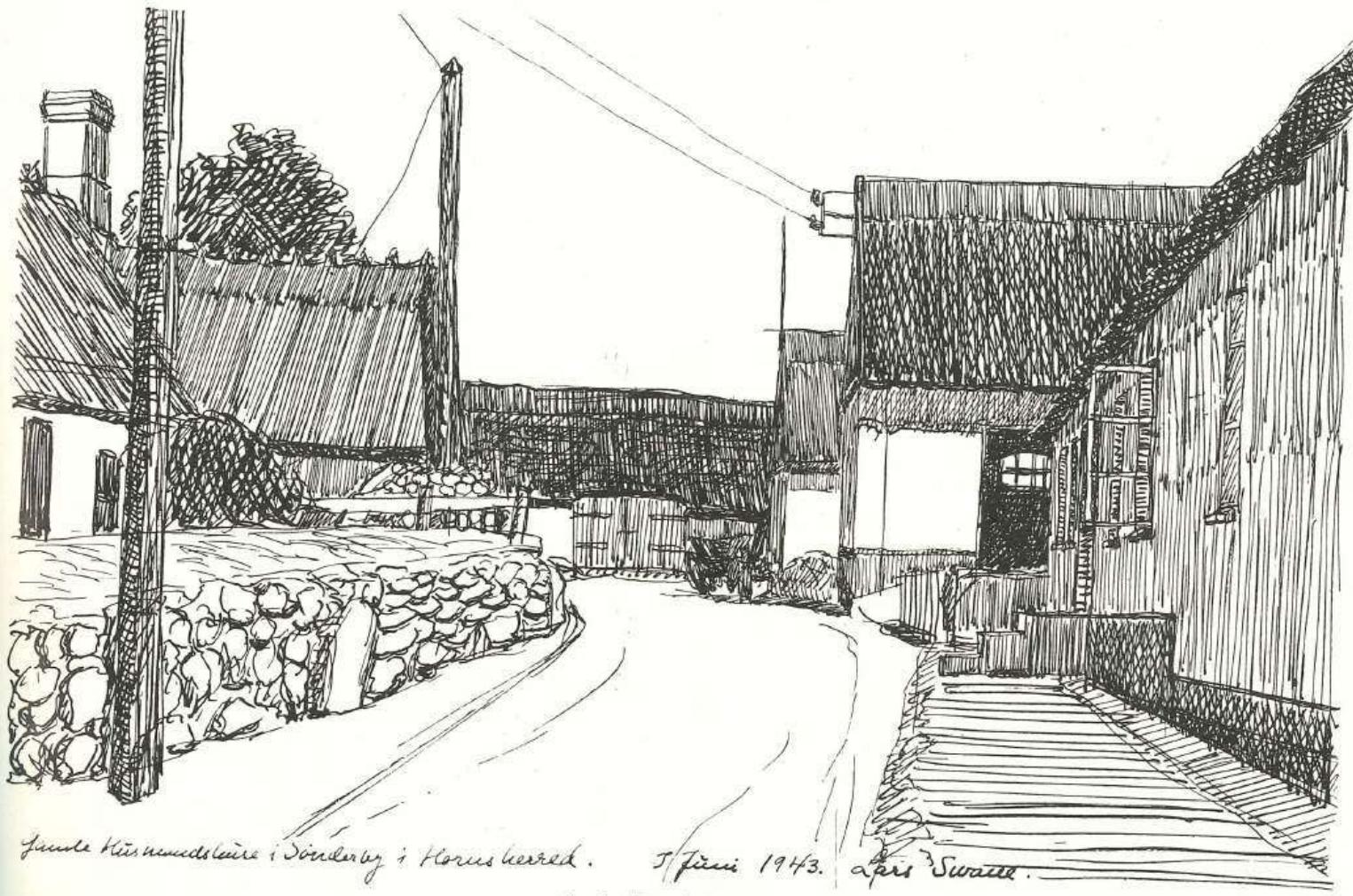
Hvor vidt forskellige herfra er ikke Korhvælvingens Malerier med deres fortællende og fabulerende Motiver. En helt ny Følemaade, den gotiske, er sat ind. Den pompøse, kobaltbla Baggrund og den okkergule Kødtone er forsvundet sammen med den stramme, rituelle Holdning. Mørkebrunt, lysegrønt og gult dominerer. Her afmales med anskueligt Liv Dommedag og

Mariæ Bebudelse og Joseph med Tropehat, og her skildres højest livagtigt og med smaa, nære Virkelighedstræk Dødens Triumf: kronede Fyrster rider ud paa Falkejagt og ender som Skeleton, men Maleren har ikke glemt Hundene, der halser ad Jagtselskabet. Og atter er det Impulser udefra, denne Gang fra Frankrig, Malerne har fulgt. Og det er igen paa Sjælland, den højeste Udvikling naas: i Kirker som Birkerød, Broby ved Sorø, Højby, Bregninge og Skamstrup i Holbæk Amt og andre Steder.

Malerierne her i Skibby blev afdækket af Worsaae omkring 1855, og det er første Gang Kalkmalerier er blevet afslørede i Danmark. Det gav Anledning til, at Nationalmusæt begyndte sit Arbejde med at drage Middelalderens Fresko-Kunst frem af Forglemmelse.

Pastor Garboe, der viser os omkring, er ingen helt almindelig Præst. Som en af hans Kolleger sagde om ham: Pastor Garboe er jo ikke Teolog, han er uddannet som Naturvidenskabsmand, det kan jo være meget godt, men Teolog er han altsaa ikke!

Det er rigtigt nok, at Dr. Axel Garbo er Naturhistoriker, han tog Skoleembedseksamen med Geologi som Hovedfag og har senere blandt andet beskæftiget sig med Forstudier til et Værk om den danske Geologis Historie. Han har slaaet til Lyd for, at der indføres biologiske og eugeniske Synspunkter i den sociale

Gamle Hus ved veire i Sønderby i Horne's hoved.

7 juni 1943. afers Svane.

Gamle Huse i Sønderby.

Forsorg, han var den første herhjemme, der krævede Ansættelse af sociale Medarbejdere ved Nerve- og Sindssygehospitaler, og han har selv virket som frivillig Social-Medarbejder ved Kommunehospitalet.

Det er ogsaa rigtigt nok, at biologiske Betragninger indgaar som en Bestanddel af hans Kristendom.

Han byder os venligt og gæstfrit ind i sit Hjem, og han indskrænker sig ikke blot til at give os de Oplysninger om Kirken og Egnen, vi ønsker — ved passende Lejlighed fører han Samtalen hen paa det religiøse.

Jeg forstaar dem, der helst ser, at Præster i det daglige Liv skal optræde som almindelige Borgere og holde Religionen udenfor. Men naar en Mand nu engang er Præst, og det er hans vigtigste Pligt at forkynge Evangeliet, saa kan man vel ikke forarges over, at han opfylder sin Pligt, selvom detgaard ud over ens eget Hoved? Det viser dog, at han tager sit Kald alvorligt. Som Pastor Garboe fremsatte sine Synspunkter, fandt jeg intet paatrængende deri, men tværtimod et Udtryk for, at han ønskede sine Gæster det bedste, nemlig den evige Frelse.

Det biologiske i hans Teologi kom frem paa den Maade, at han ligesom Johannes Jørgensen i hans gamle Stridsskrift »Livsløgn og Livssandhed« vil bedømme Trætet efter dets Frugter og ser et Bevis for Ki-

stendommens Sandhed i, at de kristne lever bedre og lykkeligere end andre Mennesker.

Han nævnte i den Forbindelse Georg Brandes, der var havnet i Menneskeforagt og Væmmelse, og Henrik Pontoppidan, for hvem Resultatet af det frisindede Gennembrud havde været saa dyb en Skuffelse. Her forekom det mig, at han ikke var fri for at hovore en Smule. En tydelig Tendens gjorde sig gældende hos Pastor Garboe til at fremstille alle Hedninger og Guds-fornægttere som Mennesker, der i alt Fald naar Livet nærmede sig sin Afslutning, sank ned i Fortvivlelse. Han henviste til sin Erfaring fra hundrede Dødslejer.

Alle disse Betragtninger forekom mig meget lidt overbevisende. Jeg ser intet Bevis for, at kristne er lykkeligere eller lever bedre end andre, og selvom Kristendommen i mange Tilfælde kan gøre et Menneske lykkeligere, ligger der ikke deri det ringeste Bevis for dens Sandhed — ogsaa Illusioner kan jo fyldes et Menneske med Henrykkelse. Jeg tror ikke, Kristendommen egner sig til at stives af med biologiske Argumenter, der tilhører en helt anden Tankeverden end Kristendommen, som i sit inderste Væsen er magisk og prælogisk.

Overfor Pastor Garboes Understregning af, hvordan Synderne bryder sammen og omvender sig, naar

de ligger og skal dø, anførte jeg det kendte, storslaede Brev fra J. P. Jacobsens Ven H. S. Vodskov, skrevet Dagen før hans Død, hvori han taler om, hvordan overfor Døden alle taabelige Krav om evig Personlighed og Salighed forsvinder, og udbryder: »Ak, om I vidste, hvor det er let og fornøjeligt at dø.«

For mig at se vilde der ogsaa være noget utiltalende i, at Gud skulde benytte sig af Dødsfrygten til at frelse Menneskene. Pastor Heje, Fængselspræsten fra Vridsløse, der er en meget klog Mand, har med god Ret anket over, at visse Præster misbrugte Ungdommens Seksualvanskælheder til religiøse Paavirkninger. Han vendte sig ogsaa mod det uvardige i, at Fængselspræster fiskede i Fangernes Julesentimentalitet.

Præsterne burde have den Tillid til Gud, at han kan vinde Spillet uden Fiduser.

Det var nu ikke saa meget til mig, Pastor Garboe henvendte sig, som til den unge Maler, hos hvem han vel haabede at finde en mindre fordærvet Jordbund. Og Lars Swane er et pænt ung Menneske og tog godt imod, hvad der var vel ment.

Men med Skam at melde svor og bandte han mere paa Turen fra Skibby til Eskildsø, end jeg har hørt ham gøre før i alle de mange Aar, jeg har kendt ham.

Senere kom jeg til at tale med en meget kirkeligt interesseret Mand der fra Egnen, som sagde:

— Ja, Pastor Garboe er jo paa sin Vis en dygtig Mand, men vi er nu mange, der ikke kan med hans Metoder. Vi kan ikke forlige os med en saadan Kristendom, der altid skal bæres til Skue, og vi holder ikke af disse her Vækkelsesmøder for Ungdommen. Der er noget dør, som gør os helt flove.

Jeg fik ogsaa Lejlighed til at tale med andre Præster i Hornsherred, især med Pastor Strengberg i Kyndby, som gjorde gældende overfor mig, at han ikke kunde anerkende min Overbevisning om, at Kristendommen maatte forklares historisk og psykologisk. Til syvende og sidst kunde jo alt gøres til Genstand for en psykologisk Betragtning, ogsaa den videnskabelige Erkendelse. — For mig stiller Spørgsmaalet sig saadan, at naar man ad almindelig videnskabelig Vej kan naa til en Forklaring paa, hvordan de kristne Forestillinger er opstaaet, saa er der ingen Grund til at rekurrere til en overnaturlig Aabenbaring og ingen Grund til at til-lægge disse paradoxiske Forestillinger nogen Sandheds-værdi. Et helt andet Spørgsmaal er deres historiske Kulturværdi og den subjektive Værdi, de som saa mange andre Indbildninger kan have for den enkelte.

Pastor Garboe kendte heller ikke min fine, cadmium-gule Blomst fra Vandhullet ved Vejen fra Gerlev til Skibby. Men han viste mig en anden Plante, der groede udenfor Præstegaarden, en gammel Kulturplante fra

Klosterhavernes Tid, der har været tillagt lægende Egenskaber. Den hedder *Svaleurt*, har gule Blomster, og Saften i Stænglerne er mørk Cadmium. Lars Swane prøvede paa at tvære noget af den ud paa et Stykke Papir, og den lod til at være brugbar som Farvestof.

Knyttet til Skibby er et af de betydeligste Navne fra Reformationstiden: Karmelittermunken *Paulus Helie* eller *Poul Helgesen*. Originalmanuskriptet til hans Skrift om Samtidens Historie, der hidtil kun var kendt gennem en Afskrift, blev Aar 1650 fundet i et Rum i Væggen her i Skibby Kirke.

Karmelitterne var Tiggermunke, men ejede ikke des mindre det store Kloster i Helsingør og en Gaard i København, der var indrettet til Kollegium for dem af Ordenen, der studerede ved Universitetet. De unge Mennesker skulde som i Paris leve i Fællesskab under Tilsyn af en Lærer, og Paul Helgesen blev Kollegiets Forstander. Det laa, hvor nu Valkendorfs Kollegium ligger.

Poul Helgesen var Reformkatolik, men indenfor Kirkens Rammer. Som han skrev til Gustaf Vasa: »Den Helligaand plejer ikke at være saa fus men blid, kærlig, sagtmodig, stille og barmhjertig. At falde fra Lydighed, spotte Guds Helgen, foragte Kristendoms Ordinans og Skikke, æde Kød om Fastedage af Hovmod foruden Nød og Trang, bryde Ed og Løfte, skænde

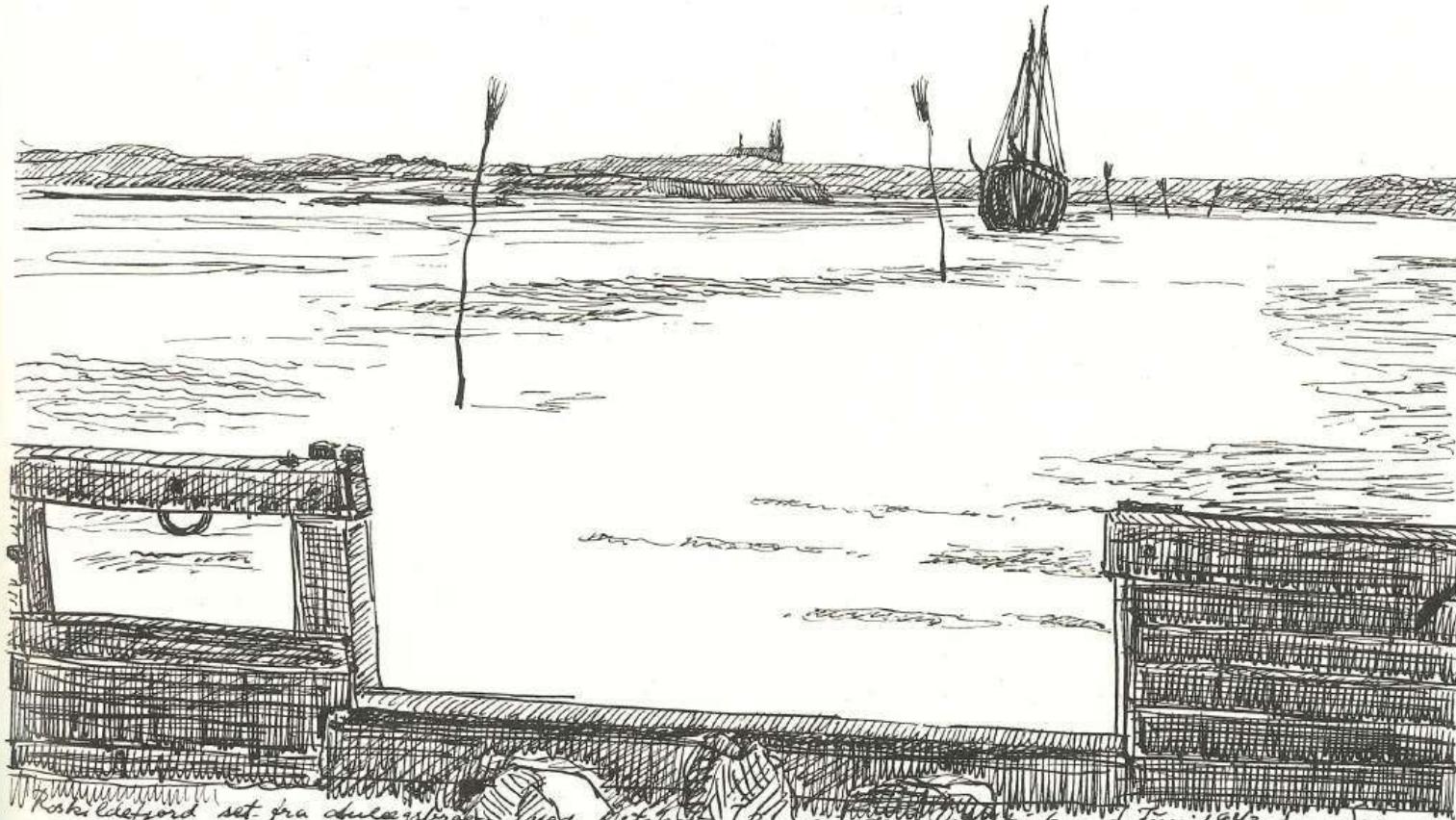
Klosterjomfruer, røve Kirker og Klostre og gøre meget andet, som ikke kan tænkes uden Synd, endsige tales og skrives, er det at være Kristen — give det Gud, at Kristendommen da aldrig mere forøges, end han nu er.«

Et kækt og kraftigt Sprog, selvom man undres over, at han sætter de skændede Nonner efter Brudet paa Fastereglerne, og selvom man ikke forstaar, hvordan han kan *skrive* om noget, der ikke kan *tænkes* uden Synd: naar han skriver om det, kan han da umuligt lade være at tænke det — eller hvordan?

Da Christiern den Anden gav ham Machiavellis Skrift om »Fyrsten« til Oversættelse, og Bogen ikke faldt i Poul Helgesens Smag, afleverede han i Stedet for en Oversættelse af Erasmus af Rotterdams Værk »En kristen Fyrstes Undervisning og Lære« — Fortalen daterede han den 24. Januar 1522, den Dag Kongens Raadgiver Didrik Slagheck, i hvem han saa en Repræsentant for Machiavellis fordærvelige Anskuelser, blev brændt paa Gammeltorv i København.

Og Poul Helgesen gik endnu videre i sin Opposition mod Christiern Tyran. Ved Gudstjenesten paa Slottet Skt. Hans' Halshuggelsesdag d. 29. August samme Aar udlagde han Dagens Tekst om Herodes og hans Boleriske Herodias som passende paa Kongen og Dyveke.

Det blev dog Kongen for meget. Han tog sit Gave-

Roskildefjord set fra Østskovbroen ved Østskov. I baggrunden Vesterkirkken. 7. juni 1983 dars Svane.

Roskildefjord ved Østskov.

brev til Karmelitternes Kollegium tilbage og afsatte Poul Helgesen som Docent ved Universitetet. Helgesen maatte flygte til Jylland, hvor han trædte i Forbindelse med Oprørerne og tog ivrig Del i Angrebene paa Kong Christiern.

Men heller ikke da Christiern den Anden blev tvunget til at forlade Landet, var Helgesen tilfreds. Til en Ven i Roskilde, Kanniken Hans Lauridsen, skrev han i et fortroligt Brev, at han næsten var ved at fortryde sin Andel i Regeringsændringen: »Der er dem, som mener, at Kong Christiern kun blev fordrevet, for at de store kunde sørge for deres egne private Fordele. Gid dog hele Stormandssværmen i det mindste saa længe havde tiet stille med deres Ret over de dem underlagte Bønder, *om de ellers har nogen*, indtil de nu udbrudte Oprør var blevet helt dæmpet...«

I en Disputats med Hans Tausen paa en Herredag i København lykkedes det Poul Helgesen at faa ham dømt som Kætter, men i Virkeligheden skete der ikke Tausen noget, og Helgesen trak sig tilbage til Roskilde som Lektor i Teologi ved Domskolen. Endnu et Par Skrifter naaede han at udgive, saa forsvandt den uforfærdede Stridsmand ud af Historien. »Skibbykrøniken« standser brat midt i en Sætning, der omhandler Begivenhederne samme Aar.

Den indeholder en Række højst frimodige Kommen-

tarer til Reformationens Historie og Tidens Politik, blandt andet en hadefuld Karakteristik af den afdøde Frederik den Første. Det har været brandfarlige Sager, siden han selv eller en Ven efter hans Død har ladet det forvare i det hemmelige Rum i Skibby Kirkes Rum.

Der findes ingen Portræter af Poul Helgesen — en tidligere Discipel og senere Fjende kalder ham »din fedbugede Skalk«. Men han har selv tegnet sit Portræt i sine Skrifter. Modstanderne smædedy ham som Poul Vendekaabe og mente, at han bar Kappen paa begge Skuldre — hvordan skulde for Resten en fornuftig Mand ellers bære den?

En demokratisk Natur var denne Humanist og Tilhænger af Erasmus ingenlunde. Men at han ikke manglede Hjerte for de smaa i Samfundet, viser det kloge og varme Skrift, han udgav om »Hvorledes kranke, mislige, saare arme og fattige Mennesker skulde trækkes og besørges«, hvori han fremsætter en Række fortræffelige Forslag til en Omordning af Hospitalsforholde.

Man kan kalde ham Aristokrat, men ikke i den politiske Forstand, at han var Tilhænger af et Herremandsvælde — hans skarpe Bemærkninger om »Stormands-sværmen« er tydelige nok.

Nej, han var hverken Demokrat eller Aristokrat,

men Logokrat, og det smukke ved ham er, at han med hed Lidenskab forsvarede den Sag, der for ham stod som den rolige Fornufts.

Selsø Sogn har engang været en Ø — der gik et Sund gennem Selsø Ø, op langs de høje Bakker ved Skullev og gennem Koholm Mose ud i Fjorden. Jeg skulde tro, at Selsø oprindelig har været Sælsø eller Sælernes Ø. Nu er Øen et vidunderligt Fuglereservat, hvor det vrimler med Taffelænder, Skeænder, Lappedykkere, Blishøns, Maager og Svaner — i fint Vejr skal man kunne tælle op til hundrede Svaner.

Vi cykler forbi Selsø Slot, hvor der hænger Billedet af en Kvinde med Blod paa Hænderne, og i et Sideværelse staar en Seng med Blod paa Hovedgærdet. Efter Sagnet dræbte hun sin Mand ved at kaste ham ud af det nu tilmurede Vindue. Hun skal gaa igen deroppe og jamre sig følt — især naar Ugler og Ræve hyler i Vinternætterne, tilføjer Graver Andersen rationalistisk, da han fortæller mig Historien nede paa Selsø Kirkegaard. Da Selsø Hovedbygning er opført 1730, er det ogsaa ganske givet, at Historien om den morderiske Frue er ren Fabel, ellers maatte vi vide noget derom.

Selsø Kirke har været Forbilledet for Skibberup Kirke i Pontoppidans »Det forjættede Land« — den gamle, skumle Munkekirke med den mugne Kælderluft og de

grønskimlede Hvælvinger. Saa forblæst som Pontoppidan skildrer den, ligger den ikke mere, Læplantningen har efterhaanden faaet Rodfæste og Højde. I Novellesamlingen »Fra Hytterne« kaldes Selsø for Lillelunde, og i Novellen »Ane Mette« giver Pontoppidan en Skildring af den Maade, hvorpaa Selsø Kirkeklokker i hans Tid brugtes: der fandtes »en stor til 4 Mark og 8 Skilling for Bønder og velhavende Haandværkere og en noget mere beskeden (å en Rigsart), til hvilken Husmænd og jordløse Indsiddere ager op til deres Fædre«. Nu passer denne Beskrivelse ikke. Ved Højtid og festlige Lejligheder toner begge Klokker, og ellers skiftes der med dem. Den mindste af Klokkerne er efter Kenneres Mening støbt i Tiden mellem 1250 og 1300 og er vistnok Amtets ældste Kirkeklokke. Hvor mange Slægter har den ikke kaldt sammen!

Disse Oplysninger faar jeg af den vidt bekendte Skolelærer i Sønderby Chr. Hvid Simonsen, til hvem jeg havde en Introduktion, og som modtager mig med stor Gæstfrihed og med en Gin og Sodavand til Velkomst. Om sin Tilknytning til Egnen omkring Roskilde Fjord fortæller Pontoppidan selv i sine Erindringer, i Bindene »Arv og Gæld« og »Familieliv«. Allerede som ung studerende i København besøgte han sammen med sin gode Ven Johan Rohde Præsten i Kirkehyllinge. Paa Grund af Landsbyens høje Beliggenhed mente han dengang —

og fastholdt Forresten stadig den Mening — at Kirkehyllinge kunde være Jeppe paa Bjergets tænkte Hjemsted. Dens Afstand fra Købstaden — fra Roskilde alt-saa — svarer ogsaa ganske til den i Komedien angivne, og hvad Beboerne angik, kunde flere af dem godt se ud til at være Efterkommere af det holbergske Ægtepar.

Ved en Grundlovsfest traf Pontoppidan sin senere Hustru. Hun tilhørte en af Hornsherreds ældste og mest ansete Bondeslægter. Efter at Pontoppidan havde opgivet at tage den afsluttende Eksamens som Ingeniør, var han en Tid lang Lærer paa Broderen Mortens Højskole i Hjørlunde paa Østsiden af Fjorden. Den unge Pige, han i længere Tid havde været optaget af, fik Ansættelse som Hjælp i den store Husholdning paa Højskolen, og dette Tilfælde førte hurtigt til Forlovelse og senere Giftermaal.

Pontoppidan fandt sig ikke til Rette med Stillingen som Højskolelærer. En Dag advarede Broderen ham alvorligt mod at omtale Udviklingslæren og mod at betone Naturens Lovmæssighed — det var ikke Emner, der egnede sig til at ventileres paa en Højskole, Muligheden for Guds mirakuløse Indgriben i Begivenhedernes Gang skulde stadig holdes aaben. Henrik Pontoppidan var kommet til Anskuelser, der ikke lod sig forlige med Broderens religiøse Føle- og Tænkemaade — han vilde nu ogsaa bygge en Kirke i Forbindelse med Høj-

skolen, Henrik Poptoppidan var derimod naaet til den Overbevisning, at han ikke kunde finde nogen Lov at holde sig til, uden den han kunde søger i sin egen Natur.

Sammen med sin unge Hustru og sine to Smaapiger flyttede Pontoppidan over til Hornsherred og tog Op-hold i Østby, lidt nord for Selsø, nærmest fordi det var hans Kones Hjemstavn. Slægten bor endnu paa Aaskildegaard i Østby.

Østby var en middelstor Landsby med seks-syv Gaarde og lige saa mange Huse hyggeligt lejret omkring et Gadekær. Der var ingen anden Bolig at faa end en gammel Rønne med bare to smaa Stuer og et Køkken, men i sin Henrykkelse over at være blevet helt sin egen Mand og befriet for den plagsomme Lærergerning fandt Pontoppidan det kun naturligt at dele Kaar med Byens Fattigfolk. Som man kan tænke sig, betragtedes han med Mistro af de styrende — Gaardejerne — men fik Venner blandt Byens Husmænd og Egnens Fiskere. »Fra Hytterne« er tilegnet Venner i Østby, Horns Herred.

Det er Egnen omkring Roskilde Fjord, der kom til at danne Baggrunden for de Billeder, Pontoppidan tegnede af sjællandsk Landsby- og Højskoleliv. I Højskolekrese indføres vi i »Sandinge Menighed«, Pontoppidans Syn paa Bonden lærer vi at kende i »Fra Hytterne«. I den store Roman »Det forjættede Land« bry-

der Gang paa Gang den personlige Oplevelse igennem det objektivt formede Stof. Under Opholdet i Østby døde Pontoppidans førstefødte lille Pige af Hjernebetændelse — hun ligger begravet paa Selsø Kirkegaard. Nu indsaa han Nødvendigheden af at skaffe sig en sundere Bolig, og Opholdet i Østby kom kun til at strække sig fra 1884 til 1886. Barnets Død afspejler sig i »Det forjættede Land« i Skildringen af Pastor Hansteds Søn »Gutten«'s Død, og Pontoppidans første Hustru har afgivet Træk til Emanuel Hansteds bondefødte Hustru et af de allerbetydeligste Figurmalerier i dansk Bondelivsdigtning.

Hvorledes Pontoppidan politisk saa paa Bondens Stilling, faar man et klart Indtryk af gennem »Fra Hytterne«. I den sidste Fortælling »En Vandringemand« kommer en ung Mand ud paa en Herregaards Hovmarker, og disse Bondens gamle Lidelses- og Kamppladser vækker en sorgmodig Stemning hos ham. I den taagede Februardag under den sortblaau Vinterhimmel er det, som om svundne Aarhundreders Liv spøger i den lavt svævende Jordrøg, der driver over Agrene. Han synes at se dem for sig — de duvende, tavse Skikkelser, der havde slæbt sig frem her, aget med Plov eller sanket Sten, under Ladefogdens Stokkeslag. Men da Vandreren er kommet til at kigge ind i en forfalden Hytte, hvor et halvforrykt Kvindemenneske ligger i

Sengen paa tolvt Aar og kun med Nød holder sig Rotterne fra Livet, begynder han at tvivle paa, at han virkelig lever i Frihedens, Fremskridtets og Humanitetens Aarhundrede. — Han staar i Solnedgangen oppe paa Fjordbakernes fede Lerjorder. Nede for hans Fodder ligger den lille Bondeby med sit runde, kobberfarvede Gadekær og sine otte-ti smukke Bøndergaarde, hvorfra den taktfaste Slag af Plejlene lyder som et roligt, sundt Aandedræt. Som smaa Herresæder løfter de deres Tage over de lerklinede Hytter, der klumper sig sammen nede i Sølen med smaa, mørke, fugtige Rum, hvor forarmede og forkuede Væsener sidder ved Kartoffelmad og Brændevin, bøjede af Værk, gnavede af Utøj, frygtsomt ventende den Dag i Alderdommen, da Bonden kaster dem ud af deres Huler og »Sognet« tager dem i sin naaderige Varetægt.

Det er da den fattige Husmands og Landproletariats Sag, Pontoppidan gör til sin, men hans Harme retter sig ikke blot mod Regeringen med dens Lovbrud og Provisorier, men ogsaa mod Bondestanden selv. Han er fuldstændig klar over, at der intet kammeratligt Sammenhold bestaar mellem de store og smaa Bønder, og at mange af Frihedsheltene kun er Helte i Ord. Paas disse Punkter er hans Problemstilling og hans Holdning ikke forældet den Dag i Dag, men har stadig Bud til dansk Politik. Sely holdt han sig ikke for god til at

yde sit Bidrag til Dagens praktiske Politik, som det ses af det lille Kærnedigt imod Godsejerne, som han lod trykke under Titlen »Rotterne« i Morgenbladet paa Grundlovsdagen 1885:

Længe alt de tumled som Herrer i vor Vraa,
skummed fræk vor Fløde og skamgnov vort Straa,
længe har de hærget og hulet i vort Hus,
skændet vore Mure og spytte i vort Krus.
Fløjnen har de styrtet, og alting ligger brak,
nu maa vi alle hjælpes at faa Has paa det Rak.

»Det forjættede Land« staar stadig som det paa een Gang mest indtrængende og det mest omfattende Tidsbillede, der er givet af en dansk Egn med dens Bønder, Fiskere, Indflyttere og Myndigheder.

Det er jo Eskildsø, der er vort Bestemmelsessted, og sammen med os som Gæst hos Skolelærer Hvid Simonsen er netop Forpagteren ovre fra Eskildsø *Oluf Andersen*. De to Herrer eraabenhbart særdeles gode Kammerater, der synes at finde stort Behag i hinandens Samtale og Samvær — det skulde ikke undre mig, om de i al Stilfærdighed ansaa sig selv for at være et Par

Fra Klosterruinen paa Eskildsø.

af de bedste Hoveder i Sognet, og det skulde heller ikke undre mig, om de har Ret. Chr. Hvid Simonsen udfylder som Skoleholder sikkert ogsaa en Plads ved Kirken, er Degen eller Forsanger eller hvad det nu hedder, og han har udgivet en Pjæce, der solgtes til Fordel for Anskaffelsen af et Orgel. Men Fanatiker er han ikke, og han fortrækker ikke en Mine i sit brede og stærke Ansigt, da Samtalen drejer hen paa Egnens religiøse Forhold, og Forpagteren rolig fortæller, at han paa Præstens Spørgsmaal om, hvorfor han aldrig saa ham i Kirken, blot svarede:

— Det interesserer mig ikke.

Der er kun den ene Gaard paa Eskildsø, og Oluf Andersen har regeret derovre nu i mindst en Menneskealder. Han er en gammel Kæmpe, der skal have budt sig mange Strabadser og f. Eks. gaaet drivvaad fra Søen lige til Markarbejdet uden at skifte. Han driller mig lidt ved at sige, at det kan knibe med at faa Baad til Overfarten, for der findes kun to, den ene skal han selv bruge, og den anden skal bruges til at transportere en selvdød Kalv.

Men da det kommer til Stykket, laaner han os Baad uden Vanskelighed, og minsanden om ikke Lærer Hvid Simonsen viser sig at kunne hitte ud af, hvad min cadmiumgule Vandplante hedder. Han tager et stort botanisk Værk med farvefotograferede Tavler ned af Reo-

len og viser mig dens Kontrafej: det er *Kær Guld-karse!*

Vi ror over det smalle Sund, der har egnet sig ypperligt som Spærrested, naar Munkene paa Eskildsø vilde opkræve Told eller Vejafgift af de søfarende. Mod Syd ses det vante Syn af Roskilde Domkirke og Ledreborg Allé og af Bognæs dybtblaau Skov, Koste rager op i det stille Vand, der ligger med Øer af grøn Tang, mod Nord skræver Elektricitetsmasterne tværs over Fjorden.

Sagnet har haft travlt med Eskildsø som med saa mange Steder ved Roskilde Fjord og har gjort Øen til Vifils Ø, hvor den gamle Kæmpe Vifil skjulte Kongesønnerne Helge og Roar. Men det er for sit Munkekloster, Øen er blevet mest bekendt. Det stiftedes i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede for Augustinerne, men Klosterugten forfaldt, og 1165 indkaldte Absalon Kannik Vilhelm fra Paris for at sætte Skik paa deudskejende Munke. Hvad galt de egentlig bedrev, ved jeg ikke saa nøje, men der ligger et Fingerpeg i, at den første Beretning vi har om *Kædedans* i Norden er fra Eskildsø omkring Aar 1170. Det fortælles, at paa de aarlige Højtider kom talrige Lægfolk af Munkenes Slægt i Følge med deres Kvinder paa Besøg i Klostret for at fejre Højtiden i Munkenes Selskab. I Refektoriet drak Mænd og Kvinder sig fulde sammen og opførte

Runddanse, hvortil de sang. Det lyder jo forskrækkeligt, og lur dem, om de ikke allerede har drevet en vis Grad af Nøgenkultur — en særlig Kulturform, der nu har faaet reserveret sig en hel Ø i Roskilde Fjord ... I alt Fald: faa Aar efter Beretningen om den skandaløse Kædedans flyttedes Klosteret over paa Østsiden af Fjorden til Tjæreby Sogn og genoprettedes under Navn af Æbelholt. — Dette Kloster er iøvrigt i de sidste Aar blevet udgravet paa Initiativ af Medicinalhistorikeren Dr. V. Møller-Christensen i Roskilde, hvis Hensigt først og fremmest var at undersøge de Skeletter, der maatte findes, og saaledes fremskaffe et sjællandsk Materiale til Supplement af Overlæge Isagers Skeletfund i Øm Kloster ved Ry. Til Æbelholt Kloster var ligesom til Ry knyttet en Hospitalsvirksomhed, og Skeletfundene giver os en Forestilling om, hvilke Sygdomme, Patienterne led af, og hvilken kirurgisk Behandling Abbed Vilhelm og hans Munke har ladet dem blive til Del.

Man maa tro, det er lykkedes Abbed Vilhelm at forbedre Munkenes Sæder, for han endte med at blive kanoniseret og blive dyrket som Havebrugets Helgen. Og Skeletfundene viser, at Munkene har været forbavsende dygtige Læger. Møller-Christensen har blandt andet fremdraget et Underbensbrud, Skinnebenet er helt splintret, men det er helet uden Spor af Invaliditet.

Munkene har ogsaa forstaet at lægge det brakkede Ben i Strek i en Skinne. Skelettet af en Herre viser, at han har faaet Ribbenene brækket otte Steder, og højre Arm var knust lige i Albuleddet. Munkene har meget forstandigt faaet Armen til at gro sammen i bøjet Stilling, saa han baade kunde drikke og spise. Hans venstre Tinding er blevet ramt af et Sværdhug, som har hugget en Kalot af Tindingebenet, gennemhugget Kindbenet paa to Steder og tilsidst hugget Spidsen af Ledhovedet paa venstre Underkæbe. Hele denne komplicerede Affære har Munkene helet paa en saadan Maade, at Kindbensbuen er vokset fast bag ved Øreaabning — Øret er altsaa kommet til at sidde et Sted paa Halsen! Et kønt Syn har han ikke været, men Æbelholt-Munkene har dog faaet ham sat sammen, saa han kunde leve og trives ...

Vi kommer forbi et Stengærde med summende Humlebier og hvide Sommerfugle over et Blomstervæld af Okseøje og Døvnælde, Valmuer og mægtige Kongelys (der skal gro en særlig Art herovre). Ruinen ligger tilgroet af et Krat med Hyld og Hassel og en Underbund med høje Tidsler, Brændenælder og Skvalderkaal, der myldrer af Guldvinger, Edderkopper og Fluer. Paddehatte gror frem omkring frønnede Trægrene, og visne Træer strækker deres Skeletarme op af Frodigheden. Og midt i det hele runder sig Klosterkirken Kor med

sine utilhugne Kampesten og nedstyrtede, forvitrede Fraadsten.

Hvad kan der nu findes af Dyr paa saadan en Ø?

Ja, Achtion Friis siger i sit store Værk om de danske Øer, at der findes Mosegrise (det vil sige: Vandrotter), ingen Muldvarpe, ingen Firben, men en Del Snoge. Af Rovdyr forekommer kun Bruden, hvad der betyder, at der maa findes en Del Mus . . . Nu synes Forholdene at have ændret sig noget, Forpagter Andersen siger, at der kun findes faa Mosegrise, derimod Masser af Muldvarpe, et Firben har han da ogsaa set. Det er rigtigt, at den brune Rotte er udryddet af Katte.

Der er Masser af Harer, og Fiskerne ovre fra Jyllinge driver den Sport at jage dem ud paa den smalle

Sydspids af Øen, Vædderholm, og saa skyde dem der. Deres Baade ligger parate ude ved Holmen.

Men Oluf Andersen er jo efter dem i en god Mening!

Vi gaar tilbage til Jollen. Hyld og Rosenbuske blomstrer op ad en Skraent. Store Flytteblokke ligger i Stranden, og Strandfuglene skriger i den tordenlumre Luft. Himlen staar med store Stykker lyseblaau Luft og Solstriben gennem Skylag, og over Fjorden begynder Aftenbrisen. En Strandskade flyver ophidset og pibende omkring mig, Lærken trilrer over Kartoffelmarken, Vibben jamrer sig i Engene, og ude i det flade, blegblaau Vand vader en Klyde.

Et blegt Maaneny viser sig i Vest.

I DEJLIGHEDENS FAVN

Et Stykke Syd for Selsø ligger Gershøj, hvis Hotel er berømt for sine fortrinlige Aal. Herfra kommer du over en By med det mærkelige Navn *Biltris*, der betyder Kratskov, til Kirke Hyllinge. Den højt liggende Kirke ses viden om, og det siges i den Anledning, at Frederik den Syvende aldrig bliver træt af at ride paa Hornsherreds Rygning. »Rytteren« er Hyllinge Kirke og »Hesten« Kirkegaardens Træer.

Fortsætter du over Ejby ud til Isefjord, kommer du til et af Sjællands dejligste Landskaber. Hele Egnen, der ligger langs Bramsnæs Vig, har da ogsaa faaet Navnet »Dejligheden«.

Jeg kommer cyklende til Bramsnæs Vig en Aften med rød Solnedgang over det blikstille Vand, Halvmaane og Venus, den hvide Elskovsstjerne, paa Himlen.

Det er den reneste, sjællandske Idyl.

Jeg har været i Aktivitet fra tidlig Morgen og op søger mit Værelse paa Hotellet for at gaa til Ro. Det er et godt Hotel, hvor det var mig en Fornøjelse at bo i fire Dage, men den første Nat havde jeg en højst ubehagelig Oplevelse, som desværre er typisk dansk.

Ikke saa snart er jeg kommet i Seng og begyndt at falde hen, før jeg hører en uhyggelig Jamren og Hylen. Jeg haaber, den skal holde op, jeg begraver det ene Øre i Hovedpuden og klemmer en Finger mod det andet, jeg vrider og vender mig, men Lyden bliver ved, og til sidst staar jeg op for at opdage, hvor den stammer fra.

Jeg klæder mig paa og afdatruljerer Korridoren. Men tydeligt nok er det ikke fra noget af Værelserne, den afskyelige Hylen kommer.

Saa lister jeg ned ad Trapperne. Hele Hotellet ligger i tryg Søvn, ingen ænser den tudende Jammerlyd. Det tager sig næsten ud som en Sammensværgelse, en fælles Overenskomst om at lade som ingenting og lade det ulykkelige indespærrede Væsen jamre sig til Døde i sin Celle eller sine Lænker.

Jeg gaar ind i Restaurationen, hvor jeg har spist min Aftensmad. Udenfor skinner Maanen over Vigen. Paa mit Bord ligger de illustrerede Blade nøjagtigt, som jeg har efterladt dem. Der er ikke et Menneske at se.

Da hører jeg igen den umenneskelige Klagelyd, der

er rystende og oprivende, som kom den fra et sindssygt og nødstedt Menneske. Jeg hører en Skraben mod en Dør som af afmægtigt kradsende, klolignende Fingre.

Og nu gaar Døren op.

Det er Værtens Hund, en brun Jagthund, der har været lukket inde i Køkkenet og nu med alle Tegn paa Henrykkelse kommer springende hen til mig.

Men findes der noget andet Land paa Jorden, hvor en Hotelvært kan finde paa at spærre sin Hund inde i Køkkenet, saa Dyret med sin Gøen og Jamren ødelægger Gæsternes Nattesøvn?

Et meget nærliggende og i Grunden helt tilstrækkeligt Forsvar har Værtens dog.

Jeg var jo den eneste, der lod mig forstyrre af Hundens infernalske Piben og Galpen. Alle de andre Gæster syntes at sove som Stude, ja som Sten.

Værtens selv har formodentlig heller ikke hørt det allerringeste, i det højeste har en fin Musik som af Alfesang naaet hans Ører.

Og hvad er der saa at beklage sig over.

Jeg har besøgt mange Hovedstæder og Storbyer, men aldrig har jeg boet i et Støjhelvede som København, hvor hvert tredje, nej hvert andet Menneske fra Konторchefen til Bydrengen fløjter paa Gaden og gaar med Læber, der trutter som en Hønserumpe, ned ad Fortovet, og med Dumheden fjertende ud af Munden.

At nogen kan udføre aandeligt Arbejde i en af Villabyerne ved København, Ordrup eller Charlottenlund f. Eks., hvor Husene er fyldte med Hunde, som var Kvarteret et eneste Stutteri, er mig ganske ubegribeligt. Jeg tror heller ikke paa det. Grækerne i alt Fald satte aandalig Produktivitet i Forbindelse med en vis Sindets Musicalitet.

Allerede i Stenalderen sluttede Hunden sig til Mennesket som Husdyr. Utallige Opdrættere har forsøgt at forbedre Racen og har krydset Hundene paa utallige Maader. Ikke en eneste har øjensynligt tænkt paa det vigtige Spørgsmaal: Hvordan skal jeg forbedre Hundenes frygtelige Ulveglam en lille Smule og gøre disse hylende Bjæf lidt mere tiltalende for et ikke helt barbarisk Øre.

Hunden — og vel at mærke ikke Hunden i fri Luft og i en Funktion, hvor den hører hjemme, men Hunden i Dagligstuen — er blevet Danskernes hellige Dyr, som Krokodillen var Ægypternes.

Holberg, der havde et godt Øje til Skødehundene, vilde ikke have frydet sig over, at vi nu med raske Fjed vender tilbage til disse Misfostre. Overalt ligger der i Stuerne tykke, dvaske Hunde og lopper sig og giver Lugt fra sig. Er det Vinter, har de Hovedet eller hele Kroppen stukket ind under Ovnen. Eller Gæsten overfaldes af glubske Schæferhunde, der farer ham bjæf-

Udsigt fra Dejligheidsbakken.

fende i Møde med opspillet Gab og ikke er andet end halvt tæmmede Ulve, der sørderiver Faar og skambider Børn.

Jeg fandt en ikke aftaaset Udgang fra Hotellet og gik Morgentur med trætte Øjne og Ører. Hvor blidt og harmonisk virker ikke Maagernes Skrig, en Motorbaads Duk-Duk og en Kos dybe Bøgen ovre paa Bramsnæs. Og jeg tror aldrig, Landet har duftet dejligere og mere krydret end i denne Juni 1943, hvor raske Byger og hed Sol veksler og faar al Jordens Planter og Grøde til at emme.

Der gaar en Sti langs Vigen. Oppe paa en Stump

Græs ved Siden af en Bygmark staar en gammel Sporvogn med et Skilt: *Til Leje*. Og da jeg vender tilbage til Hotellet, er Udsigten fra den høje Skraent saa skøn, at jeg helt glemmer den mislykkede Nat.

Først er der Haveborde og -stole, Plæne og Stauder og Udsigtshøj med Dannebrog paa en Flagstang og en lille kunstig Kæmpehøj med Bautasten. Og saa dybt nede Vigen og Bramsnæs' fine Profil med et græsgrønt Næs yderst ude som Næbbet paa en Narhval, en lille Lund, gennem hvis Løv Marken bagved skimtes, saa en rytmisk svunget Bakke med bølgende, silkeskinende Byg, Skov paany, et lille straatækt Hus med en Jolle foran, en smal Tange, som man ser Isefjorden dukke frem bagved. Og længere borte et kuplet, blaanende Skovbryn ovre paa den anden Side Fjorden, der mod Nordaabner sig bred og strømmende mellem skovklædte Skrænter, hvor hvide Baade ligger for Anker, og bakket Agerland, hvori hvide Gayle skinner frem!

Nu følger jeg Vejen sydpaa ned mod det inderste af Vigen. Om mig strækker sig frodige Kornmarker. Op over en Bakke kan Byggen faa en til at tænke paa en Ildebrand, saadan luer der Flammer af Solskin til Vejrs i bølgende Bevægelse. Havren er blaahvid i Straaene og hæftigt grøn i Toppen. Og intet Vand er saa bevægligt som Rajgræssets lange, duvende Straa med de fine Aks, hvis Korn er stillet skraat for hinanden, saa

de faar Akset til at ligne en Spydsod med Modhager.

Naar Blæsten faar Byggen til at bruse i Søgang op over Bakkerne og veksle mellem Skygge og Lys, og naar den samtidig riller Vigen med Ilinger, saa Vandet skifter i et Virvar af lyst og mørkt, saadan at det lige som tuer sig med mørke Pletter — ja, saa er der et fint Samspil, skabt af Vindens Buestrøg, mellem Sø og Land. Og den modne Duft af Rug, sød og varm, og den friske Lugt af Tang og Sø ude fra Fjorden, der gaar med hvide Kamme mod Kysten, naar samtidig mine Næsebor. Og over mit Hoved fløjter Telefontraadene langs Vejen under Stormens Greb med en lang, hul Tone, Blæsten fylder mine Ører med en blaafrende Lyd, og det suser i Rugens Hundredtusinder af svajende Straa.

Bramsnæs ligger med Bøge og Ege og Buske med hvide og røde Roser. I Strandkanten gror Melde og gul Potentil mellem spraglede Sten og blaa og hvide Muslingeskaller. Et Gedekid græsser mellem Kalvene paa Skrænten. Yderst ude paa Næsset finder jeg en rund Stensætning, og her vrimaler det med Flytteblokke: en rød med blaat Lav, en rød smukt ornamenteret med spraglet Lav, en blaagraa med vissengrønt Lav og mange andre lige saa skønne. Og herude staar Telte, og Piger med tykke, brune Lægge tager Solbad.

Ved Bunden af Bramsnæsvig ligger en trelængtet, hvidkalket Gaard, der kan nikke til et lignende Sted lige overfor paa Bramsnæs. Gaarden ligger i en Lavning lige nede ved Vigen, over den bølger Storrugen i Blæsten, og om den skifter Byggen mellem Skygge og Lys, og Vandet spejler de brede Bøge. Og i Hegnet langs Rugmarken blomstrer den røde, vilde Rose, og Hylden staar med grønne Skærme. Maagerne blinker over de side Enge. Og Gaarden bærer samme Navn som Egnen: »Dejligheden.«

Den nuværende Ejendom er ikke ret gammel, men paa samme Sted laa en Gaard, hvor Christian Winther og Fru Julie tilbragte nogle Maaneder i 1849 som Gæster hos Boelsmand Jens Kruse Nielsen. Fra sin Dagligstue havde Digteren gennem en Glasdør frit Udsyn over Bramsnæsvig og op over Fjorden. Og hernede skrev han nogle Digte, hvoraf det ene er dateret den 9. August og trykt i Samlingen »Til Een. Et Par Strofer lyder:

Her paa Dejlighedens bløde
Græs skal dine Fødder gaa,
Og i Krattets Læ, du Søde!
Dine Tanker Hvile faa.

Du skal Skovens Duft indaande
Som en Æter, stærk og sund,
Og bortdrømme Livets Vaande
Og dets Lysglimt mindes kun.

Spejl dig i den frie Himmel,
Duk dit blonde Hoved ned
Mellem Markens Urtevrimmel,
Fyld dit Hjerte der med Fred.

Et andet Digt, der udtrykkeligt er stedfæstet til Dejligheden, er dateret den 18. August og findes i »Nye Digte«. De to Begyndelsesstrofer lyder:

Vi bo paa *Dejligheden* — det er sandt!
Hvorhen vi gaa, i Dal, paa Høje,
I Skov, ved Sø, til hver en Kant
En Skønhed lukker op sit Øje.

Vi aned ej, da inden Vold og Mur
Os Regnen holdt bag lukket Rude,
At en *saa* smilende, *saa* rig Natur
Os skulde favne ømt herude.

Ogsaa en anden dansk Digter skulde forelske sig i
Dejligheden. Da Henrik Pontoppidan som ung besøgte

Præsten i Kirke Hyllinge sammen med Johan Rohde, fortalte Præsten ham om Christian Winther og Dejligheden, og det kom til at gaa ham, som det i sin Tid var gaaet Winther. »Ogsaa jeg,« skriver Pontoppidan i sine Erindringer, »tabte mit Hjerte til det den Gang endnu ret ukendte lille Alpeland med de prægtige Skove og dybe, kilderislende Dale. Følte jeg mig ikke længere i Gæld til den store Lyriker for andet, saa var og blev jeg ham gennem mange Aar taknemlig for dette Eventyrige, som jeg uden ham sikkert ikke havde fundet Vej til ... I hele min sidste Studietid i København tilbragte jeg de fleste af mine Sommerferier her, ja, ogsaa nu, da jeg efter at have lidt Skibbrud i Hovedstaden, sad som Andenlærer ved min Broders Højskole mellem Frederikssund og Hillerød, gjorde jeg stadig Afstikkere dertil for at komme bort fra alt det, der trykkede mig, og i et Par Dages Friluftsliv at forsøge at glemme alle Bekymringer ... Jeg boede paa Færgekroen og krydsede frem og tilbage mellem Kysterne i Kromandens Sejlbaad.«

Den Kro, Pontoppidan omtaler, er Færgekroen i Langtved, der endnu eksisterer og ligger smukt lidt Syd for Bramsnæsvig lige overfor den smalle Tange Munkholm.

*

*

*

JÆTTESTUER OG URTIDSLAND

Paa Langved Færgekro er nu ogsaa min Ledsager Lars Swane taget ind, og da han faar Besøg af sin unge Kone, den yndige Ursula Uttenreitter, ser jeg ikke noget til ham i de næste Dage. Jeg cykler alene rundt og gør lange Ture ud i Landet, en Dag besøger jeg Kyndby for at se nogle Kalkmalerier i Kirken, som Ole Søndergaard har restaureret. Jeg vil ogsaa besøge *Isefjordsværket*, der skal være et mægtigt Anlæg med en Skorsten saa høj som to Rundetaarne, Kedel- og Maskinhuse, Dampturbiner og Friluftsanlæg og Kølevandskanal. Paa Kulpladsen kan der efter Sigende ligge 65,000 Tons Kul, svarende til 5000 Jernbanevogne. Men det kan for min Skyld godt være Løgn alt sammen, for da jeg ringer til Driftsbestyreren for at faa Adgang og aftale en Træffetid, oplyser han mig om, at jeg maa indgive en skriftlig Ansøgning til Hovedkontoret i København ... Det er Krigssituationen, der gør sig gældende.

— Til Gengæld havde jeg en Samtale med Pastor Strengberg i Kyndby, som gav mig nogle Oplysninger, der viste, at Livet her i Hornsherred ikke altid er den i Længden noget vel såde Idyl, man har Indtryk af nede i Dejligheden. Han fortæller mig, at i Kyndby kan der rase saa stærke Sandstorme, at Sandet ligger ti

Meter dybt og fuldstændig kan standse Vejen sydpaa. Og om Vinteren kan der opstaa en Snestorm, der staar en om Ørene som Krudtrøg i et Slag. Engang han var ude i saadan en Storm, var Blæsten saa stærk, at da han kom hjem, opdagede han, at den havde slaaet Knude paa de to fritflagrende Ender af den Læderrem, han havde om Livet! Bagefter saadan en Snestorm kan man gaa og stikke Hænderne ned efter Toppene af Telefonpælene.

En anden Dag gaar Turen til Kyndeløse, der ligger mellem Kirke Hyllinge og Isefjords Inderbredning. Jeg vil se Dobbeltjættestuen paa Kyndeløse Mark.

En Kone, jeg spørger om Vej, er ikke videre interesseret. Hun giver mig beredvillig Besked, men tilføjer:

— Der er forresten ikke noget at se derinde, ikke andet end store Sten!

Tæt ved Kæmpehøjen bor Parcellist *Viggo Hansen*, det er ham, der gav Stødet til, at Højen udgravedes, og hos ham skal man hente Nøglen til Gravkamrene. Hans Datter, en sød blaaøjet og kvik lille Pige, viser mig Vej. Og da jeg har set Højen, spørger hans Kone mig, om jeg ikke vil spise min Madpakke ved Bordet ude i deres Have, og Viggo Hansen laaner mig Knud Thorvildsens Artikel om Jættestuerne i »Fra Nationalmusæets Arbejdsmark« 1939. Og da jeg er færdig med mine Klemmer, sender Fru Hansen den lille Pige ud til

mig med friskbagte Pinse-Æbleskiver med Melis paa, og i Anledning af Pinsen er de bagt i rigtigt Smør.

Set i nogen Frastand er der ikke noget imponerende ved Højten, det er en uregelmæssig Jordtue, lodden af en strittende Bevoksning af Gyvel og Græsser.

Men nærmer man sig, begynder man at imponeres.

De to Indgange, Side om Side, virker i Sandhed kyklopisk.

Jeg staar foran det ene Kammer; seks store Sten — tre paa hver Side — danner en Slags Korridor. Jeg maa slaa et Korsedderkoppenæt ned med en Pind for at trænge igennem Indgangen. Det flygtigste af det flygtigste og det varigste af det varige mødes her: Spindelvæv og Granit.

Man maa bukke sig i Døren, men kan staa op derinde. Her er halvmørkt i Krogene, men det volder ingen Besvær at se, Lyset falder igennem Korridoren over Dørtærsklen, der bestaar af to Sten. Gulvet ser ud til at være af stampet Ler. Loftets mægtige flade Stenkadre er helt besat med smaa, hvide Punkter, der viser sig at bestaa af nogle lodne Smaa-Dutter — det er Edderkoppeæg.

Jeg lægger Haanden paa en af Stenene, den er vaad at føle paa, og jeg faar Ler paa Fingrene. Stenen glinser i Lyset, som om den sveder.

Jættestuerneaabner sig mod Øst, og da National-

musæt begyndte at undersøge Højten — det er kun nogle faa Aar siden: i 1938 — var næsten Halvdelen af den mod Nord bortgravet, og et Læskur for Kreaturer var indbygget i den østlige Side. Men Jættestuerne henlaa fuldstændig, som de var forladt i Slutningen af Stenalderen, da de lukkedes, efter at man yderst i Gangen havde gravlagt de sidste Lig. Kranier og Knogler laa sammen med Oldsager helt ud i Gangen. I den nordlige Jættestue laa der Knogler af mindst 50 Individuer i alle Aldre. Skeletdelene laa hulter til bulter. De dannede et Lag, der langs Siderne naaede en Højde af 0,40 Meter, i Midten var Laget ganske tyndt, her har været Baalplads.

Lad mig som et Eksempel paa, hvad en Jættestue kan rumme, anføre hvad der ellers fandtes: 11 tyknakkede Økser, 6 Flintmejsler, 20 Pilespidser af Flint. Benprene, en Benmejsel, 134 Perler dannet af overskaarne Rørknogler. Smykkeplader af Ben prydet med Ornamenter, Smykker af Hundetænder og Rav, Lerkar. Et lille *Tragtbæger* laa uskadt paa Kamrets Bund, fint smykket med Ornamenter. Parcellist Hansen gjorde forgæves et Forsøg paa at faa Lov til at beholde det som et Minde om Udgravingen!

Gravhøjene maa have været i Brug i Hundreder af Aar. I halvfjerde Tusind Aar fik de Lov til at ligge i Fred.

Rester af Kæmpehøj ved Holbæk Landevej i Tordenskjold. 3 juli 1913. Carl Swane.

Rester af Kæmpehøj ved Holbæk Landevej.

Jeg forlader Kamret og gaar op paa Toppen af Højten. Her er en vidtstrakt Udsigt over Isefjord til Skoven og Agerlandet paa den anden Side. En Lærke hæver sig som en lille Flyvemaskine af Sang, og Duft af Hø gaar sammen med Lærkens Sang og en Gøgs Kukken. Endnu i denne Stund, der snart vil være et Minde og om føje Tid helt udslettet, aander jeg endnu i Lyset, og Farverne fylder mine Øjne. Snart er jeg lige saa død som Stenaldermanden, der gravsatte i Højten. Jeg tænker derpaa uden Rædsel — skulde jeg ikke dele Skæbne med alt, jeg har elsket? Engang vil ogsaa Lærken forstumme, og det sidste Gøgekuk vil lyde fra Lund. Og aldrig mer vil Høet dufte paa Engene. Og alting er, som om det aldrig havde været . . .

Nærved ligger en anden Kæmpehøj, der ikke er udgravet, og en tredje findes i en Have. Jeg gaar forbi gravet, og en tredje findes i en Have. Jeg gaar forbi gravet, og en tredje findes i en Have. Jeg gaar forbi gravet, og en tredje findes i en Have. Jeg gaar forbi gravet, og en tredje findes i en Have. Jeg gaar forbi gravet, og en tredje findes i en Have.

Jeg kommer gennem en lille Samling Huse med gamle Frugtræer i Haverne og prægtfulde Blomster, Kejle serililjer, Pæoner, Spiræa og de blegrøde Blomster med det komiske Navn Løjtnantshjerter.

I en saadan Have ligger den tredje Kæmpehøj, den

er større end de andre, og Loftstenene er væltet til Side. Her kunde man virkelig tale om en Jættes Stue. En Hyld blomstrer over den aabne Grav, og Solen falder ned i den. En stor Gravehveps, der kravler paa Gruset og Sandet mellem Stenene, finder netop en Klump tør Sand og putter den ned som Laag i sit Hul.

Den Tanke at sætte Jætter i Forbindelse med Stenkamrene er gammel og findes allerede hos Saxo, der i de vældige Overliggere ser et Bevis for, at Landet en gang har været beboet af Kæmper (Giganter!), men »hvorvidt det er Jætter, som har levet efter Syndfloden, der har udrettet dette, eller det har været Mennesker, der overgik andre i Henseende til Legemskræfter, der om er intet overleveret os.«

Den tidligste i videnskabeligt Øjemed foranstaltede Udgravning, vi har Underretning om, fandt Sted i det sekstende Aarhundrede. Det var Bispen Joachim Rønnow, der lod undersøge den Høj ved Værebrou i Ølstykke Sogn (Frederiksborgh Amt), hvor Saxo fortæller, at Kong Frode Fredegod endelig stedtes til Hvile.

Ole Worm, der skabte det første store Runeværk *Monumenta Danica*, udgivet 1643, altsaa for netop tre Hundrede Aar siden, følte det som en virkelig Hjertesorg, da han ved Ankomsten til Værebrou erfarede, at Stenen paa Kong Frodes Høj var kløvet og brugt til Byggemateriale — han havde saa sikkert ventet at

finde Hjarne Skjalds Mindevers indhugget i Runer paa den.

Man har nu undersøgt Højten, der viste sig at være en naturlig Grusbanke, maa ske kronet af en Stenalders Dysse. Man skal være varsom med at stole paa de Traditioner, der knytter sig til Højene, f. Eks. er Sagnkongen Dan knyttet til en Mængde Højte, og der maa jo være Grænser for, hvor mange Steder han kan være begravet.

Worm var ikke naaet til Klarhed over Dyssernes og Jættestuernes Betydning. Paa hans Tid betragtedes de opretstaaende Sten med Overliggere som Altre for Guderne, Stensætningerne omkring Højene som Tingsteder eller Pladser til Tvekampe, og Worm formaaede ikke at løsribe sig fra sin Tids Betragtning, skønt han godt nok var klar over, at der havde fundet Begravelser Sted. Han ræsonnerede saadan, at Altrene var bygget over en Begravelse, for at der aarligt kunde bringes den døde det skyldige Offer.

Endnu Oehlenschläger i »Langelandsrejsen« indfletter i Digtet »Morgenvandring« Dyssen som Tingsted i Landskabet, og Grundtvig ser i 1808 i den mægtige Langdysse i Gunderslev Skov Asernes Alter, for hvis Fod han knæler og priser de henfarne Guder. Ingen kunde dengang danne sig et blot nogenlunde korrekt Billede af den nordiske Oldtid.

Det var først Worsaae, der to Aarhundreder efter Udgivelsen af *Monumenta Danica*, i 1843, i sit lille Skrift »Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje«, bragte endelig Klarhed.

Det kan nok være Ulejligheden værd at gøre opmærksom paa, at Dyssen, der saa ofte er blevet brugt som et nationalt Symbol, aldeles ikke er en særdsansk Opfindelse. Egentlig er den Billedet af en Klippegrav og stammer fra de Egne i Forasien eller endnu længere borte, Kaukasus og Forindien, hvor man kender de ældgamle Klippegrave. Med stedlige Forskelligheder kan Dysserne følges gennem Nordafrika til den pyrenæiske Halvø, Frankrig, England og gennem Nordvest-europa til Skandinavien. *Dolmen* hedder de i Frankrig, *Cromlech* i Skotland, *Anta* i Portugal.

Inspektør ved Nationalmusæt Hans Kjær søger Oprindelsen til Jordhøjten i den simple lille Tue, som naturligt opstaar, naar nogen jordfæstes. Gravhøjten kendes i græsk heroisk Tid, undertiden kronet af en høj Sten, en *Stele*. Der blev rejst en Gravhøj over Marathonkæmperne. Paa eet Punkt — som sagtens paa adskillige andre — deler jeg personlig Smag med de gamle Gravbyggere: de anbragte næsten altid Kamrene paa Solsiden, sjælden i Nord. Ogsaa paa mange Landsbykirkegaarde viser sig den samme Afsky for

Kulden og Mørket fra Nord: undertiden ligger hele Kirkegaarden Syd for Kirken.

Hvad kan man lære af Gravene om Stenalderens Mennesker?

De var, siger Hans Kjær, højstammede, smukt byggede Folk, lidt højere end nu til Dags, Langskallerne var i Flertal (tre Fjerdedel), Næserne var velskabte, ikke faa har haft Ørnenæse. Det var den samme høje og smukke Befolkning, der skabte Broncealder-Kulturen.

Mænd og Kvinder blev gravlagt sammen, nød altsaa samme Dødsære. Nogle Gange findes i samme Broncealderhøj eller i to Nabohøje en Mands- og en Kvindegrav, som efter Oldsagerne at dømme har været hinanden saa nær i Tid, at man kan tænke sig, de begravede har staaet hinanden nær som Mand og Kone eller Broder og Søster.

Dødsalderen ligger for Kvinder meget ofte omkring 25—30 Aar, for Mænd mellem 40 og 50. Forholdsvis mange er døde unge. Hans Kjær mener, at man maa tænke paa hærgende Farsoter.

Ved Undersøgelse af Skeletterne i en Dobbeltjættestue i »Troldhøj« ved Steenstrup i Odsherred fandt man, at Tandcaries var yderst sjælden, derimod var der ofte Spor af Leddegigt. Den daarlige Beskyttelse mod Klimaet, særlig de ringe Huse, antages at være

Skyld deri. Hos en gammel Kvinde paa ca. 60 Aar fandtes Brud paa Spolebenet, lægt men uheldigt sammenvokset, hos en anden Brud af Albueben, hos to af Nøgleben eller Ribben.

Fra andre Grave kender man af Sygdomme, der har efterladt sig Spor i Knoglerne: Vattersot i Hovedet, engelsk Syge og — ikke sjælden — den Art Nervegigt, der deformerer Ryghvirlyerne. Voldelig Død synes ikke at have været almindelig, men en Mand har faaet Panden kløvet, en anden er *trepaneret* efter et svært Hug, hvorved et Stykke Ben trængte ind i Hjernen og groede fast til Hovedskallen.

Man har undret sig over, at Skeletterne i Gravene ofteaabent var ryddet hensynsløst til Side for at give Plads til nye Begravelser. Hvordan skulde den Pietet, der laa bag Bygningen af Gravkamrene, forenes med den Brutalitet, der siden blev udvist?

Forklaringen er sikkert simpel. Det drejer sig om Indvandring af nye Folkemasser, der har taget Gravkamrene i Besiddelse.

For Resten er det et Spørgsmaal, om det udelukkende er Pietet, der laa bag Opførelsen af Jættestuer og Dyssekamre. Den tyske Antropolog Klaatsch meddeler, at Australierne binder deres Mumier, for at Sjælen ikke skal kunne gøre Skade, hvis den vender tilbage til Kroppen. Saa sent som i 1798 forbød Konsistoriet i

Erfurt Beboerne i en Lænbsby nær ved Weimar »at binde de dødes Arme og Ben, for at de ikke skulde gaa igen«. Ja, i 1901 skal man i Egnen om Jena have sammenbundet en ihjelfrossen Landstrygers Arme og Ben med Halmreb med den udtrykkelige Motivering: »Du skal ikke kunne stryge omkring mere.« Klaatsch tilføjer, at ogsaa Gravstenene, som fandtes allerede i den palæolitiske Stenalder, og endogsaa Gravhøjen er opstaet paa Grundlag af saadanne Forestillinger og ikke af Pietetshensyn. Schooetensack har vist, at ogsaa de store Megalitgrave, Stendysser, Jættestuer og Stenkister har til Formaal at forhindre den døde i at komme op af Graven.

Men mon der ikke kan have gjort sig en sammensat Bevæggrund gældende?

Vi har jo i den kristelige Terminologi Ordet *Ærefrygt* som Udtryk for de Følelser, Mennesket bør nære overfor Gud.

En saadan blandet Følelse af Ærbødighed og Skræk kan Oldtidsmanden have næret for de mægtige gravlagte.

Paa hvilket Kulturtrin stod nu de Folk, der byggede Jættestuerne?

Herpaa svarer P. V. Glob i sin Bog »Danske Oldtidsminder«: Jættestuerne afspejler et velorganiseret og stort Bondesamfund. De ofte kolossale Stenkamre

vidner baade om et stort Opbud af Kraft og en kløgtig Ledelse. Hele Landsbyen eller Stammen har sikkert taget Del i Opførelsen af Gravbygningerne, der ikke var bestemt for en enkelt Person men for dem alle. Det samme Indtryk af et velordnet Samfund, hvor Livets Goder er ligeligt fordelt over et stort Befolkningslag, faar man ved Undersøgelser af den Tids Landsbyer.

Jeg har boet i tre Dage paa Bramsnæsvig Hotel, dog uden at træffe nogen bekendte, da jeg en Dag bliver standset paa min Cykel af to Damer, der spærre Vejen og raaber Goddag. Det er et Par Veninder af mig, Billedhuggerinden Tove Olafsson og Fru Inga Kærn, og det viser sig, at de holder til i et Hus, der er nærmeste Nabo til Hotellet.

Vi veksler et Par muntre Overraskelses- og Gensynsord, men jeg mærker hurtigt, at der er noget i Vejen. Sagen er den, at Inga lige har faaet Telefonbesked om, at der er sket en Ulykke — en af de Drukneulykker, der er som sorte Pletter i den danske Sommer.

De danske Farvande er jo ikke saa ufarlige, som de kan se ud, naar de ligger i smilende og lokkende Ro. Nu i Pinsen er to Baade kæntret i Øresund og een i Holbæk Fjord under stærk Blæst og høj Sø, og elleve

Mennesker var i Livsfare. I Forsommeren druknede fire unge Mennesker paa en Sejlads Syd for Sjælland. Og nu er en Robaad kæntret ud for Trelde Næs og fire af de fem ombordværende druknede. Kun een, Ingas Broder, den bomstærke Smed Erik Zimsen, naaede efter tre Timers Svømning stærkt ud mattet den jyske Kyst og blev i en Ambulance kørt til Fredericia Sygehus.

De fire forulykkede var Barndomsbekendte af Inga Kærn, og hun er naturligvis stærkt altereret, men vi faar hende dog saa vidt beroliget, at hun opgiver sin Beslutning om straks at afbryde sit Weekend-Ophold hos Olafssons. Toyes Mand, den islandske Billedhugger Sigurjon Olafsson, er ogsaa henede.

Familien bor i et lille Træhus paa Brinken ud imod Isefjord. Huset ligger i et højt Vildnis, man kan ligge og tage Solbad paa en lille Græsplæt midt i Floraen. Omkring en blomstrer Hylden, Valmuer gror under Sølvpil og Blodbøg, overmandshøje Tidsler med en Farve som Ir med Skimmel over staar og holder Vagt som smedet af Jern og med Torne saa spidse som Sy-naale.

Efter Frokost gaar vi ned til Ejby Havn. Det er Fiskerne, der ved egen Bekostning har udvidet Landgangsbroen til en fortrinlig Fiskerihavn, hvor tredive Motorfartøjer og Joller ligger godt beskyttet. Her ved

Havnen er indrettet Aalebassin med rindende Kildevand, der strømmer ud af et Jernrør og er koldt som en Kilde i en norsk Klippeskov.

Det er ellers Gamborg Fjord ved Middelfart, der er berømt for sin Marsvinfangst, men Bramsnæsvig er fra Naturens Haand formet som en Ruse, og ogsaa her har Fiskerne drevet Jagt paa den lille Tumler. De satte Garnet tværs over Vigen, og i Midten dannedes et Indløb, som Marsvinene kunde gaa igennem.

Fangsten var undertiden betydelig — i 1888—89 fangede et enkelt Baadelav ca. 200 Stykker. Et Marsvins Værdi var omkring fem Kroner, men under den første Verdenskrig fik man 20 Kr. pr. Stk.

Efterhaanden som Fiskerne indførte Motorfartøjer, forsvandt Marsvinet fra Bramsnæsvig og Isefjord. Det sky Dyr taalte ikke Motorstøjlen paa Fjorden.

Rundt om i Roskilde- og Isefjord findes paa Fjordbunden tykke Lag Østerskaller, der stammer fra Lit torinatiden. Man er i de sidste Aar begyndt at grave dem op med Muddermaskine, og i Frederikssund Havn kan man se hele Læs af Skaller, der venter paa at blive tørret og knust til Hønse- og Kyllingefoder. Nu er Østersbankerne forsvundet, men i Vintermaanederne skrabes der en Del Muslinger. Omkring Sct. Hansdag kan man se Ynglen af Muslingen flyde som fine, gule Korn og aflejre sig paa Strandbunden, hvor der er

Udsigt over Lige Fjord fra Lindenborg Kro & marker ved Roskilde-Holtbæk Landevejen. Tegnet 1943. Lars Svane.

Udsigt fra Lindenborg Kro.

Vækstmuligheder, men Skaldyrene er først modne til Høst, naar de er tre Aar.

En lille Historie fra Muslingebækket for en Del Aar tilbage fortæller den gamle Fisker Jørgen Nielsen:

— Vi var flere Baade, som laa ovre mellem Skovene i December og skrabede sammen paa Muslingerne, og vi kunde have 5 à 6 Sække pr. Baadelav, naar vi da brugte Neglene. Jens Frederik og Kristen Englerup havde lige ankret op og Kristen sat Muslingekloen i Bund — det er saadan en halvmaaneformet Jernramme med Net og lange Jerntænder. Kristen havde vel taget et Par Klofulde, som Jens sad og sorterede, da Kristen falder udenbords. Han holdt stadig fast om Klostagen men blev alligevel ved at synke dybere og dybere, saa at han tilsidst kun havde Piben over Vandet, og den blev han ved at holde Ild i.

Jeg brølte over til Jens Frederik, der blev ved at passe sit Arbejde:

— Ser du ikke, din gamle Støder, at Kristen er ved at drukne?

Jens hørte jo med til det rolige Folkefærd, der ikke saa let kommer ud af Ligevægt. Han vendte sig ud imod Kristen, der ligefrem maatte knejse for at holde Piben over Vandet:

— Hva Faen vilde du der, Kristen?

Og saa hev han sin vaade Kammerat indenbords. Men Kristen svarede blot lige saa roligt:

— Ka du se Jens, jeg holdt alligevel Ild i hinne!

... Vi laaner en Jolle af Fiskeren Harries Frederiksen, der har været sammen at fiske med Olafsson, som fra sin islandske Barndom oppe i Eyrarbakki er velkendt med Fiskeri.

— Du skulde bare have været med paa Tur med saadan en Motorbaad, siger Sigurjon ekstatisk, duk duk, duk duk, og saa trækker man en Fisk op af Vandet, man er i saadan en Kontakt baade med Søen og Landet, og det er netop Sagen: at man ikke er Turist, der gaar og glor, men at man tager Del i, hvad der sker. Jeg tog ud Kl. 11 Aften sammen med Harries og kom først hjem Kl. 7, selvfølgelig havde jeg svigtet Tove, hun kan ikke forstaa den Oplevelse saadan en Nat paa Fjorden er, men tænk at se Dagen gry! Vi fangede 500 Aal, 60 Pund Rødspætter og en Del smaa Torsk, saa jeg havde Fiskemad nok til en hel Uge.

Fiskerne her spiser ikke selv deres Aal. Inviterer man en Fisker paa Aal, saa æder han, ellers spiser han kun Udskudet.

Jeg laaner en Baad af Harries, Tove ror, jeg sætter levende Fisk ud med en Krog i, og Tove kan ikke lide det, men jeg har ikke selv nogen Følelse for Fisk. De lever til næste Dag, hvis de ikke er blevet snappede af

Aalen; og saa smider jeg dem ud, saa redder de Livet!
 Jeg sætter 100 Kroge pr. Aften, og jeg har saa at sige
 20 virkelig gode Aal hver Morgen. Jeg fangede for
 over 500 Kr. sidste Sommerferie, men i Modsætning
 til Fiskerne spiste vi dem selv. Vi tjener jo ogsaa vores
 Penge paa anden Maade.

Fremgangsmaaden er den, at jeg binder den ene
 Ende af Snøren fast i Bolværket, og den anden har jeg
 en »Vaage« paa, saa jeg kan se, hvor Krogen er. Ser
 du: Fisken har ikke Tiltro til sit eget Sted. Her fra
 denne Side Fjorden søger den over til den anden Kyst
 og omvendt. Men Fiskerne smider Affald ud i Havnen,
 og saa søger selvfølgelig Aalen herind om Natten
 for at æde.

Man skal ræsonnere!

Min Far var til Søs i fyrré Aar, han var komplet
 uegnet som Fisker, saa hans Sømandstid var trist —
 han kunde ikke kende Havbunden som Land, saa han
 vidste, om der var Sand eller Tang eller Lava eller
 hvad. Engang smed han sine Fiskegrejer paa Lava og
 sik dem totalt ødelagt. Der blev lavet et Digt om ham,
 og jeg havde stor Medlidenhed med ham:

Han kastede Bøjlen paa Lavaen
 tidlig en Morgenstund,
 beregnede Kortet helt forkert:
 Olafur fra Hjørnet!

Jeg hadede det, naar de sang dette Digt.

Vi boede paa et Hjørne, men her skulde det jo betyde, at han var akavet i Hovedet. Jeg blev rasende
 men maatte jo indrømme, at Far ikke havde Indsigt.
 Paa den ulyksalige Tur vikarierede han som Formand,
 og alle Fiskegrejer — der er mange Penge i dem —
 blevet revet helt op. En af dem, der var med, digtede
 Nidverset.

Engang vi lastede Salt, blev Far søsyg — havde
 det været mig, der bare var en Dreng, men min Far!

Om Fiskerne her ved Ejby siger Sigurjon noget, der
 er som talt ud af en af Poul Henningsens Kampartikler
 om et naturligt Byggeri, der ikke er bestemt af
 honnet Ambition og af Forsøg paa at efterligne en an-
 den Samfunds klasses Stil:

— Fiskerne tjener mange Penge, saa bygger de fine
 Villaer. Jeg har besøgt en Fisker i tre Aar og kun
 een Gang været i Stadsstuen. Han ligner aldeles ikke
 sit Hus af Udseende, og han kan ikke selv fordrage de
 fine Stuer — han opholder sig helst i Køkkenet.

Vi ror langs Kysten, Gunna, Olafssons lille Datter er
 med og en lille jysk Ferieveninde, hun har. Fru Kærn,
 der er vokset op paa en Farm i Argentina, ligner med
 sit solbrune, skønne Ansigt og sit sorte Haar som hun
 har smykket med en Krans af Kornblomster, en dejlig
 Malajpige.

De grønne Klinter er paa mærkelig Vis stribede paa langs, som om der var gaaet en Kam hen over dem — er det Vinden? Ejby Aa løber ud mellem høje Skrænter. Her ved Udløbet har Harries fisket Laks . . .

Vi ror videre, men pludselig udbryder Sigurjon:

— Ih, hvor det blæser op! Jeg tror nok, vi gaar tilbage.

I Vest staar skiferblaau, uvejrsagtige Skyer. Blæsten er blevet strid og Bølgerne høje, Vandet er metalagtigt mørkegraat og begynder at skumme, der staar en ræsende og hvislende Tone fra det, og ingen af os kan naturligvis lade være med at tænke paa Ulykken ved Trelleñæs, hvor Robaaden fyldtes med Vand. Vi har to smaa Børn om Bord, og Blæsten tager stadig til, Vandet hysisler stadig mere oprørt og truende.

Vi maa sætte Baaden paa Land.

Det er lige ud for Udløbet af Ejby Aa.

Sigurjon ror Baaden af al Kraft op paa Land. Men der kan vi ikke lade den blive staaende, Vandet kan stige, inden vi faar hentet Baaden, og Strømmen kan føre den bort. Vi maa springe ud og skubbe paa Baaden for at faa den helt op paa Kysten, der ligger fuld af store Sten. Fru Kærn springer ud med rødlakerede Taanegle paa de brune Fødder, og stærk som hun er, løfter hun Baadens Bagende i Vejret, saa vi lettere kan hale den op paa fast Land.

Vi staar i den berømte *Stenbestrøning*, der kan give os en Forestilling om, hvordan et Morænelandskab saa ud, lige efter at Isen var smeltet bort. Blot maa man tænke sig de tætte Græstæpper borte fra Bakkerne.

Hvor langt er vi her fra den sødt-skønne Idyl ved Bramsnæsvig.

Blæsten staar strid ind gennem Dalen og faar Hætten paa min Anorak til at blafore som et Flag. Den har forlængst revet Kornblomstkransen af Ingas Haar.

Aaen maa engang have strømmet som en lille Flod, fuld af Fisk, ud gennem Bakkerne. Gravhøjene i Kyndeløse er endnu Vidnesbyrd om den Bebyggelse, der har fundet Sted paa dette Strøg.

En Lærke kvidrer oppe i Blæsten. Og saadan har den kvidret for Stenaldermanden, naar han fiskede Laks i Floden.

Sigurjon stirrer omkring og siger:

— Det, der slaar mig mest i Modsætning til Island, er de umaadelige opdyngede Jordmasser. Paa Island ser man højest en lille Plet Jord om en Gaard, og saa er det Ødemark, og er der Jord, saa er der højt regnet et Par Meter til Bunden, saa støder man paa Sten igen.

Og han fortæller om en Sten oppe i Mosen ved Eyrarbakki. Den var ikke imponerende stor, men ganske flat, og der boede noget i den. Det var ikke blot

Børn, men ogsaa de voksne, der havde Ærefrygt for den. Køerne maatte ikke æde Græsset omkring den. Der blev ikke talt meget om den, men alle vidste, at Stenen havde Magt, og det faldt helt naturligt at bringe den Ofre.

— Jeg har mange Gange ofret den forskellige Ting, smaa Skaller fra Stranden f. Eks. —

Jeg synes et Øjeblik, at Stenalderens Følemaade kommer mig saa nær, som var jeg en samtidig.

Jeg har set Sigurjon inde i Akademiets Have hugge løs med Hammer og Mejsel paa mægtige Granitblokke, der vejede deres 3000 Kilo. Over hans Hoved breder sig det pragtfulde Paradisæbletræ, der om Foraaret staar i en yppig Overdaadighed af hvide Blomster om de mørke Grene. Hans Medarbejder holder paa Mejslen, og Sigurjon løfter sin kampvante Højre, der er spændt og svulmer af professionelle Muskler, og spragende Gnister og store, flade Skærver springer for hans Hammerslag. Han arbejder paa et stort Værk, et Monument over Landbrug og Industri, der skal stilles op paa Torvet i Vejle foran Raadhuset, og det er den første store Friluftsopgave, det offentlige har overdraget en »abstrakt« Billedhugger i Danmark.

... Vi gaar videre op i Land, og her paa Grænsen mellem Ejby og Kyndeløse Marker staar den berømte Troldbysten eller *Troldbykælling*. Den opfattes som

en Bautasten, altsaa en Mindesten for en afdød, men utilhugget og uden Indskrift, og den henføres til den senere Jernalder.

Fisker Harries Frederiksen kan fortælle mig, at Kællingen vender sig om, naar hun lugter nybagt Brød, og jeg beklager, at vi havde forsømt at tage noget med, saa vi kunde prøve, om det er sandt. Man skal jo ikke ukritisk stole paa alt, der fortælles en, det er gennem Eksperiment, ikke ved blind Tro paa Overleveringen, Videnskaben er skredet frem. Skolastisk Fabulering og lærð Skrivebordsviden kan ikke afgøre Sagen, som indtil videre maa henstaa uopklaret. Jeg tør paa ingen Maade indlade mig paa den Jacob Paludanske Metode at bygge mit Livssyn op ved Hjælp af Meddelelser om okkult klingende Eksperimenter i Amerika eller engelske Romanforfatteres metafysiske Drømmerier. Det er Galilei, der er mit Forbillede, ogsaa naar jeg anstiller arkæologiske Undersøgelser, og jeg viger ikke et Haarsbred fra Eksperimentets prøvede Vej.

De kendte Sagn, der knytter sig til store Sten, fortælles ogsaa om Troldkællingen. Der er Stenkastsagnet: en Trold, der boede paa den anden Side af Fjorden, vilde knuse Kirke Hyllinge Kirke. Da han ikke kunde komme over Vandet, tog han en mægtig stor Sten og kastede efter Kirken, men den naaede ikke længere end til Kyndeløse Mark, og det er Troldby Kælling.

Sct. Olav-Sagnet, der ellers er knyttet til den Sten, der i sin Tid laa i Skaaret ved Skuldelev Aasen, er ogsaa blevet overflyttet til Troldstenen. Sognefoged L. P. Bigaard fra Rye-Sonnerup har nedskrevet Sagnet saadan:

En Kone stod paa Bakken, da Sct. Olav kom sejende forbi i sit Skib, der gik lige godt over Hav og over Land. Konen raabte til den rødkæggede Konge:

— Sct. Olav med det brede Skæg,
du sejler saa nær min Kældervæg.

Hertil svarede Kong Olav:

— Hvad siger du, din Troldkvind! Fra nu af og til evig Tid skal du staa her som Minde med din Rok og din Ten og dine syv skurvede Unger!

Bigaard tilføjer: For mange Aar siden syntes der at kunne ses syv Knuder paa Stenen, som skulde betegne de syv skurvede Unger, og fantasirige Mennesker kunde se et vagt Omrids af Rokken.

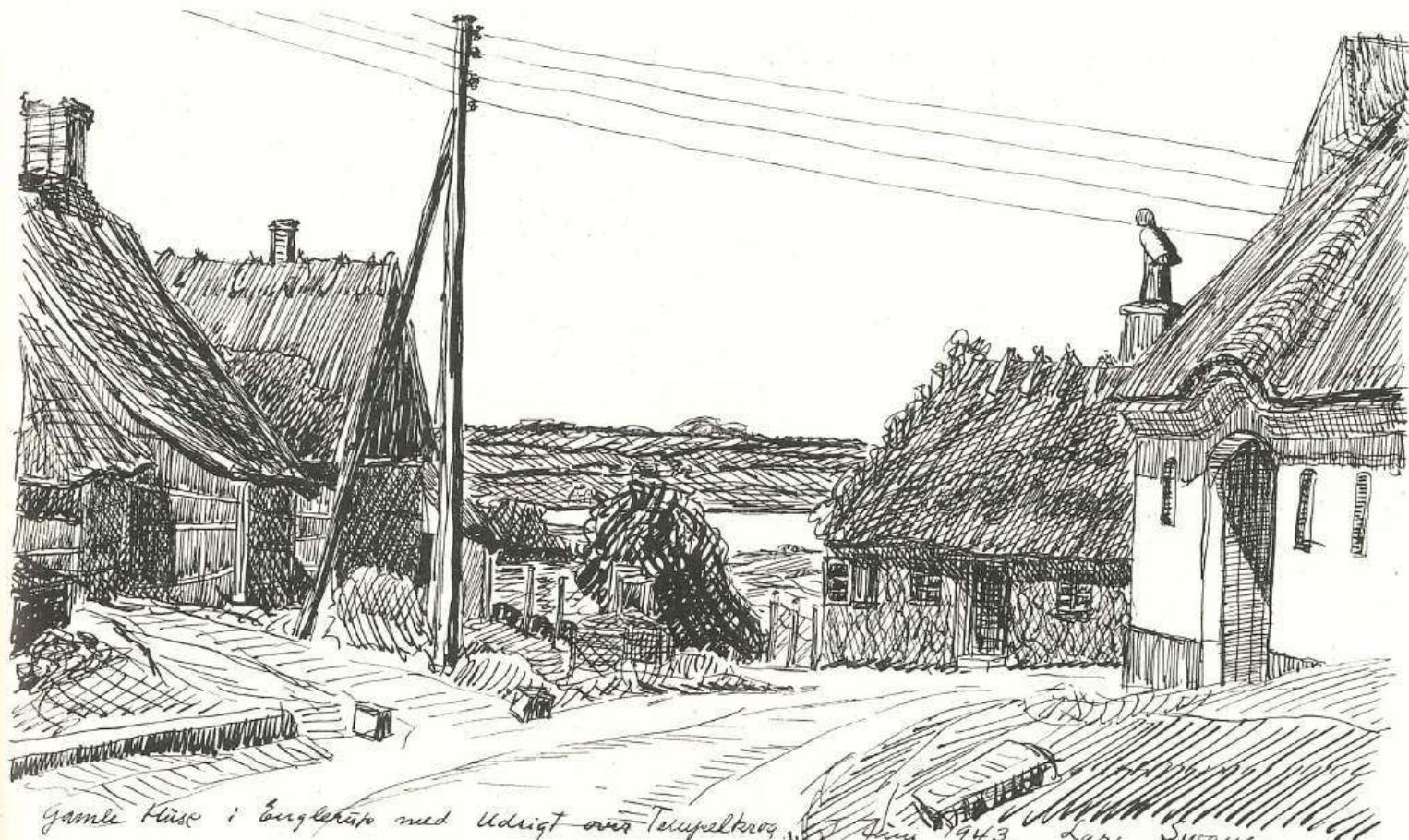
Men det bedste Sagn, der er knyttet til den fantasi-vækkende Sten, har Bigaard optegnet i følgende dramatiske Form:

Da Hyllinge Kirke blev bygget, var der en Trold paa Tudsønæs, som boede i Kulbjærg eller Baunhøj paa Næsset. Han saa sig gal paa Kirkebyggeriet i Horns herred, men Kirken blev ved at vokse Dag for Dag,

og snart vilde dette Kirkehus paa sit høje Bakkedrag og med sit Klokketaarn ses milevidt over Egnen. Trolden blev rasende og brølte: »Jeg vil over og rive det Hus ned, før det bliver færdigbygget.« Og saa for han af Sted over Fjorden med Sus og Brus, saa det brølede i Luftten. Kvinderne i Kyndeløse blev saare bange, da de hørte denne frygtelige Støj og løb op til Kirken og ringede kraftigt med Klokkerne. De malmfyldte Toner klang saa stærkt over Egnen, at da de mødte Trolden, brast hans Hjerte, og Legemet blev en Stenstøtte, der nu staar og spejder over til Troldens Boplads ved Kulbjærg paa Tudsønæs.

Et andet interessant Sagn, der knytter sig ikke til en Bautasten, men til en Stenkiste under en Vej, er optegnet af Forfatteren Cai M. Woel, der tilbragte sin Barndom i Rye Sogn:

Hvor Vejen til Kirke Hyllinge drejer af fra Vejen Rye-Jenslev, er der en Stenkiste under den ene Vej, og Stedet kaldes Kallekæret; det stod tidligere under Vand ved Foraarstide. De Gamle kunde fortælle, at i denne Stenkiste boede Kallekærssoen, hun var ikke helt almindelig, men forgyldt og skarp i Ryggen. Hun viste sig i Fuldmaanenætter eller i rigtig brandmørke Aftener, hvor hun lyste som en Ildstribe. Det var farligt at møde og se Kallekærssoen. Man fortalte om Folk, der var gaaet fra Forstanden, fordi de havde

Gamle Huse i Englerup med udsigt over Tempelkrog
Juni 1943. Lars Swane.

Gamle Huse i Englerup.

set den. Især Folk, der skulde giftes, maatte ikke gerne se Soen, for det betød Ulykke Resten af Livet. — Fra Nytaar til Helligtrekonger havde Kallekærssoen Grise, og i stille Nætter kunde man høre dem hyle.

Endnu i 1914 har Woel hørt Kallekærssoen omtale med tilbørlig Respekt af gamle Folk.

EJBYMORDET

En af den danske Kriminalhistories mest kendte Mordforbrydelser fandt Sted paa denne Egn og fik sin Afslutning for hundrede Aar siden, d. 22. Marts 1843, paa Galgebakken ved Roskilde. Det er ikke her muligt at forfølge Sagen i alle dens indviklede Enkeltheder, saadan som de er fremstillede i Assessor *Peter Munthe Bruns* udførlige Redegørelse, som han udgav i Bogform til Vejledning for unge Jurister, og som det den Dag i Dag er værd at studere. Men nogle Hovedpunkter kan fremhæves.

Den 17. Januar 1842 ganske tidligt om Morgenens fandt en Karl, der gik til sit Arbejde paa et afsidesliggende Sted ved Ejby Aa et blodigt og forslaaet Lig, der laa med Ansigtet mod Jorden, og rundt omkring var Sneen farvet rød af Blod.

Den myrdede viste sig at være en Husmand Niels

Jørgensen, og da Sognefogden gik over til hans Hus, mødte der ham et frygteligt Syn. Med de nøgterne, men gribende Ord, Sognefoged Jørgen Jensen, Ejby, brugte i sin Forklaring til Protokollen:

Da Sognefogden ankom til Huset, stod Fordøren aaben. I Forstuen laa Drengen Jørgen, iført hvid, ulden Nattrøje, blaatæret Skjorte, lange Strømper, blaa Vadmelbsukser, der ikke var knappet og kun bedække Benene fra midt paa Laaret til ned paa Fødderne, hvor de hang ned paa Træskoene. Ved Hovedet laa en Mængde Blod, der var løbet ud paa Gulvet og størknet. Ved hans Fødder laa Liget af hans Moder, iført grøn Vadmelstrøje, en ulden, kulørt Klokke, Blaarlærreds Særk, blaa, uldne Strømper, et lille tærnet Halstørklæde og Hue paa Hovedet. Ved Hovedet fandtes ligeledes en Mængde størknet Blod.

Stuens Møblement bestod af en Kasse, en Bænk, en Kiste, to Sengestede uden Sengehimmel, en Stol, hvor paa der stod et Dejgtrug, et Bord og en Bilæggerkakkelovn. Kisten var brækket op og gennemrodet, og øverst i den laa en tom Tegnebog. En lille Hund stod bundet i Forstuen. Bag Kisten fandt man en bred, jernskæftet Kniv og en tømt Brændevinsflaske.

Ude paa Stien ved Niels Jørgensens Lig var Sneen trampet ned som efter en hæftig Kamp, og baade mod Nord og Syd førte der Fodspor af to Par Støvler.

Men Sporene var forsvundet, da det blev Tøvejr, og ingen havde i første Øjeblik tænkt paa at følge dem.

Reste af Mordvaabnet havde man ogsaa fundet. Fem Skridt fra Niels Jørgensens Lig laa Esblikket til en Geværlaas, hvori der var en lang Skrue og et Stykke Træ som en Kolbe. Mordet var aabenbart sket ved Slag af et Gevær, der under Kampen var gaaet i Stykker.

Beboere fra Ejby og Omegn maatte møde og give Forklaring om de myrdedes Liv og Levevis. Det fremgik heraf, at Niels Jørgensen var kendt som en indsluttet, temmelig uomgængelig Slider, der ejede en Hest og selv pløjede sin lille Jordlod. Han modtog ikke Hjælp og gav ikke Hjælp til sine gode Naboer. Han og Konen var meget flittige og sparsommelige, de lagde Penge paa Kistebunden. Det blev fortalt, at efter Dagens Slid forfærdigede de stræbsomme Mennesker Lærred om Aftenen og kunde derved tjene 70 Rrigsdaler om Aaret. Omegnens Folk vidste, at Niels Jørgensen havde sparet Penge sammen og nylig havde staaet i Begreb med at fæste en Gaard, hvor der skulde betales 300 Rrigsdaler i Indfæste.

Mistanken hæftede sig ved forskellige Personer, et Par blev arresteret og etter løsladt, en Tid syntes en paa Mordstedet fundet Geværhane at afgive et absolut fældende Indicium, men det opløste sig i intet, og

tilsidst maatte Herredsfoged de Coninck opgive Sagen, og der blev nedsat en Mordkommission med Assessor Brun som Formand. Og hermed var den rette Mand kommet til.

Det var især om Landsbyen Venslev med det imødekommede og rare Navn, Rygterne samlede sig. Mange Historier fortaltes om Faar, der forsvandt fra Indelukker, og Gæs, Ænder og Høns fra Hønsehusene, og naar Egnens Folk passerede Venslev med Varer i Vognen, blev de tyvstjalet af Venslevfolkene. Venslevkarlene var kendt som rigtige Slagsbrødre, de sogte ved alle Gilder at yppe Klammeri, saa der kunde blive Slagsmaal. Her er fra Retsprotokollen et lille Billede af Livet i det venlige Venslev:

Ungkarl Hans Andersen, Venslev, forklarede, at Kristi Himmelfartsdag 1840 henimod Mørkningen var han til Stede, da der opstod Uenighed mellem Carl Larsen og Søren Jensen, efter at de havde spillet Kegler. Søren Jensen kastede Carl Larsen omkuld uden dog at slaa ham, hvorpaa Carl Larsen greb i sin Bukselomme og tog en stor, jernskæftet Kniv op med Bladet aabent. Da det var Carls Hensigt at bruge Kniven, løb Hans Andersen til og holdt hans højre Arm, medens Simon Olsen vristede Kniven ud af Haanden paa ham. Der var tolv-tretten Mennesker, der stod i Klyngede og saa derpaa. Simon Olsen kastede Kniven langt

bort, for at Carl ikke skulde faa fat paa den igen, men Carl for da til og bed Søren i Kinden, og for at han ikke skulde bide Stykket ud, tog Hans Andersen fat i Munden paa ham og vristede Tænderne ud af Sørens Kind.

Ved et Retsmøde paa Skibby Kro lykkedes det endelig Forhørsdommeren at indvlike de sigtede i saa mange Selvmodsigelser, at Tilstaaelsen faldt. De skyldige var et Par Karle fra Venslev, Bødkerens Søn Carl Skræder og Hjulmand Christian Jensen.

De havde sat sig ved Bænken udenfor Niels Jørgensens Hus og kom i Snak med Familien. Det blev til, at de allesammen spiste Smørrebrød til Aften, og Brændevisflasken kom frem. Niels Jørgensen tilbød Gæsterne Nattely — det var jo ikke Fremmedfolk, men Familie og gode bekendte fra Venslev — men Carl Skræder svarede, at det var vist ikke værd, de havde de ogsaa bedst af — der var jo blevet drukket en Del. Carl sagde, at de kendte ikke Stedet, hvor de skulde over Aaen, og Niels Jørgensen tilbød dem at vise Vej.

Da de var kommet en Snes Skridt fra Tværdiget ned mod Aaen, hørte Christian Jensen et stærkt Knald, uden at han havde set, at Carl tog Bøssen til Kinden. Straks efter Knaldet vendte Niels Jørgensen, der gik

et Par Skridt foran Carl, sig om, tog sig til Hovedet og sagde til Carl i en jamrende Tone:

— Hvordan er det dog, du gaar med Geværet?

I det samme vendte Carl Bøssen, tog fat i Løbet og begyndte at slaa løs paa Jørgensen.

Begge Morderne maatte op til Ejby for at vise paa Gerningsstedet, hvordan de havde begaaet Mordet. Sognefoged L. P. Bigaards Bedstefader, Ole Larsen, som til sine sidste Dage var stærkt optaget af denne grufulde Begivenhed, har berettet herom: Efter Besigtingelsen paa Mordstedet kom begge Morderne over til Bigaarden og blev under Bevogtning anbragt en i hver af Gaardens Tærskeloer. Assessor Brun talte til Forbryderne i en meget skarp Tone og sagde til Ole Larsens Kone: »Giv de Skarner et Par Humbler Mad, imedens vi afhører nogle Vidner.«

Chr. Jensen angrede sin Brøde og var meget nedbøjet, hvorimod Skræderen var meget fræk som altid. Kommissionsdomstolen dømte Chr. Jensen og Carl Skræder til at have deres Liv forbrudt og til at lægges paa Stejle og Hjul. Denne Dom stadfæstede Højesteret, men Kongen benaadede Morderne til at blive simpelt halshugget.

Paa Egnen var der blevet udbredt en Skræk, saa Beboerne knapt turde lægge sig til Sengs om Aftenen

af Frygt for lignende Ugerningsmænd, som man nu vidste fandtes i det saakaldte »Ræveherred«.

Det blev bestemt, at Henrettelsen skulde foregaa paa Galgebakken ved Roskilde den 22. Marts 1843. En Del Sognefolk fra Rye Sogn blev tilsagt at møde for at danne første Kreds om Retterstedet og blev forsynede med Pigkæppe. Flere saadanne Krese med dette Forsvarsvaaben blev opstillet om Galgebakken, hvor Henrettelsen skulde fuldbyrdes.

Folk fra Omegnen flokkedes om Retterstedet allerede fra tidlig Morgenstund. Det blev fortalt, at da Vognen med de bundne Mordere kørte ned ad Olsgadebakken, strømmede Folk foran for at komme tidsnok til Galgebakken. Carl Larsen rejste sig da lidt op og raahte: »I behøver ikke at skynde jer saa stærkt, for der bliver intet af det, før jeg kommer.«

Efter at Præsten havde talt med Chr. Jensen før Henrettelsen, faldt han fuldstændig sammen, hvorimod Skrädderen, Carl Larsen, smilende sendte et Blik over den store Forsamling, og strøg sit smukke, kraftige Haar til Side, før han lagde Hovedet paa Blokken.

Da han gik op ad Trappen til Retterstedet, naaede

han endnu at give Herrederfoged de Coninck denne ubehagelige Afskedssalut:

— Hils Assessor Brun, sagde han med høj Røst til Præsten. — Havde vi haft en dygtig Politimester her paa Egnen, stod jeg ikke her. Vi troede jo, vi kunde gøre, hvad vi vilde.

Hans medskyldige derimod skrev gudelige Vers i Cellen, og Egnens Befolkning indgav en Ansøgning om Benaadning for ham, dog forgæves.

At Carl Skräder ikke havde Uret i sin Bedømmelse af de slappe Retsforhold i Hornsherred, blev bekræftet den 9. Oktober samme Aar, da Kommissionsdommerne Munthe Brun og Mollerup dømte 41 Mænd og Kvinder fra Vensley By, som havde begaet 178 Tyverier. 16 Mænd og Kvinder dømtes til Forbedringshusarbejde fra et til seksten Aar, ellers simpelt Fængsel, to nøjedes med Mulkter, og kun to af de anklagede blev frikendt.

Til sin Farbror »Strandbødkeren« sagde Carl Larsen:

— At slaa Folk ihjel, det er jo ikke andet, end hvad Nationerne gør, naar de fører Krige; den ene Nation vil have, hvad den anden ejer.

LEJRE OG LEDREBORG

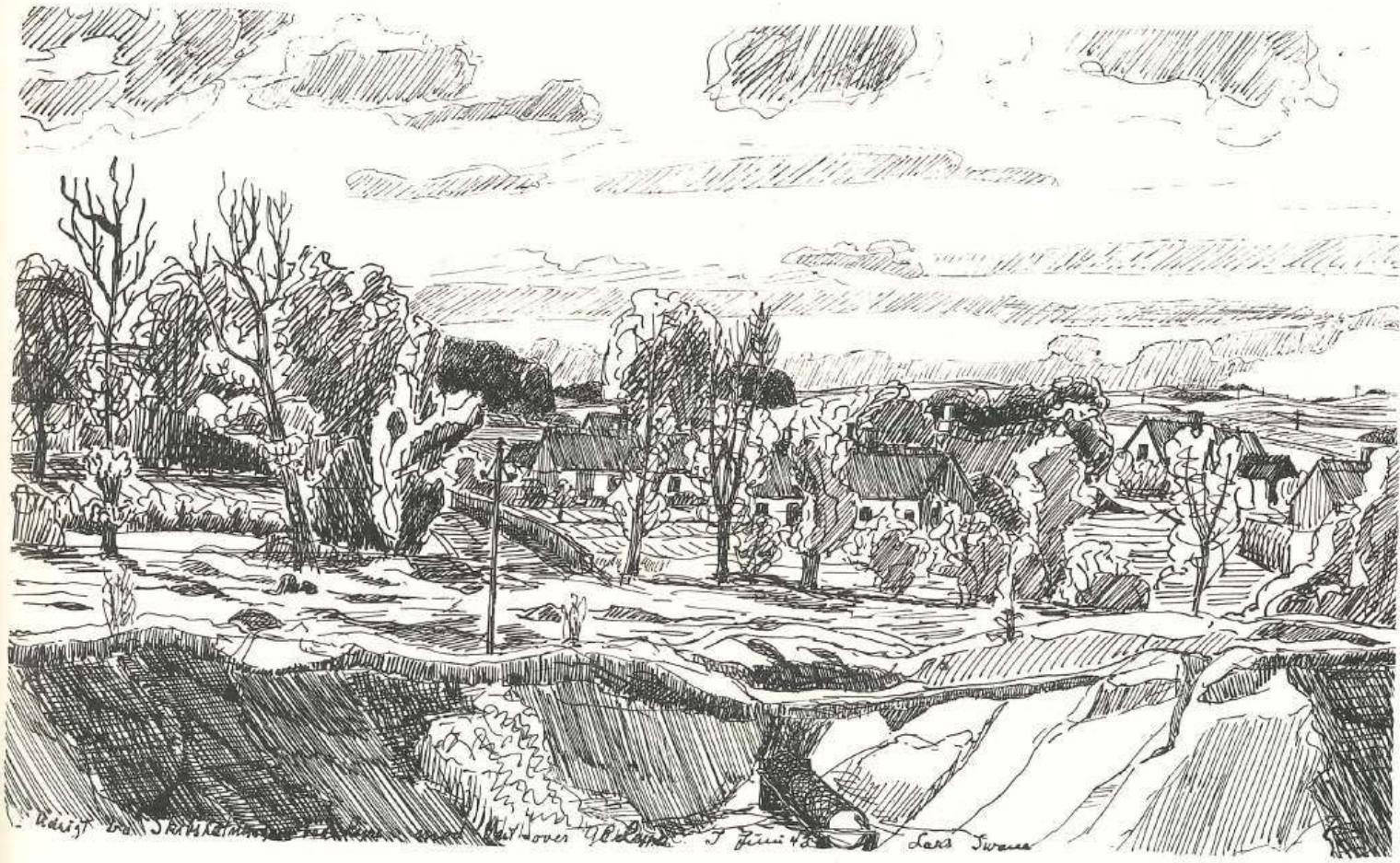
Findes der noget Sted i Landet, der er mere omsuset af romantisk Historie end Lejre?

Allerede i Middelalderen udpegedes Lejre som det fra Saxo velkendte *Lethra*, Lejrekongernes gamle Sæde, og Svend Aagesøn har en Bemærkning om, at Lethra, der før var saa skøn en Kongestad, nu er sunket ned til en ussel Landsby. Siden har Videnskaben rokket ved Troen paa Lejres store Fortid. Der er nu først Geologerne, hvis Undersøgelser har vist, at Roskilde Fjord ikke er gaaet saa langt op i Landet, som man før har antaget. Saa er der Arkæologer og Historikere, der forgæves har søgt efter Oldtidsminder, som kunde tyde paa, at der har ligget et Kongesæde. I alt Fald er Oldtidsminderne ved Lejre enten langt ældre eller ikke saa lidt yngre end Rolf Krakes Tid.

Og netop nu i Sommer kommer *Niels Clausen Lukman* med sin Doktorafhandling om Skjoldungerne og henviser til, i hvilken Grad Skjoldunge-Sagnene glider over i Attila-Sagnene. Skjoldungerne har slet ikke været over i Attila-Sagnene. Skjoldungerne har blot gennem mundtlig Overdanske Konger, men er blot gennem mundtlig Over-

levering blevet flyttet hertil af Berettere, antagelig danske Stammer, der har været paa Togt i Europa og derfra hjembragt Sagnene. I Virkeligheden er Fortællingerne om Halfdan, Roar, Ottar og Adils Erindringer om de Hunnerkonger, der levede i Midteuropa i første Halydel af det 5. Aarhundrede, og som af *Jordanes* kaldes Huldin, Roas, Octar og Attila ...

Lejre behøver dog ikke at fortyvle. Der er Oldtidsluft nok at indsnuse hernede i den skønne Egn. Stærkest virker den store *Skibssætning* lige ved Lejre By — et af de største Mindesmærker i sin Art i Norden. De mægtige Sten er stillet op i en langstrakt Rundkres, saa de danner Billedet af et Skib. Man mener — men det er vanskeligt at forstaa — at Stenskibet har skullet tjene som Fartøj for den døde Høvding og Søkonge paa hans Færd til Dødsriget. Skibet ligger paa et græsklædt Plateau, og over en Grusgrav ser man ud til en Bronzealderhøj og Lejrebys straatækte Bondehuse mellem Haver og Træer og med en Skov i Baggrunden. Bag et langt Kompleks af Bygninger — et Vandværk

Udsigt mod Gl. Lejre.

— rejser Ledreborg Allé sine høje Kroner. Vandværket omfatter syv Kildepladser, og Vandet pumpes gennem en Staalbeton-Ledning ind til Marbjerg og videre til Højdebeholderen paa Tinghøj i København.

Højdebeholderen paa Tinghøj i København.
Skibssætning og Vandværk — det er Oldtid og Nu-
tid, der mødes . . .

Den gamle Greve og Statsminister Johan Ludvig Holsten, der byggede det nuværende Ledreborg og fik det ophøjet til Lensgrevsbak i 1750, havde en heldig Haand, da han valgte sine Arkitekter. Det omfattende Slotsanlæg er udformet af tre af Datidens betydeligste Arkitekter, J. C. Krieger, Nicolai Eigtvedt og Laurits Arntzen, der er skabt den fine Harmoni mellem den Thura, og der er skabt den fine Harmoni mellem den højt knejsende Hovedfløj med det afvalmede Tag, de taarn-gule Mure og røde Pilastre, Slotspladsen med Taarnsport og Grave og den franske Have med dens Terrasser og regelmæssige Stier, der går over i en engelsk Park. Helhedsindtrykket er af en fin musikalisk Styrke, man modtager et Indtryk af Ligevægt mellem Fantasi og Logik.

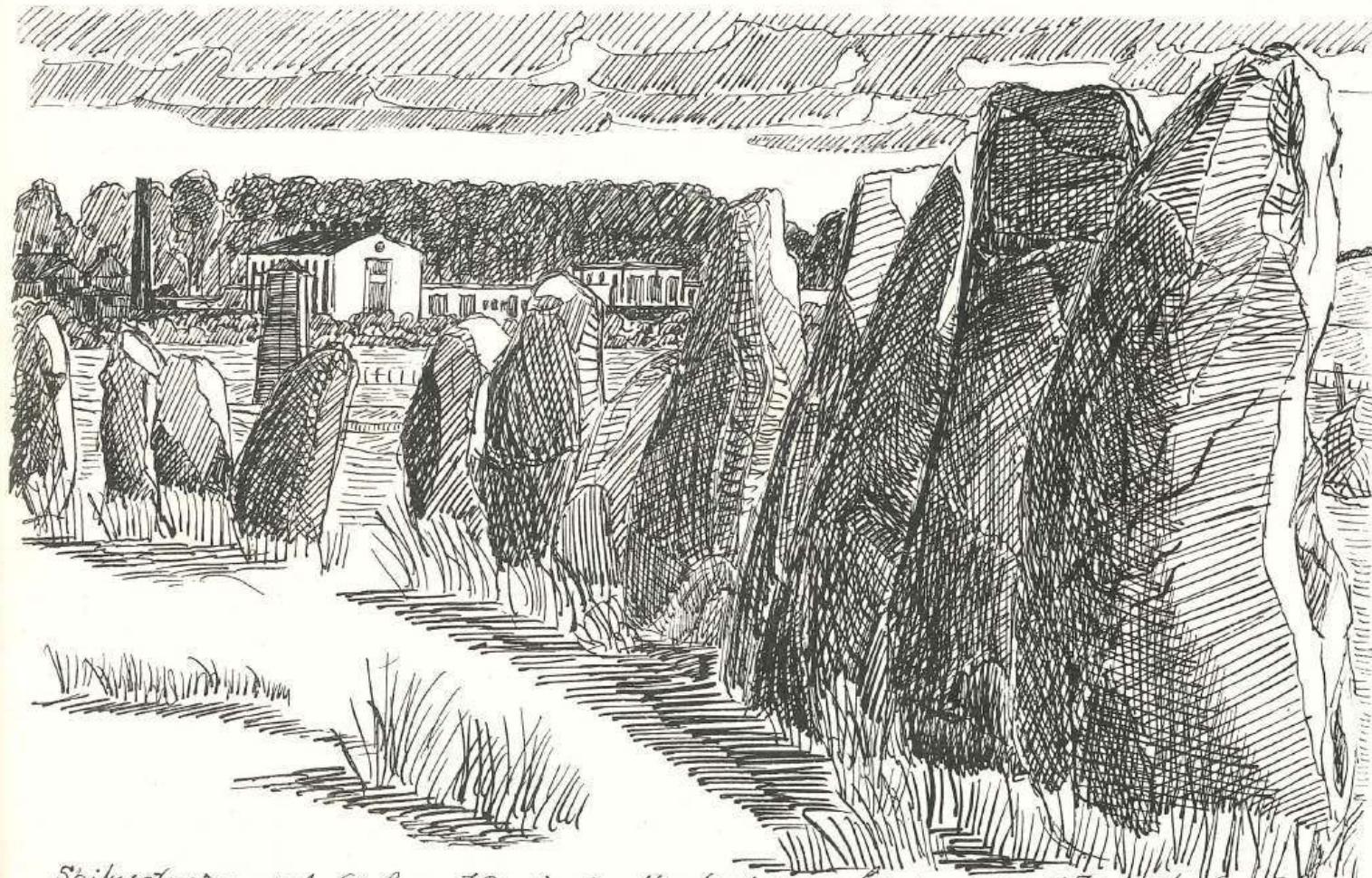
Fra Ledreborg cykler jeg forbi en mørk Sø med hvide Aakander, Marker med smukke Heste og ud ad en Vej med gamle Æbletræer ned til Herthadalen med dens Svejtserhus og Skovsø. Ogsaa med Herthadalen dens Sagndannelsen drevet sit Spil. Den skyldige er Ole Worm, der i sit Værk *Monumenta Danica* taler om

Ertedal, »en yndig Dal, som antages forud for helliget Gudinden Hertha«. De historiske Kilder indeholder imidlertid ikke et Ord om Gudinden Hertha. Hun skylder sin Oprindelse en misforstaaet Udtalelse af Tacitus i hans Bog »Germania«, hvor han siger noget om en Ø med en Lund, hvor man dyrker en Gudinde *Nerthus*.

I nyere Tid har Herthadalen med Mindesmærket for Stavnsbaandets Løsnings været et Samlingssted for sjællandske Bønder, her har været afholdt politiske Møder af historisk Betydning, og i Provisorieaarene stod Greven fra Ledreborg paa Oppositionens Side — et Litografi af de fem store Venstreførere: Berg, Hørup, Høgsbro og Holstein smykkede i 80erne Tusinder af Bondehjem.

En Egnsforsker har samlet en Del Ordsprogr hermed fra, der giver et Billede af Befolkningens Karakter og minder en om, at den store Vise- og Ordsprogs-samler Peder Syv er født ikke langt borte, i Kirkebyen Syv en Mils Vej Syd for Roskilde.

Man faar af Ordsprogene fra Lejre-Egnen et Indtryk af sund og jævn Menneskeforstand og af Folk, der befinner sig bedst i de hjemlige Folder: »Det er ikke godt at vænne det Svin af Vang, som er ivant«. De er nøjeregnende overfor Forpligtelser: »En Kande over Gaard og Kande hjem igen gør længst Venskab«. »Man

Skibssætningen ved Gl. Lejre 7. Basgrunden Vandværket og Ledreborgalle 7. juli 1973. Lars Svane

Skibssætningen ved Gl. Lejre.

kan klippe sine Faar to Gange om Aaret, men ikke flaa dem«, hedder det, »Koen malker ikke mere, fordi Spannen er stor«, »Det er ikke borte, hvad man giver sin Gris«. De var ikke overilede i Vrede: »Klør man Svinet, lægger det sig i Skarnet« og »Villig Hest maa taanelig køres«. De forstod, at der maatte smøres: »Usmurt Vogn vil gerne knirke«, og at man maa taale, om man vil opnaa noget: »Hvem der vil spise Æg, maa taale at Hønsene kagler« og »Hvem der vil slikke Honning, maa ikke ræddes for Bier«. Et pudsigt Udtryk for de gammels Opfattelse af Hoveritiden, der ophørte i 1852, giver Samtalen mellem to gamle i Sømme Herred: »Du, giver Samtalen mellem to gamle i Sømme Herred: »Du, Per, da vi gjorde Hov paa Ryegaard, kunde de faa en halt Stodder til at løbe, nu kan de ikke engang faa en Dreng til at gaa«.

KORNERUP

Her i Egnen mellem Lejre og Roskilde Fjord vrimer det med smaa, idylliske Landsbyer — Kornerup, Gevninge, Kattinge og Herslev — med Stokroser og Riddersporer op ad de hvidkalkede Husvægge, stensatte Gærder om Haverne, mosgrønne Straatag, Geranier i vinduerne og røde Røn udenfor — og udenom det vide, bakke Land med mægtige Skyformationer, Kornmarker og Mosedrag og Udsigter over mørkeblaat Vand til Bognæs' mørkegrønne Skove ...

Mellem Gevninge og Borrevejle Skov ligger en af Danmarks berømteste Landevejskroer, *Lindenborg Kro*, kendt fra Otto Baches Maleri med Postillonen og fra Tuborgplakaten! Stenen udenfor Indgangsdøren blev brugt af Rytterne, naar de skulde stige til Hest. Den store Have strækker sig ned mod Fjorden, der ses over svajende Bygmarker med en Mængde smaa Holme — Skovholmene — i sit Skød. Kroen har Straatag og to smaa Kviste paa begge Sider af det høje Midterparti med den spidse Gavl. Og selve Navnet dufter af Sommer og Rejseromantik.

Kornerup har Danmarks mindste Kirke med Taarn. Et Par mægtige Aske overrager den, og i Præstegaarden lige ved staar to prægtige og mægtige Linde i Blomst med de mærkelige lyse Blade. En lille Aa løber forbi Birke og Pil ud i Kornerup Sø, og paa Bakken bag Søen tegner Ledreborg Allé sin lange Stribe op mod Horisonten.

Hele Byen nedbrændte i 1865, og hertil knytter sig en mærkelig Historie. Beboerne har aabenbart ikke været særlig gode Venner med deres Præst, for de beskyldte ham for at have paasat Branden, fordi han vilde have mere Jord lagt til Præstegaarden. Til Genæld satte Præsten det Rygte i Omløb, at den nylig afdøde Fisker Frandsen havde tilstaaet overfor ham, at han havde brændt Byen af.

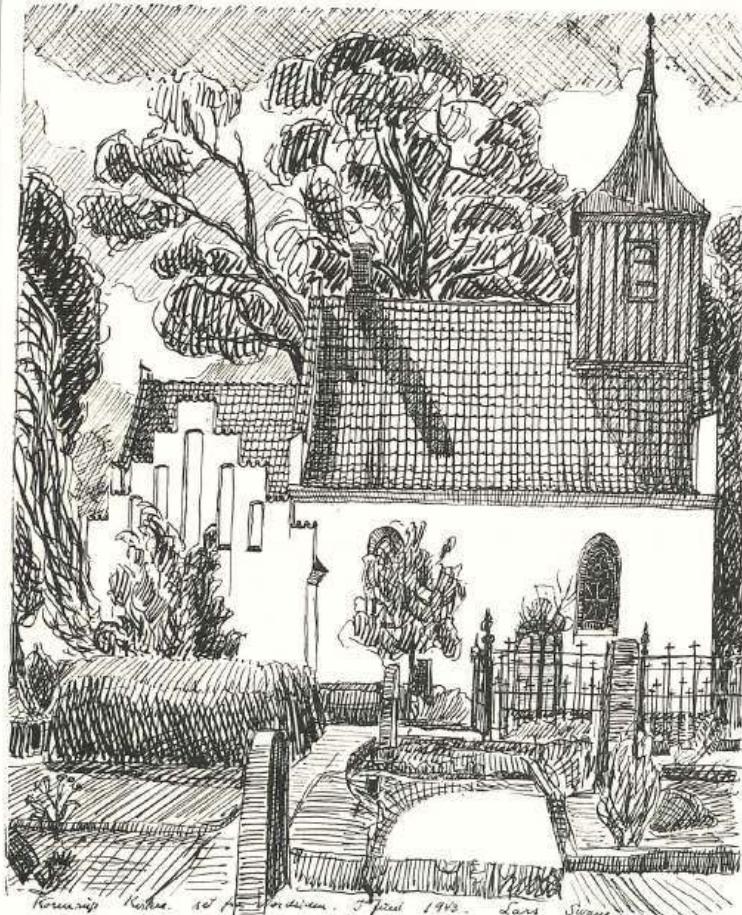
Beboerne blev højst forbitrede over Præstens Beskyldning, en Deputation gik til Præsten og krævede, at han den følgende Søndag fra Prækestolen skulde tilbagekalde Rygtet. Ellers vilde man melde Sagen til Politiet og forlange Undersøgelse.

Præsten tog det Parti at bøje sig, og den Søndag stod Kirken ikke — som den plejede — tom. Hvilken Gudstjeneste har det ikke været — med den dybt ydmygede Præst, der maatte bede Menigheden om Afbigt, som var han en arm Synder, der stod offentligt Skrifte, og de haarde Bønder med lukkede eller haanende Miner nede i Stolessæderne. Den lille idylliske Kirke med sit Trætaarn har været fyldt som med en Gus af Uhygge ...

Men Bøndernes Vrede mod Præsten lagde sig ikke, og da han endelig blev forflyttet, læssede de om Natten Flyttevognen af og fyldte Bunden med Kampesten, som de dækkede til med Flyttesagerne. Da den tunge Vogn paa en Sidevej sad fast i Mudderet, og Præsten for at lette den fjerne noget af Flyttegodset, opdagede han Bøndernes Anslag.

Præsten døde sindssyg, tilføjer den gamle Beretning Iakonisk ...

Det var hernede ved Kornerup, at *Magnus Degerbøl* i en lille Affaldsdynge fra Yngre Stenalder i 1930 fandt et Overarmsben af et Menneske. Ikke alene var dette

Kornerup Kirke.

Stykke gnavet af Hunde, men der fandtes adskillige Snitlinjer paa det, og der var skaaret en dyb Fure ind i det.

Hermed rejstes paany Spørgsmaalet om Kannibalisme i Danmark. Mærliget nok er det Kong Frederik den Syvende, der først har rørt ved Sagen. Han var jo en ivrig Amatør-Arkæolog, og i et Brev til Worsaae omtaler han et Fund, som han har fremdraget ved Jægerspris. Han mener, at han har fundet marvspaltede Menneskeknogler og drager heraf den meget uromantiske Slutning, »at Urfædrenes Levemaade har været kannibalsk«.

Denne Anskuelse blev der dog ikke taget Hensyn til, men et senere Fund ved Dyrholm sydøst for Randers har ikke kunnet afvises. Bopladsen tilhører den ældre Stenalder, 4—5000 Aar før vor Tidsregning, og her fandtes ca. hundrede Menneskeknogler flækkede paa langs og marvspaltede ganske som Dyrek noglerne. Der ses ogsaa Mærker af Slag eller Hug, og Degerbøl har offentliggjort et Fotografi af en Kraniekalot af et ti Aars Barn — Panden er knust, og der findes Snitlinjer, som om man har løsnet Hovedhuden: Barnet er blevet skalperet ...

Degerbøl bemærker, at Marven aabenbart har været betragtet som en stor Delikatesse, og han tilføjer, at af de mindst tredive Individer fra Dyrholm var der et

Par Børn og mange unge Mennesker i 14—18 Aars Alderen: det er velkendt, at Kød af Børn og unge Mennesker bliver særlig gouteret af menneskeædende Folk.

Mærligere er det, naar *Klaatsch* i sin Bog om »Menneskets og Kulturens Opstaen og Udvikling« mener at kunne tale om en Kærlighedens Kannibalisme!

Den primitive Mand — mener han — vil ikke miste de døde Mennesker og søger at fastholde deres Sjæl ved at æde deres Legeme. Australieren, som *Klaatsch* særlig har studeret, dræber aldrig et Menneske for at spise det, men en Moder kan udmærket godt spise sit elskede døde Barn og senere føre sin Kæledægges rensede og røgfarvede Ben med sig.

Naar den dræbte Fjende spises, er det derimod en Virkeliggørelse af Ideen om Kraftoverførsel. Hvis man ikke kan spise hele Kroppen, nøjes Australieren med Fedtet om Nyrerne.

Her gør magiske Anskuelser af religiøs Art sig gældende, Troen paa en *Mana*-Kraft, man optager i sig med den dødes Kød og Blod — Forestillinger, der endnu holder sig i Nutidens europæiske Religioner som Levn fra vore primitive Forfædre.

*

*

*

GEVNINGEBOGEN

Den gamle Dyrlæge og Egnsforsker *Chr. Tobiassen*, der døde i 1912, har skrevet nogle Optegnelser om Gevninge Bys og den nærmeste Egns Historie. Et Uddrag deraf er offentliggjort i Aarbog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt 1914. Heri kan man læse om *Thyre Buløxe* og hendes Sønner, hvis Minde endnu lever i Egnens Befolkning. En ram Lugt af gamle Dages Røverliv staar ud fra hendes Historie.

I lille Ugleholm ses Hulvejen af den omrent 1790 nedlagte gamle Holbæk—Roskilde Landevej. Nord for og op til Vejen er en Hule, der siges at være den saakaldte Røverkule. Her skal *Thyre Buløxe* og hendes tolv Sønner have boet og drevet deres Erhverv ved Plyndring af vejfarende ... (Kulen er snarere fremkommet ved, at der er taget Vejfylde væk).

Røverne blev fanget og radbrækket paa Stejlepladsen, som ligger paa Hovmarken »Møllevænget«. En gammel Kone fortalte Tobiassen, at hun som Barn paa Tur til Lindenborg Kro for at købe Brændevin tit legede omkring Stejlestøtterne i Borrevejle. Engang traf hun der en sort Høne med tolv Kyllinger, og da hun kom hjem og fortalte sin Moder derom og spurgte, om hun maatte gaa ned i Skoven og fange Kyllingerne, svarede Moderen, at saadanne Kyllinger maatte hun ikke befatte sig med ...

I Borrevejle Skovfogedhus boede omved 1735 Skovfogeden Lars Larsen Due. Det fortælles, at han en Nat i Skoven blev overfaldet og overmandet af Skovtyve, der stak en Stav gennem hans Frakkeærmer fra den ene Haand til den anden og stak ham en Knebel i Munden. Knebelen var i begge Ender forsynet med Baand, der blev sammenbundet i Nakken. I denne Tilstand lod de ham gaa, og da han efter nogen Besvær ved at kantre sig igennem Skovens Krat naaede sit Hjem, bankede han saa godt han kunde paa. Konen aabnede Forstuedøren og fik Øje paa dette »Gespenster«. Hun blev saa forskrækket, at hun smak Døren i, og den ulyksalige Skovfoged maatte blive udenfor til Dag, da Konen kunde se, hvem hun havde lukketude.

Langt uhyggeligere er Historien om Svenskerne paa Øgaard.

Under Svenskekriegen 1658—59 vilde nogle fjendtlige Soldater bryde ind i Øgaarden ude paa Bognæs. De forsøgte at krybe ind under Porten, som var aflukket, men her huggede Øgaardsmanden Hovederne af dem. Af Frygt for Svenskernes Hævn skjulte han sig i Skoven og krøb ned i et stort, hult Træ. Herfra kunde han ikke hjælpe sig selv op igen og maatte dø af Sult. Man vidste ikke, hvor han var, og troede at Fjenden havde gjort det af med ham. Men en Tid efter, da det hule

Træ blev fældet, fandt man et Skelet i det, og paa den ene Finger sad en Guldring med Øgaardsmandens Navnetræk.

Svenskekrigen har i det hele taget været en svær Tid for Bønderne i Københavns Amt. Hele Nordsjælland var oversvømmet af Fjenden, mange Lænssbyer lagdes øde og Beboerne maatte flygte. I en Memorial af Rigsmarskal Kørbitz fra Begyndelsen af 1661, da Beboerne i Nordsjælland var begyndt at komme tilbage til deres hærgede Gaarde, hedder det, at de »fast den ganske Jul igennem ikke haver haft Brødkrumme eller anden Viktuali at opholde dennem med end Kaal-Stokker, som de haver samlet og opdraget af Jorden, ja en Del haver søgt Aadsler paa Marken og taget deraf til Fortæring, som troværdige og sandfærdige Mænd haver gjort Jurament paa. Saa Elendigheden er større, end nogen Mennesker gör dennem Tanker om«.

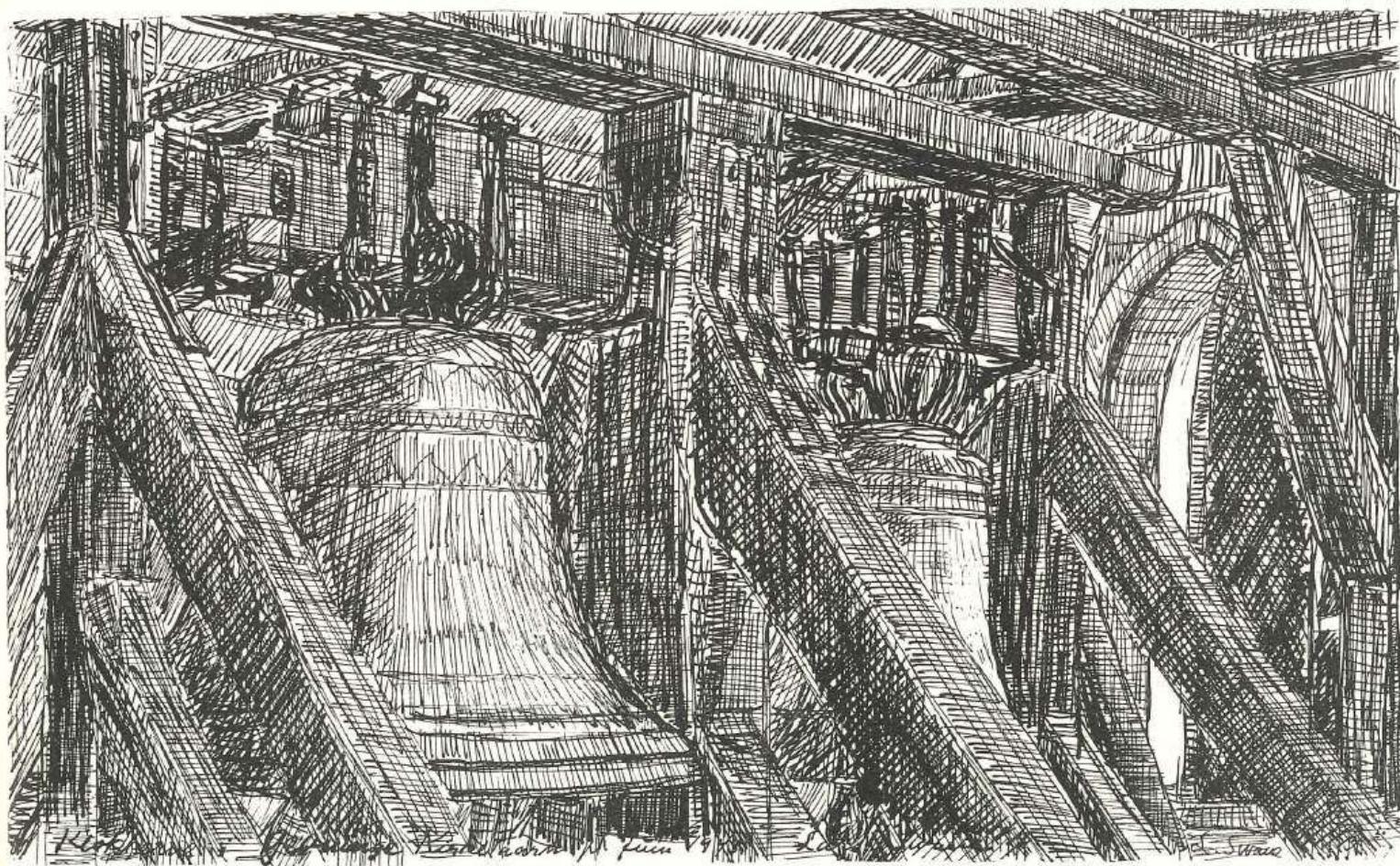

Gevninge Kirke.

*

*

*

Klokkerne i Gevninge Kirke.

FRA BONDENS FORNEDRELSESTID

I sin Bog »Tider og Skikkeler i Midtsjællands Historie« har *J. V. Christensen* samlet en Række interessante Oplysninger til Belysning af den sjællandske Hovbondes Liv, blandt andet meddeler han følgende meget oplysende Statistik:

I 1651 var der paa Sjælland, indbefattet Møn og Hven, 15.310 Jordbrug, og kun paa 140 sad der Selv ejere.

Kronen ejede 56 pCt. af Bondejorden (hovedsagelig det nordlige og nordøstlige Sjælland).

Adelen 27 pCt.

Gejstligheden 17 pCt.

Forholdene var saa usle, at adskillige Gaarde laa øde, og at Bønderne i mange Tilfælde hellere vilde lægges i Bremerholm Jærn end blive Gaardmænd. Samtidig lægger Herregårdene, især efter Grevens Fejde, mere og mere Bondejord under sig, og der bygges stadig mere og mere slotslignende Herregårde. Et Par Ekkelheder belyser Tilstanden:

Paa Gisselfeldt Birketing mødte 1772 en Mand fra Tybjerglille og Aaret efter endnu en Mand fra samme By og en Mand fra Testrup og bad sig fra deres Gaarde formedelst Armod og Svaghed. To Bønder

Christen Jensen og Laurs Brøde var 1746 kommet i Restance til Bregentved, og da de ikke kunde betale inden 15 Dage, skulde de straffes paa Kroppen med at arbejde i Kastellet, Chr. Jensen i 25 Maaneder, Laurs Brøde i 10 Maaneder. De er smukke, vore Herregaarde, men paa hvilket Grundlag af Slaveri og Elen-dighed er de ikke rejst!

Oplysningen var naturligvis ringe, Gustav Bang har paa Grundlag af Kirkebogs-Studier meddelt, at maaske helt op til ni Tiendedelen af den voksne Befolkning paa Landet var ude af Stand til at skrive deres eget Navn.

Nordligst i Haraldsted Sogn ligger Landsbyen Skee. I Skee ligger en Gaard, der hedder Kallsgaard. Den har en solidt muret Munkestens-Kælder, efter en paalidelig Tradition en gammel Fangekælder, og her skal den berygtede *Per Smed* fra Bukkerup have siddet fængslet.

Netop her i Egnen mellem Roskilde, Holbæk og Ringsted ejede Universitetet en Del Bøndergaarde. Professorernes økonomiske Interesser varetoges af en Kvæstor eller Foged, og i 1597 hed han Niels Petersen. Per Smed skulde have en Gaard i Bukkerup i Fæste, og Fogden snød ham med for store Indfæstningspenge — han lovede nemlig, at Gaarden skulde blive væsentligt forbedret. Denne Forbedring kunde kun ske paa de andre Bymænds Bekostning, og da de naturligvis ikke

vilde afgive Jord, var Striden gaaende. Ligeledes skulde de andre Bymænd bidrage til at forbedre Jorden ved at forrette Pløjearbejde, hvad de ogsaa afslog.

Per Smed kom i uendelige Stridigheder med sine Bysfolk, overfaldt dem baade paa Gaderstævne og ved Gilder, angreb dem med Sværd, Spyd og »lange Bøsser«, smadrede Armen paa en af sine Naboer og saaledes videre. En Michael Kohlhaas Figur med et Sagasind, maaske en hel Del af en Kværulant, men ogsaa en forurettet Mand og en Retfærdighedens Forkæmper.

Det blev til, at der udfægtedes regelmæssige Slag, hvor man skød paa hinanden, og man ødelagde hinanden efter bedste Evne, kørte i hinandens Sæd, pløjede over hinandens besaaede Agre. Per Smed kæmper paa dobbelt Front, dels mod Bymændene, dels og især mod Universitetets Foged, den egentlige Ophavsmann til alle Ulykkerne. Almindelig Ufredsmand kan han ikke have været: under Forsøg paa at skabe Forlig er hans Mæglingsmænd to af Soderup Sogns mest anseete Mænd, Degnen Oluf Nielsen i Soderup og Møllerens Hans Andersen i Røde Mølle.

Ind imellem de voldelige Begivenheder finder en Række Processer Sted, og de viser, at Per Smed stadig ikke kan glemme, at han er blevet snydt ved Gaardens Overdragelse. Naar han nægter at betale sine Afgifter i det krævede Omfang, er det netop med den Begrund-

delse, at han har faaet en ringere Gaard, end han havde Ret til.

Sagerne gik ham imod, og nu blev han uens med andre Folk om en Hestehandel paa Roskilde Marked. Han overfaldt Folk i forskellige Landsbyer med Høtvy og Økse og beskyldte dem for at have udtalt sig uforudlagtigt om hans Hest. Og han tvang Jens Ibsen i Kvarnløse til at afköbe ham Hesten.

Bønderne i Kvarnløse, Soderup og Bukkerup blev forbitrede og indgav nye Klager. Samtidig opstod der Trætte om en Mark i Bukkerup, og nu blussede Striden op for Alvor. Da man engang paaberaabte sig Professorerne, »lettede Per Smed sit Laar og gav en meget upasselig Lyd fra sig« med den mundtlige Tilføjelse, at han ikke regnede Professorerne for mere end som saa. Per Smeds Nabo, Hemming, blev af Smeden holdt belejret i sin egen Gaard, samtidig med at Per Smeds Kreaturer blev sluppet ind i Hemmings Hovmark.

Tilsidst udsendte Universitetet fem bevæbnede Mand, der tog Per Smed til Fange og førte ham til København, hvor han sad fængslet fra sidst i Juli til midt i September 1604, derpaa førtes han til Fangehullet i Skee. Der blev sat to Karle til at passe paa ham, og han blev lagt i Stok og Jern, men en skønne Dag havde den stærke Smed slaaet sine Vogtere ned og var flygtet hjem til sin Gaard!

Han havde tre lange Bøsser og truede med at skyde enhver, der nærmede sig Gaarden.

Vi skal ikke i alle Enkeltheder følge Per Smeds mærkelige Kamp mod Samfundet, hvori ogsaa selve Kong Christian den Fjerde greb ind uden synderlig bedre Resultat end Professorerne. Interessant er et Forsvarsindlæg, han selv som undløben Fange sendte til Holbæk Ret, og hvori han forsvarer, at han bærer Vaaben, med de Ord, at det er nødvendigt for ham, da han hverken nyder Tingsfred eller Husfred:

— Mig eftersøges Dag og Nat med Lygte og Lys, med Vaaben og Værge; de opslaar mine Døre, slaar mine Børn og Tyender ...

Retten i Holbæk dømte ham fra Livet, og han indretter sig nu sammen med sine Sønner som en Stat i Staten, en krigsførende Magt. Tilsidst erklæredes han for fredløs, saa enhver kunde dræbe ham hvorsomhelst.

Det kom til et helt Slag i Uggerløse, men Fribytteren holdt det gaaende endnu nogle Maaneder, til han blev dræbt i Marts 1610, vistnok skudt ned fra et Baghold.

Højskolemanden *Nutzhorn* fra Askov har behandlet Per Smed i Holbæk Amts Aarbog 1907 og siger:

»Naar alting tages i Betragtning, synes det mig, at man hos ham kan skimte — om end i en af Raahed tilsmudset Skikkelse — dog noget af det, Digteren kalder: Folkets slumrende Vid og Kraft.«

Lader man den særlige, højskoleagtige Udtryksmaade staa ved sit Værd, vil man ikke være utilbøjelig til at underskrive denne Dom.

— — Endnu en Historie, fra en senere Tid, skal genfortælles her.

Den 10. August 1816 blev der kørt Hø ind fra Hovmarkerne, Fællederne og Enghaven paa Svenstrup ved Borup. Det kom til et Sammenstød mellem den ilde lidte Ladefoged Hans Jensen og Karlen Peder Hansen. Det synes efter Sags-Udskriften, at Sammenstødet opstod ved, at Ladefogden havde slaaet en anden Karl, og at Peder Hansen tog Karlens Parti. Peder Hansen spurgte nemlig Ladefogden, hvad Fornøjelse han kunde have af at slaa den fattige Karl? Hertil svarede Ladefogden:

— Hvis jeg nu gav Peder Hansen »Rapper« — hvad saa?

Hvortil Peder Hansen svarede:

— Hvis Ladefogden saa fik nogle igen — hvad saa?

Af et andet Vidneudsagn fremgaar det, at det var med Piskeslag, Ladefogden havde afstraffet Karlen.

Peder Hansen blev stævnet i Politiretten, der holdtes i Svenstrup Tingstue. Birkedommer Huusher fra Ringsted forsøgte først at forlige Parterne, men Peder Hansen nøjedes ikke med at bekræfte Sandheden af

Klagen, men gentog i Retten, at han ikke tog Hug af Ladefogden.

Det anføres som et Moment, der skærper Anklagen, at Peder Hansen var Soldat i Garden og derfor i særlig Grad maatte have Forstaelse af, hvad Lydighed og Disciplin betød. Dommeren bemærkede, at Peder Hansen vel ikke kunde opføre sig saadan mod sine Officerer, hvis han blev truet af dem med Hug eller fik Hug.

Hertil svarede Peder Hansen uanfægtet, at der vel ogsaa var nogen Forskel paa en Officer og en Ladefoged!

Og da Jørgen Nielsen fra Kløversted kommer i Forhør, begærer Peder Hansen ham udspurgt: om han vidste, at Ladefogden havde sagt, at det var hans — Ladefogdens — Plasér, at ingen Karle kunde være paa Godset.

Men Dommeren overhører Spørgsmaalet!

Sluttelig idømtes den ukuelige Peder Hansen Sagens Omkostninger og den meget følelige Mulkt af 10 Rigsdalers Sølvværdi.

LIDT OM TOBAK

Det attende Aarhundrede var jo en Tid, hvor alle Regeringer var opsat paa at fremelske hjemlige Indu-

striet og undgaa Import. Det førte til, at der ved Roskilde og Køge blev anlagt veritable Tobaksplantager. En kgl. Plakat af 5. Maj 1799 anlangende, hvordan Tiende skal svares af Tobak, som avles paa Tiende ydende Hartkorn, viser i hvor høj Grad Tobaksavl var gaaet ind som et Led i Agerbruget. Sognepræst Seyer Mathling Beyer giver i sin Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne, trykt i Sorø 1791, et Billede af Tobaksdyrkningen herhjemme:

»Tobak synes derimod den danske Bonde at være større Liebhaver af at dyrke. Jeg uddelte nogle tusinde Planter for endeel Aar omkring i Sognene. Skiøndt de ikke kom til største Fuldkommenhed, afplukkede Bonden Bladene, tørrede dem og røgte dem. Atter igien uddelte jeg Tobaksplanter og veiledede dem i Omgangsmaaden, at — som det heder — gidske Tobaken og gjøre den brugbar at røge. Dette lykkedes og bedre. Men ikke des mindre, da man ikke vedblev at give dem Planterne, forsvandt og denne Avl; thi nogle saaede paa fri Land Tobaksfrøet, men som de voxte sildig og blevne plantede sildig, kom lidet derud af. Tobaksplanter saaes og trives bedst paa Mistbeder, og disse forstaaer Bonden ikke at anlægge.«

Piben var — siger Frits Heide i sin Bog »Midtsjælland i de gode, gamle Dage« — hurtigt blevet Bondens trofaste Ven. Den fulgte ham overalt og ofte med i

Graven. Man røg *Petum Optimum* og *Blaamand*, Fyr-fadet kom paa Bordet, de smaa Tørvegløder greb man, hvis man var fin paa det, med en Tang, ellers med Fingrene — Tændstikker var endnu ikke opfundet, og det faldt for omstændeligt at slaa Ild med Fyrtøjet, hver Gang Piben gik ud. Indenfor Døren hos Købmanden stod Tobakstønden, som Kunderne frit kunde stoppe af.

Men baade den importerede og den hjemmeavlede Tobak faldt mangen Gang Bonden for dyr, og man kom hurtigt paa den Tanke, om man ikke kunde finde noget andet at ryge, der kunde erstatte Tobakken eller i alt Fald blandes med den. Et af de Surrogater, man brugte, var Kornblomster, som det fremgaar af et Vers i Oehlenschlägers »Langlandsrejsen«, hvor Kornblomsterne selv tager Ordet og udtaler sig paa følgende Maade om Bonden:

Den største Naade, han vist os har
i dette Liv,
er det at han stundom af Lommen tar
sin Foldeknav
og skær sig en Haandfuld, stor og tung,
under vranten Snak,
og blander os i en Sælhunds-Pung
blandt Røgtobak.

Det er klogt af Bonden, at han ikke nøjes med at ryge Kornblomsterne alene, men blander dem i Røgtobakken, for de indeholder ikke noget virksomt Stof, de drøjer kun. Andre Surrogater, der var i Brug, er Fødfod, almindelig Røllike, Guldblomme, Cikorie og Vejbredtblad — ligesom Fandens Mælkebøtte, Cikorie, Agern og branket Malt brugtes som Erstatning for Kaffe og Bukkeblad, Hyld og Kodriver i Stedet for Te.

Af egen Erfaring vil jeg anbefale *Røllike*. Denne Skærmlante gror frodig langs vore Marker og er nem at skaffe sig i store Mængder. Den kan ryges, efter at være tørret og let branket paa en Stegepande, ikke alle bryder sig om den, men jeg finder, at den smager sødt og godt og breder en behagelig Duft i Stuen. Den har afgjort en dulmende eller opstrammende Virkning, saa den ikke blot stiller Tobakshungeren, men ogsaa i sig selv er et Nydelsesmiddel. Efter M. W. v. Dübens »Handbok i Vækstrigets naturlige Familjer« 2. uppl. Stockholm 1870 indeholder Røllike da ogsaa »en æterisk Olie og vandige Ekstraktivstoffer, der ikke er uden stimulerende Indflydelse paa Nerverne«.

Nu kan De jo prøve, hvad De synes!

Men De maa ikke tro andet, end at Rølliketobak er temmelig stærk. De kan godt blive ør i Hovedet af den.

En ivrig Modstander af Tobak var Professor *Simon Pauli*, Forfatteren af »Flora Danica«, der i 1865 ud-

gav et latinsk Stridsskrift imod Te og Tobak: »De abusu Tabaci &c.« Hvad særlig Teen angaar slaar han et Slag for, at vi i Stedet for Te skal bruge den gode, danske Urt *Pors*, som han finder i Aroma fuldt ud kan maale sig med den dyre asiatiske Plante.

Men nogle af de Fabrikanter, der fremstiller Tesurrogater, har taget Hensyn til Simon Paullis Anvisning?

FØR STATSBANKEROTTENS DAGE

Da vi nu er ved Surrogater, kan det maa ske være passende at se, hvordan man har hjulpet sig i en anden Tid, da de sædvanlige Nærings- og Nydelsesmidler var vanskeligt tilgængelige eller helt sluppet op. Jeg tænker paa de Aar, der gik lige forud for Statsbankerotten i 1813. I nogle nydelige Livserindringer af Lucie Elise Fich, optrykt i »Memoirer og Breve« med Titlen »Domprovsten i Roskilde«, fortæller Domprovstens Datter om, hvordan man i hendes Barndomshjem klarede sig gennem den vanskelige Tid. Hun taler om, hvor dyrt alt var — hendes Fader fik en ny Præstekjole, vist ikke af fineste Klæde, den kostede 600 Rdlr., et Pund Te kostede 20 Rdlr., en Otting Smør 100 Rdlr., og Kaffe og Sukker var næsten ikke til at opveje med Penge. Videre skriver hun:

»Ubeskrivelige er de Forfalskninger, som har fundet Sted. Ordenligt, spiselt Rugbrød var næppe at faa for den, der ikke selv lagde Dejgen. Bagerne blandede den ikke alene med Bygmel men med Kartofler, Grut og alle Slags for Mennesker uspiselige Ting. Det blev da en Nødvendighed i ethvert nogenlunde ordenligt Hus at finde paa al mulig Industri og Tilberedelse af mange Ting hjemme, som man aldrig før havde tænkt paa. Moder og Tante Wandel hjalpes trolig at udspekulere, hvad de selv kunde fabrikere. Fra den Tid bryggede vi Øl hjemme. Moder satte Eddike, lavede Ribsvin, kogte al den Sæbe, som blev brugt, fik Bistader i Haven og indsamlede Honning. Der blev næsten ikke brugt Sukker i Huset uden til Fader og til Fremmede. Moder og Wandel tog en Smule Puddersukker i Munden til deres Kaffe og The. Jeg husker endnu tydelig, hvorledes Moder sad med lidt Sukker paa en Theske og rystede den, indtil der kun laa et Par Gran paa Spidsen.

Men naar jeg siger Kaffe og The er det fejlagtigt. The blev kun brugt, naar der kom Fremmede, til daglig havde vi Brødkager, som blev tagne fra Rugbrøds dejgen, før den kom til Bageren, og tørrede i Flader som en Tallerken i vor Stegeovn, siden skaaret i Strimler og ristede og brække i Tepotten og skænket kogende Vand paa, og dette Brødvand syntes jeg den-

gang smagte bedre end The. Og Kaffen bestod af lollandske Vikker, som blev dyrket i Haven, Ærter og kogte Gulerødder, skaarne i Tærner. Disse tre Surrogater blev brændt sammen med $\frac{1}{4}$ Part Kaffebønner. Det var i flere Aar mine Forældres Kaffe. Vi Børn fik Mælkевand for The og aldrig Kaffe, før vi blev voxne.

Hør blev der saaet i vort store Vænge. Moder og vi Børn ruskede den med stor Plasér. Saa blev den »rød-det« i vor Dam, tørret paa Græsset, braget og skættet i Vænget under Moders Tilsyn, heglet paa Loftet af Tante og Pigen, spundet mest af Moder og Tante, bleget eller farvet, alt som den nu skulde bruges, og kun vævet ude. Vi holdt Faar, og Ulden blev ligeledes behandlet hjemme indtil Vævningen til Klæde eller Gulvtæpper. Kort sagt, det var en Industri og Flid, som gav Liv i Huset og sparede Fader mangen Skilling. Og man maa ikke tro, at vi levede ensomt under al den Traylhed, nej Gæster kom og gik fremdeles, baade indenbys og udenbys, altid modtagne med Venlighed og Gæstfrihed.«

Den Industri og Flid og den Gæstfrihed, hvorom Domprovstens Datter taler, skulde ikke blive uden Betydning for Roskilde og for dansk Kultur. Det var hos hendes Fader Domprovst J. M. Hertz, Komponisten *Weyse* fandt et andet Hjem, og senere da Sønnen Pastor Hans Hertz blev Sognepræst for Vor Frue og

Set. Jørgensbjerg, fik Weyse sin egen Stue paa Førstesalen i hans anselige Gaard, der hvor nu Odd Fellowlogens Bygning ligger. I over tredive Aar var Weyse nær knyttet til Roskilde, her skrev han sine Melodier til Ingemanns Morgen- og Aftensange, og ogsaa Dagvognsrejserne gennem Landet fra København til Roskilde skal have inspireret ham. Ofte gik han over i Domkirken og satte sig nu og da ved Orglet. Her i Roskilde fandt hans urolige Sind Fred til at skabe. Efter sit eget Ønske ligger han begravet paa Graabrodre Kirkegaard. I »Et Stykke Perlesnor« skriver H. C. Andersen: »Orglets Drot, den danske Romances Forneyer, hviler her. — Roskilde, Kongegravenes By, i din Perle ville vi see paa den ringe Grav, hvor i Steinen er hugget Lyren og Navnet: Weyse.«

Saadan kom Gæstfriheden og Fliden i Domprovstens Hus til at sætte sig Blomst i Musik.

I DOMKIRKEBYEN

Endnu ringes der daglig fra Domkirkens øndre Taarn Kl. 7, Kl. 12 og Kl. 19, og fra den lille middelalderlige Tagrytter *Margrethespiret* ringes der fire Gange daglig som et Minde om Katolicismen med dens »kanoniske Tider«, Præsternes og Munkenes Bedetimer. »Naar jeg ringes, hører! Jeg kalder Eder til Livets Glæde,« forkynner Indskriften paa Klokken. Maaske er det ogsaa en Requiem-Ringning for den Dronning, hvis Navn Spiret bærer — man ved, at der 3—400 Aar efter hendes Død afholdtes Messer og daglige Ringninger for hendes Sjælefred, og maaske fortsættes Ringningen til hendes Minde den Dag i Dag. I mange, mange Aar brændte Vokslys paa Alteret til hendes Ære den ganske Nat, overvaaget af et Par Peblinger fra den sorte Skole, der havde deres Senge staaende paa Pulpituret lige overfor. En Gaard i Himmelev svarede sin Afgift alene til Opretholdelse af denne Requiem-Ringning.

Det er et gammelt Ord, at i Roskilde faar Klokke-

ringningen aldrig Ende. Endnu skal der findes syv Klokketaarne — ogsaa Klosteret har sin Klokkegalge, hvis Ringninger føjer sig til Domkirkens. Men det er ingen ting imod, hvad det maa have været, da Roskilde med sine tolv Sognekirker foruden Domkirken, sine Munke- og Nonneklostre, milde Stiftelser og Kannikegaarde, sin Bispegaard og Kathedralskole var et Udtryk for Pavækirkens Magt uden Mage i Nordeuropa.

Reformationen berøvede Roskilde Bispesædet, alle Klostrene og saa godt som alle Sognekirkerne og var lige ved at tage Livet af Byen. Men endnu lever den gamle katolske Storby i Gadenavne som Graabro- og Sortebrødrestræde, Sct. Olsgade, Sct. Pederstræde, Allehelgensgade og Munkebro. Ved Regensstien har der været Bolig for Gymnasiasterne, og det løjerlige Navn *Tuttesti* minder om Substitutterne, de ældre Peblinger i Latinskolen.

Og hører man ikke endnu som et fint, ældgammelt Klokkespil i det lille, latinske Vers til Roskildes Pris:

Salve vas reliquiarum,
Mons, quo surgit fons rosarum,
Fons aquarum, flumen clarum,
Regem Roe reficiens.

Paa Dansk:

Hil dig, du Helgenskrin,
du Bjerg, hvor Rosernes Kilde udvælder,
du Vandenes Kilde, du klare Flod,
som vederkvæged Kong Roar.

Men i Oversættelsen har Verset mistet sin Rytme og hele sin Kilde- og Klokkeklang. Det er det lille latinske Vers, der klinger for mit Øre, mens jeg sammen med andre Folk sidder og soler mig paa en af Bænkene ved Muren udenom Domkirken og kigger paa Torvet og Færdslen paa Algade. Et dejligt, mørkstammet og furet Akacietræ hælder sit fligede Løv og sine hvide Blomsterduske ud over den solbeskinnede, travle Plads. Og op ad Muren blomstrer Roserne . . .

Smukt og mærkeligt, at allerede det gamle Vers taler om det *kvægende* ved Roskilde! Det var det, Weyse følte og andre har følt efter ham.

Noget andet er, at Navnet Roskilde ikke oprindelig har det mindste med Roser at gøre — det er en huma-

nistisk Forklaring fra ca. 1500. Snarere kommer det af Kong *Ro*, der omtales i angelsaksiske Oldkvad og maa have levet i sidste Halvdel af det 5. Aarhundrede, eller snarest af *ross*, der betyder Hest. Roskilde vilde da betyde det samme som det græske *Hippokrene*, den Poesiens Kilde, Pegasus stampede op af Jorden, og det er da den allerfineste Forklaring . . .

Roskilde har Landets ældste Banegaard, der støder op til Hestetorvet, hvor man kan se Dyrene blive ført frem for Egnens Proprietærer. Ved Torvet ligger Graabrødre Kirkegaard, hvor Gustav Wied har sin Grav. Han kom til Byen engang midt i 90'erne og boede først i Tagetagen af »Sct. Mariahøj« i Sct. Ols-gade, hvor der nu er katolsk Præstebolig, men i 1900 byggede han sig sit eget Hus »Kastellet« og boede der til sin Død i 1914. Han var en af de første Forfattere jeg traf i min Studentertid, og jeg har endnu et levende Minde om hans Venlighed. Jeg havde sendt ham et lille Stykke, jeg havde skrevet, og han satte mig beredvilligt i Forbindelse med Professor William Bloch og med en fri Forsøgsscene, der ogsaa interesserede sig for mit Forsøg men heldigvis gik ind, før Sagen kom alvorligt paa Tale. Wied inviterede mig til et Møde paa den nu nedlagte Restaurant Bristol paa Raadhuspladsen, den eneste Gang jeg traf ham. Han kom med et Par Kynismer, men gjorde selv et alt andet end kynisk Ind-

Roskilde Domkirke set fra Ledreborg Alle ved Stenget 9 juni 1943. Lars Svane.

Roskilde Domkirke set fra Ledreborg Alle,

tryk. Saadan som jeg husker ham, var der nærmest noget sørgeligt ved ham som ved en forkrammet Kattekilling. Syg var han ogsaa, og Venner af ham fortalte, at han stod i Forbindelse med en *Gesundbeterinn* i Hamburg, der var i Stand til at diagnosticere Sygdomme paa Afstand, blot hun fik nogle Oplysninger om Fødselsaar, fik nogle Hovedhaar tilsendt, eller hvad det nu var for mystisk-magiske Fremgangsmaader, hun benyttede sig af. Jeg havde ikke Indtryk af, af hans store Teatersukcesser i Udlændet havde gjort ham lykkelig. Nu er der dannet hele to Foreninger til Værn om hans Minde, og det bedste af hans Litteratur er ikke gaaet i Glemme.

Ogsaa andre Digttere har været bosat i Roskilde, *Holger Drachmann*, der en Tid slog sig ned i Palæet, hvor Stænderforsamlingen i 1835 aabnede sine Møder, hvor nu Biskoppen for Roskilde Stift har sin Embedsbolig — ogsaa *Agnes Henningsen* og *Hans Kirk* har haft fast Bopæl hernede. Men det er Gustav Wieds Navn, der først og fremmest er knyttet til Roskilde, lige saa stærkt som til hans lollandske Føderegn.

I Algade bag en lang, rød Mur ligger det adelige Jomfrukloster, en Herregård at se til, og tæt vedgaard ind i Klostermarken, Roskildes yndigste Sted, med sine store Træer og smaa Damme og stille Stier. Og udenfor den strækker sig Folkeparken med Udsigt over

Fjorden og et amfiteatralsk Anlæg til Afholdelse af Folkefester.

Og der er Kommunebiblioteket, hvor den udmærkede Bibliotekar *Haralda Poulsen* residerer, et dejligt Sted, fuldt af Ro og god Lærdom og Hjælpsomhed. Der er Prinsens Hotel, hvor nok i sin Tid den fra »Livsens Ondskab« berømte Ædedolkenes Klub fejrede sine Ørger, men hvor jeg nu ikke genkender andre Gæster end *Svend Hammershøi*, der elsker Domkirkebyen som han elsker Oxford og Kvarteret om Hellig Gejst, og som drikker en stille Pilsner paa Glasverandaen ud imod Algade ...

Og der er Havnen med Sejlklub og Badeanstalt, der er Musæet i Liebes Gaard, og der er Maglekilde med sit Løvegab, den Kilde der rimeligvis har givet Byen Navn.

Og midt paa Torvet foran Domkirken er der indrettet Beskyttelsesrum i Ruinerne af den gamle Sct. Laurentii Kirke, der blev revet ned under Reformationen men udgravet af Nationalmusæet først i Tredverne. Resterne af den ligger nu i en overdækket Kælder. Der er anbragt Bænke langs Korrundingen, man famler sig frem ved Hjælp af en Tændstik og standses pludselig af en Retirade! Saadan mødes Aar 1100 med den skrappeste Nutid nede under Jorden paa Roskilde Raadhustorv! For Resten er der tykke Fraadstens-

mure og et fint, cirkelformet Gulvmønster af glaserede Sten fra Valdemar Sejrs Tid. I Koret staar et muret Alter, og noget, der ligner en Knogle, ligger henslængt paa Gulvet. Lyset falder gennem Luger ned i Koret og Skibet, og ned fra Loftet hænger et Edderkopspind.

Helt sammenbygget med Roskilde er *Sct. Jørgensbjerg*, oprindelig et Fiskerleje og en lille Landsby, vokset op om det middelalderlige Spedalskhedshospital. Et Minde om de spedalske har man ogsaa i *Sct. Jørgensbjerg Kirke* — i Koret findes to Døre, der nu er tilmurede: Kirken har været benyttet af de spedalske, og Præsterne har sørget for, at de fik indrettet deres egne Indgange. Da P. F. Rist for 40 Aar siden skrev om *Sct. Jørgensbjerg* fik Stedet ham til at tænke paa Bjerget hos Holberg — han fandt Jeppes lille By staaende endnu som for 150 Aar siden: »Jeppe ligger endnu og sover Rusen ud paa Møddingen mellem Fjerkraet, Jacob Skomager sidder derinde i den aabne Dør med sin Spandrem over Skulderen og gör det vaa-de Læder blødt med kraftige Hammerslag, og i et Hus, hvis Straatag luder ned over de grønne Ruder, kigger Nilles liderlige Ansigt frem bag en knækket Geranie.« Nu vil ingen længere kunne finde Spor af den holbergske Hovbondeby, Rist er kommet vandrende igennem.

Og saa er der *Sct. Hans Hospital*, de sindssyges Opholdssted, udvidet Gang paa Gang — nu har det og

saa taget det tidligere Tuberkulosesanatorium i Borup Skov i Brug...

Men det er Domkirken, der dominerer det hele.

Knejsende paa sit høje Bakkedrag er den tænkt som et overvældende Udtryk for Romerkirkens og Roskildebispernes Magt og Vælde. »Vor første og anseligste

Trollens hylde
fra Roskilde Dom kirke. Gitteret fra 1450. L. Sørensen.

Domkirke i Teglsten,« skriver Poul Nørlund. »Dette ærværdige Nationalmonument, der som en mægtig, gammel Eg, plantet i Oldtiden i Danmarks Jordbund, er groet op jævnsides med vor Historie og paa hvert af sine Blade bærer Mindetegn om vor Fortids Liv og om vor Kunsts Udvikling lige til den nyeste Tid,« skriver Julius Lange.

Grundlagt er den maaske af selve Biskop Absalon, i alt Fald af en Mand af Hvideslægten, og opført med franske forbilleder for Øje, Katedraler som den i Tournai og i Arras.

Mægtige var Biskopperne, og endnu mægtigere Medhjælpere havde de i Himlen.

Da Kirken skulde indvies, sendtes et Par Domherrer til Rom for at hente en særlig kraftig Helgenrelikvi. De kom i stor Forlegenhed overfor den altfor rigelige Mængde af hellige Knogler, Haar, Negle, Søm og Træstumper, der blev dem tilbuddt. Saa styrkede de sig ved Bøn og Paakaldelse, og i Søgne viste sig for dem den længst afdøde Pave Lucius og tilbød dem sin Hjerneskal. Han var ovenikøbet saa venlig at beskrive den saa nøjagtigt, at det var umuligt at tage fejl af den i den store Dynge af andre hellige Mænds Kranier.

Glade og stolte vendte de to Prælater tilbage til Roskilde med deres Skat.

Og paa den Tid havde et frygteligt Søuhyre taget

Ophold ude i Fjorden, væltede Skibene og krævede et Menneskeliv af hvert eneste Fartøj.

Men nu viste det sig, hvad Sct. Lucius Pandeborsk var værd.

Med Bispen Svend Nordbagge i Spidsen begav hele Roskildes Gejstlighed sig i højtidelig Procession ned til Strandbredden, og i sin Haand holdt Biskoppen den hellige Hjerneskal.

Og se! Da Søuhyret viste sig, holdt Biskoppen under Bønner og Sang Hjerneskallen besværgende frem imod Uhyret.

Straks sank det til Bunds med et græsseligt Skrig, og har aldrig vist sig siden.

Og Skallen blev indfattet i Guld og Ædelsten og hædret som Kirkens dyreste Klenodie.

Saa vidt Sagnet.

Virker Kirken imponerende ude fra, gør den det ikke mindre indvendig med sine dristige Spidsbuer, Stræbepiller, Ribbehvælv og Søjler og med sine mange Kapeller, tilbygget i forskellige Aarhundreder og i de forskelligste Stilarter.

Den staar som et Bevis paa, at de moderne akademiske Arkitekter er altfor ængstelige, naar de frygter for at lade Stilarterne mødes. Det gaar jo nu saa vidt, at de af Angst for at ødelægge et gammelt Bybillede lægger Livets naturlige Udfoldelse Hindringer i Vejen.

Helst vil de have ethvert Kvarter æstetisk ensrettet. Havde de akademiske Arkitekter faaet Lov til at re-gere, saa var sikkert alle Tilbygninger til Roskilde Domkirke blevet opført i efterlignet nordfransk Ung-gotik.

De mange Stilarter i Domkirken skader ikke. Hvad der skader er den daarlige Kunst som Marstrands skrækkelige Vægbilleder i Christian den Fjerdes Kapel. Slemme er ogsaa Heinrich Hansens Rammer, der springer frem med en højst ukunstnerisk Illusionsvirkning.

Det gør heller ingen heldig Virkning, at man har slaaet Kalken af Korets Vægge for at faa den oprindelige røde Murstensvæg frem. Hvor underlige ser ikke de Kalkmalerier, der er blevet tilbage, ud paa Murstenen! Naar Kirken engang er blevet kalket, og de senere Arkitekter har indrettet alt, hvad de har føjet til efter de kalkede Vægge, er det ulogisk paa et enkelt Punkt at restaurere tilbage til det oprindelige!

De mange kongelige Marmorskofager med Alabasterudsmykning og Guldforsiringer og med de »høje Lig« fik Oehlenschlägers Øjne til at dugge. Paa mine blidere Følelser kalder Kirken i det hele taget ikke, den virker paa mig med kold, sakral Pragt. Men der findes fra vor egen Tid et mærkelig Eksempel paa, at den endnu kan udøve en magisk Virkning paa et Sind, der er stemt i en særlig Tone. Jeg tænker paa det vold-

somme og skæbnesvandre Indtryk, Domkirken gjorde paa Digteren *Tom Kristensen*, da han for nogle Aar siden opholdt sig hernede.

Lige fra Tom Kristensen traadte frem med den ekspressionistiske Digtsamling »Fribyttersvers«, til han i Romanen »Hærværk« skildrede den Opløsning, hvori det artistiske »standpunktsløse Standpunkt« munder ud, og til han i et Rusforedrag krævede af Ungdommen, at den maatte opgive sin svingende og lunefulde, ubevidste Holdning og blive politisk, stod han som en i særlig Grad tidstypisk Forfatter. Hans store Talent lod sig ikke omtviste.

Det maatte derfor gøre Indtryk, da han engang i 1939 traadte frem og meddelte, at han var begyndt at arbejde med det centrale i Religionen og eksperimentere med Bønnen. »Jeg er roligst,« udtalte han, »de Dage jeg tror paa Bønnen.«

Han har siden da holdt fast ved dette religiøse Standpunkt. At han er naaet dertil, vil maaske ikke virke saa overraskende endda paa den, der husker, hvor stærke Udtryk han i »Den Anden« og i »Hærværk« gav for sin Trang til at indføle sig i Kristusskikkelsen, ja paa en vis Maade identificere sig med den. Man husker fra »Den Anden« Skildringen af den lille Valdemar Rasmussen, hvis overfølsomme Fantasi Moderen ophidser med Fortællinger om Kristusbarnet.

I sin Trang til at være »en anden« end sig selv og slippe ud af den ofte forsmædelige Virkelighed indbilder Valdemar sig, at han er Guds Søn. Han spekulerer over, hvornaar Jesusbarnet blev klar over sin Særstilling, og henne i Bredgade eksperimenterer han med at nærme sig Graaspurvene — hvis han nemlig er et nyt Kristusbarn, vil Fuglene med deres rene Sind kende ham og ikke flyve bort ...

Men hvad der især interesserer os i den Sammenhæng, hvori vi nu befinder os, er at det var det mægtige Indtryk af Domkirken — set udefra, fra et bestemt Straede og i en bestemt Synsvinkel — der efter Tom Kristensens eget Sigende havde fascineret ham, besat ham og virket udløsende paa hans religiose Trang.

TIL MIDDAG HOS BISKOP ABSALON

Her i Roskilde døde i April 1244 en Læge og Kannik, Magister *Henrik Harpestreng*, under hvis Navn der er samlet nogle gamle, danske Urtebøger, Stenbøger og Kogebøger, videnskabeligt udgivet af Marius Kristensen. Det drejer sig om to Manuskripter, hvoraf det ene indeholder 25, det andet 31 Retter. Forskellen mellem Haandskrifterne er væsentlig den, at hvor der i det ene iblandes Eddike, bruges i det andet Vin. Un-

der nogle eksperimentelle Undersøgelser af den middelalderlige Kogekunst besluttede jeg mig uden Tøven til at rette mig efter det sidste Haandskrift, det med Vi-nen.

Hvad der først falder i Øjnene i den gamle Roskilde-Kanniks Kogebog er, at næsten alle Opskrifter drejer sig om Sovs, Desserter og Postejer, men ikke har noget om rigtige Stege. Et andet Træk er den utrolig rigelige Anvendelse af Krydderier — der forekommer en Salat, som er sammenrodet af ikke mindre end 14 Ingredienser.

Stillet overfor denne voldsomme Sammenrodning af Specerier og aromatiske Urter, Olier og Plukkebær, der synes saa modsat den oprindelige Enkelhed i Menskets Ernæring, vil man maaske spørge, hvordan Magister Harpestreng er kommet ind paa en saa raffineret Madlavning?

Uden Tvivl maa Spørgsmaalet besvares saadan, at Middelalderens Kogekunst stammer ned fra den romerske Kejsertids. Frankerne har fundet den i Brug hos de romaniserede Gallere, og de har antaget den, som de antog saa mange andre Sæder fra det Folk, de havde undertvunget men som de selv kun dannede et lille Mindretal iblandt.

Det er interessant at se, at der allerede paa Henrik Harpestrengs Tid og i hans nærmeste Nærhed har hæ-

Stadshagen "Klostermarken" i Roskilde. 5 juni 1943.

Lars Svane

Klostermarken.

vet sig Røster mod den fra Frankrig indførte Forfinelse i Kogekunsten, omrent som man senere har ivret mod fransk usædelig Litteratur. I sine *Gesta Donorum* laader Saxo den gamle Stærkodder rase mod Tidens kulinarske Overdaad. Alligevel er der næppe Tvivl om, at naar Biskop Absalon har givet en lille, fin Middaghernede i Bispesædet, saa har det været efter Harpestrengs Kirkebog.

Jeg kan ikke gennemgaa alle Harpestrengs Opskrifter, men her er en af de bedste. Den har Overskriften »*Item aliud temperamentum pullorum*« (K. 23), jeg anfører ikke Opskriften paa Gammeldansk, men Fremgangsmaaden er denne:

»En etaarig Høne skæres ud og koges med saa meget Vand, at der bliver Sky nok til Sovsen. Naar den er mør, takes Benene ud, og Kødet skæres i Smaastykker og serveres med Sovsen over.

Kanel, Peber, Kardemomme — en Teskefuld af hver — blandes med Blommen af et haardkogt Æg. Hviden skæres smaat og tilsættes. — 5 Breve Safran kommer i Skyen og koger et Øjeblik. — Ægget og Krydderierne tilsættes tillige lidt Hvidvin. Legeres med 2 Æggeblommer, godt rørt med lidt Salt.«

Færdiglavet har denne Hønseret en dybt mørkekulren og mættet Farve med de røde Safrantraade spredt i — Safran er Støvdragerne af almindelig Krokus og

købes paa Apotek — i det runde, flade Fad ligner Retten en vældig Solsikke, og den er krydret som meget stærk, ungarsk Gullasch. Der staar sød Blomsterduft fra Kødet og Sovsen som fra en Høstak. Man savner egentlig som moderne Menneske en Smule Kartofler, men da den jo ikke var indført til Europa før Kolumbus, følte jeg mig af kulturhistoriske Grunde tvunget til at resignere. Forbavsende er det, hvor godt *Kanel* smager til Kød. (Mange af de gamle Bønder kom et Stykke Ingefær i Kødsuppen. Kanel og Blodpølse!) NB. Der skal megen og god Vin til Harpestreng, og endvidere drak vi engelsk Ale — men det var dengang.

Endnu bedre er næsten en anden Hønseret (K. 25) med det mærkelige Navn »*Koken wan honer*«.

I moderne Omskrivning lyder Opskriften:

»Et Gratinfad fores med Skørdejg. En stor Kylling skæres ud, og Stykkerne dypes i 4 Æggeblommer, der er godt pisket med Peber og Safran (4 Breve). De lægges i Gratinfadet, og Kommen og fersk Spæk (ca. 1/2 Pd.), skaaret i Stykker saa store som Ærter, drysses ovenpaa. Bages i Ovnens i 5 Kvarter.«

Meget anbefales ogsaa den harpestrengske *Hvidmos*, der udgør en blid og behagelig, pandekageagtig Mellemret, og fortrinlig er *Herremands-Sovs*, svarende omrent til engelsk Sovs men egentlig nok saa god! Den laves saaledes:

»Man skal tage Kryddernelliker, Muskat, Kardemomme, Peber, Kanel og Ingefær — lige meget af hvert — dog saaledes, at der tages saa meget Kanel som alle de andre Krydderier. Tilsættes bagt, stødt Brød, saa meget som det øvrige. Røres op med Eddike, koges og hældes paa Flaske.«

Denne meget skrappe, men fine Sovs kan bruges til al Slags Kød og kan holde sig et halvt Aar. Med Rette siger Harpestreng:

Thættæ er bæstæ salsa thær hærræmæn havæ — dette er den bedste Sovs, som Herremænd har.

BESØG HOS RING

Det var en graa Martsdag med Taage og Tø i 1929, jeg første Gang spurgte om Vej til L. A. Ring.

— *Maler Ring?* skingrede en lille Tøs, der trak sin Slæde op ad den tyndslidte Kælkebakke mellem Sct. Jørgensbjergs Smaahuse — det er i det store, røde Hus lige ved Siden af Købmanden! Jeg skal gerne følge Dem derop . . .

Nogle Herrer sad ved Kaffebordet, Maleren Øbro og en Søn af Maleren Viggo Johansen, i Sofahjørnet den gamle Mester.

— Ja, jeg havde ventet Dem, sagde Ring, da jeg var kommet til Sæde. Deres Ven, hvad var det nu han

hed? — Uttenreitter! — havde talt om, at De vilde komme. Ham kunde jeg godt lide. Der var saadan noget ved ham . . . ja, jeg ved virkelig ikke, der i hele mit Liv har været nogen, jeg syntes saa godt om straks fra allerførste Færd . . .

Jeg husker endnu, hvor stærkt et Indtryk denne ganske jævne og dog saa mærkelige Modtagelse gjorde paa mig. Jeg undrede mig over, hvor umiddelbart Ring udtalte sig, og over den Friskhed, hvormed han kunde opleve et nyt Menneske, som om han ikke havde et langt Liv bag sig med dets Slid og dets Skuffelser.

— Det er ikke saa mange Billeder, jeg har som jeg kan vise Dem. De fleste, jeg har hængende, er ikke af mig selv. Heldigvis sælger jeg alt, hvad jeg kan male. Men naar De alligevel overnatter hernede, saa maa De hellere komme igen til Frokost i Morgen, nu er Lyset lige lovlig mørkt til at se Billeder . . .

Der var Æg i Madeirasky, Steg, Hummer, Aal, Camembert, Øl og Pomeranssnaps til Frokosten — Ring kunde lide at gøre det festligt for sig selv og sine Gæster.

— Pomeranssnaps er god for Gigt, siger han og skaaler, det er et gammelt Husraad.

Fra Vinduerne var der Udsigt til Domkirken og til den anden Side det gamle Sct. Jørgensbjerg og Fjorden, der ligger dækket af Is og Sne.

Vi ser Billeder — her hang en mærkelig William Scharff fra hans unge Dage, Billedet forestiller en mørk Rude med Regndraaber, som Lyset brydes i. Her var Billeder af Syberg, af Skovgaard, af Viggo Madsen, af Hans Smidh. En Udsigt til Domkirken af Ring selv var ikke malet færdig. Figuren i Forgrunden stod bare angivet som en mørk Regnsky. Der hang Portrætter af Familien, Faderen har store, betydelige Træk og de samme ganske blaa Øjne som Ring selv. Og der hang det dejlige Billede af Rings unge Hustru sammen med Forældrene ved Kilden i Mogenstrup — begge Damer med store, gule Straahatte efter Datidens nydelige Mode.

Ring fortalte Anekdoter om dengang »København« var et nyt og oprørsk Blad under Ove Rodes Redaktion og om Kampen mod Provisoriet — om sin Sorg dengang Herman Trier faldt for et Snøvl af en Højremand. Den Gang var der Mening i Politik, klare Linjer!

Haandværkersønnen fra Ring var i København kommet ind i en Kres af radikal Ungdom, Kunstnere og Akademikere, det »litterære Venstre«. Det var ogsaa i de Aar, han gennem Johan Rohde traf Henrik Pontoppidan — det er Ring Pontoppidan har tænkt paa Skildring af Drehling i »Nattevagt«, den unge Maler, der har udført Billedet af en stakkels Kone,

som er segnet under Vægten af et tungt Brændeknipse, mens Døden skimtes som en utydelig Taageskikkelse ude i Horisonten. Aabenbart er det Rings »Aften« fra 1887, Pontoppidan har haft i Tankerne, mens Ring til Gengæld, da han malede Billedet, har været paavirket af Pontoppidans Fortælling »Knokkelmanden«. Men noget varigt eller fortroligere Venskab mellem de to Kunstnere udviklede der sig ikke.

Blandt de Billeder, Ring viste mig, var et lille, meget smukt Maleri af Th. Philipsen. Det forestillede den belgiske Maler *Remy Cogge*.

— Han var ikke nogen betydelig Maler, sagde Ring. Men han fik stor Betydning for Philipsen — og dermed ogsaa for andre danske Malere — derved at han lærte ham, at al Lyset kommer fra Luften. Jeg har siden selv iagttaget, at det er rigtigt. Før han traf Cogge, malede Philipsen mørkt. Jeg har lagt Mærke til, at selvom Luften er graa, er den næsten altid lysere end alt det andet. De kan se Sneen — ude paa Fjorden er den nok lysere end Luften, men op mod Horisonten er den mørkere! Se ogsaa den kalkede Skorsten dør paa Huset, den er ogsaa mørkere end Luften ...

Ring var af gammel Bondeslægt fra Præstøegnen, født i Ring, som han tog Navn efter, og hvis hvidkalkede Længer, Gadekær og stynede Pile han aldrig kunde glemme. Altid sogte han paany tilbage til Landsbyen,

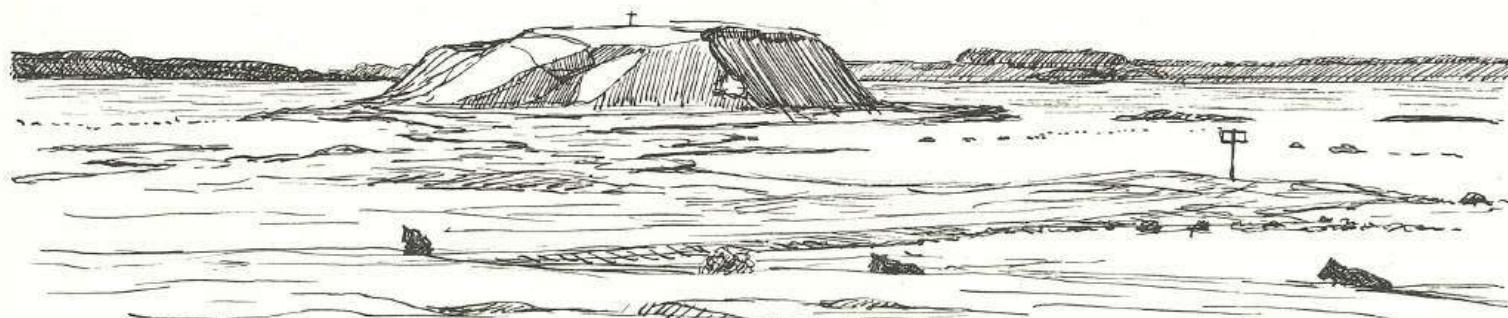
havd enten han slog sig ned ved Frederiksværk, i Baldersbrønde eller her paa »Bjerget«.

I næsten tyve Aar boede Ring paa Sct. Jørgensbjerg — fra 1914 til 1933. Men noget rigtigt Landsbyliv udfoldede sig ikke mere paa Bjerget. Paa hans Grund — nede hvor Bondebyen begyndte — laa et gammelt Hus, som var fulgt med i Købet, og som han lod sætte i Stand og forsyne med Bondebohave, saa at han her kunde skabe sig det Interiør, han havde Brug for.

Men det gik ikke!

Rings til det yderste sandfærdige Natur kunde ikke finde sig i det muséumsagtige i Arrangementet, hvor han maatte lade Maskinmester Henriksen agere Sognefoged (»Sognefogeden og den unge Pige« 1916). Senere malede han kun Huset udefra som i Billedet »Fra det gamle Hus« 1919—1922. »Er Regnen hørt op?« er malet i Forstuen med Døren aaben ud til det Fri.

Ring fortalte om sin Barndom hjemme i Landsbyen — hvordan han engang paa Skolens Loft havde fundet en tyk Bog, et Skillingsmagasin, og der havde læst om

Udrist fra Frederiksværksøen over Engen ved de Vælv, til Bolund. Billedet tev. Boyneus bl. Genlej. T Fins 43. Seer Svane

Halvøen Bolund i Roskildefjord.

berømte Malere — om Memling, der kom barfodet, halvnøgen, udtæret af Feber indtil Knoglerne, uden Penge, uden Venner, uden Haab, uden Mod, tilsyneladende forladt af Gud og Alverden, til Brügge og kun behøvede at male et Par Altertavler til det Klosterhospital, hvor han blev optaget, og straks var hans Lykke gjort. Om Teniers, der kunde gaa ind paa en Landevejskro uden en Øre i Lommen, spise et herligt Maaltid, drikke den bedste Vin og saa mæt og glad male et Billede af Musikanten, der havde spillet for ham ved Bordet, sælge det og forlade Værthuset med en spækket Pung. Eller om Kong Henrik VIII, der sagde om Holbein, at han vel af syv Bønder kunde gøre lige saa mange Lorder, men ikke af syv Lorder een Holbein.

Paa det Tidspunkt havde Ring ikke set et Maleri, og han havde aldrig, som saa mange Børn, vist nogen Lyst til at tegne. Alligevel blev Fortællingerne i Skillingsbladet af Betydning for ham, da han skulde vælge et Erhverv og valgte Maleriet. Det gjaldt om at kunne klare sig selv og ikke ligge den syge Fader til Byrde. Med Kunst kom han først i Berøring, da han som Maledreng inde i Præstø blev sat til at deltage i et omfattende Reparationsarbejde paa Herregården Nysø, Thorvaldsens gamle Opholdssted.

Men om Rings Liv og kunstneriske Arbejde finder

man udførlig Besked i Peter Hertz' grundige Bog. Rings Skikkelse var spinkel, ikke høj, Hænderne var store, trænede Haandværkerhænder, Hovedet ædelt formet, de fuldkommen hvide Tænder lyste gennem det graa Skæg, naar han smilte, hvad han gjorde tit og gerne. Haardhed og Bøshed laa hans Udtryk fjernest af alt, og Aarene havde ikke stivnet hans Ansigt til en Maske. De gule Tindinger røbede Alderen, Næsen var fremspringende og lang, en skarpsindig Næse. Under Øjnene foldede Huden sig, men Øjnene selv var klare, stærkt blaa, man anede, hvor de saa præcist. Lune, Varme og Visdom spillede i Øjnene, Smilet, Rynkerne. Ogsaa i den lette sydsjællandske Akcent var der en egen Lunhed og i Rings dæmpede, klukkende Latter. Af og til, naar man var alene to og havde talt lange sammen, kunde han uden Sky lade den Melankoli, der ogsaa var en Side af hans Væsen, komme til Orde.

Ring ligger begravet paa Sct. Ibs Kirkegaard. En Figur efter hans Maleri »Høstmænden« er indridset paa Gravstenen.

Og inden jeg forlader Roskilde, er der en anden Grav, jeg tænker paa. Hernede ligger ogsaa min Gudsøn Christen Otto Kirk begravet, og hernede oplevede han sit korte Liv. Men Mindet om ham kan jeg bedst fastholde i det lille Digt, jeg skrev da han var død:

CHRISTEN OTTO

Løbehjulet, du bad mig om,
sidste Gang vi var ude at gaa!
Sommerdagen, der ikke kom!
Tit endnu maa jeg tænke paa
Løbehjulet, du aldrig fik,
og dit ivrige Barneblik.

Grave i Sandet, tumle sig træt,
følge paa Ruden Regnens Stænk!
»Se, de sidder som Mænd paa en Bæk!«
sa' du om Flammerne paa en Briket.
Ture paa Laagen, Tegnekridt,
kort var Livet, men var det lidt?

*

*

Selv en Bane saa altfor snar
fylder dog helt sin Skæbnetid,
var til Fulde, saa længe den var!
Lys som en Solplet, blond og blid,
drog du omkring dig din egen Ring,
havde din Verden, fuld af Ting.

Gerne tar jeg, saa tit du vil,
Christen Otto, din Barnehaand,
leger med dig, der ikke er til.
Sammen som før ved Roskilde Fjord
leger vi, ens i Alder og Aand,
uden Savn i den sorte Jord.

*

OP LANGS ØSTKYSTEN

Dagen gryede med Torden, Lyn og Regn, men nu er det klaret op, og jeg cykler fra Roskilde nordpaa øst om Fjorden. Fra den nærmeste Bakke ser jeg tilbage mod Byen, Domkirken ligger i hele sin Majestæt omtrent lige midt for Vejen og rejser sine røde Mure og Gavle, sit irgrønne Tag og sine formidable Spir over Huse og mørkegrønne Trækupler. Disse mærkelige spidse Spir, som Christian den Fjerde satte paa Kirken, og som saa glimrende fortsætter Taarnenes ranke Rejsning! Ved disse Spir indrømmer jeg, at der er noget fascinerende, og jeg forstaar næsten den ellers meget rolige Patient ude paa Sct. Hans, der pludselig greb en Stol og hamrede den oven i Hovedet paa en Med-Patient — han forklarede, at Christian den Niende laa nede i sin Krypt og radiofonerede til ham gennem Spirene og havde givet ham Befaling til at slaa Ofret ned ...

Svalerne flyver lavt over den makadamiserede Vej, der skinner regnvaad med en slangeblaau Farve. Kolde, efteraarsagtige Vindpust stryger mig om Ørerne, mens

jeg suser ned ad en Bakke, og det drivvaade Cykleslag lugter grimt af Gummi.

Fra en ny Bakke lige før Højskolen har jeg fri Udsigt over den graa, blæsende Fjord. Sct. Hans graa Bygninger skimtes mellem Træerne, en Skorsten rager op derovre, og over en Sænkning i Landskabet ser man som paa en svagt buet Terrin et Stykke af det frodige Kornland ind imod Svogerslev og Lejre. Bag en højt svunget Mark, der skyder sig med et Næs ud i Fjorden, kupler sig Boserup Skov i let Regndis. Bognæs breder sig med dybe, runde Skove som en fortryllet Eventyrø at se, og saaaabner Fjorden sig over mod Hornsherred og Gershøj, der næsten gaar i eet med den regnskyede Himmel. Og ud mod Bognæs' blaanende Skov skyder Veddelev fra denne Side Fjorden sin grønne Banke, der glider over i bleggule Kornmarker. Hvor Fjorden skærer sig ind foran Veddelev, gaar Kørerne i Strandengen, Maager skriger, og paa en Pæl sidder en lille graa Fugl og giver en Række klingende Toner fra sig, dyk-dyk-dyk-dyk-dyk-dyk, en lang Perlekæde af Lyd.

Stenpaa Stranden, Nørre Nved, Bogenæs. Udsigt mod Selsø. 3. Juli 1943 Tars Svane

Udsigt fra Bogenæs mod Selsø.

Grøften langs Rugmarken er rød af store Valmuer. Og oppe paa Veddelev Møllebakke staar en Maler og maler Udsigten. Møllen er beklædt med tjæret Træ, og den har en rund Hjelm med en Knop i Spidsen. Men den staar stille, og Vingerne ser noget ramponerede ud. Veddelev By ligger med store velholdte Gaarde ...

Men det er Højskolen, jeg vil besøge. Dens røde Mure hæver sig paa Toppen af en Bakke ud mod Fjorden. Skolen er bygget af den udmærkede og frisindede Pædagog og Højskolemand Thomas Bredsdorff i 1907 efter Tegning af Ulrik Plesner, men blev i 1929 om-dannet til en Arbejderhøjskole med *Hjalmar Gammelgaard* som Forstander.

Det vrimer med unge Mennesker paa alle Gange, i alle Skolestuer og Samlingsværelser. Og hvad lærer de saa, hvordan former sig Livet for dem?

— Om Vinteren har vi Mandshøjskole seks Maaneder igennem, siger Forstander Gammelgaard, og de nye Elever indføres i Højskole-Arbejdets Atmosfære gennem *Gruppeøvelser* — seks eller syv Elever faar den nem Opgave at drøfte nogle Problemer, som de færreste vilde være i Stand til at magte enkeltvis, men som de samlet i Reglen faar noget ud af: »Hvilke Fordele og Mangler knytter der sig til demokratisk Samfundsstyre?« »Hvorfor begaar vi i Flok Gemenheder, som vi enkeltvis vilde skamme os over?« »Er Pengerigelighed

i et Land Tegn paa Velstand?« »Hvad kan Henrik Ibsen have ment med Paastanden: Mindretallet har altid Ret?« »Har Radioen haft en gavnlig Indflydelse paa vor Musikkultur eller omvendt?« o. s. v., o. s. v. I hver Gruppe føres der Protokol og formuleres et motiveret Svar, eventuelt med Udtryk for de enkeltes afvigende Anskuelser.

Det er vigtigt, at de unge fra første Færd lærer, at en Diskussion maa føres med Maner — at der ogsaa her maa være en vis Disciplin — og det er endnu vigtigere, at de bliver klar over, at Skolen har andre Ting at beskæftige dem med end de uomtvistelige Kendsgerninger fra Børneskolens Lærebøger, som jo forøvrigt ofte langt fra er saa uomtvistelige, som de giver sig Udseende af ...

Eleverne skal have Lejlighed til at falde i Tanker, drage Sammenligninger og Slutninger, *spørge og protestere og blive usikre*, saa de styrter paa Biblioteket eller i Hovedet paa Læreren for at faa Ret eller Klarhed.

Ikke mindst vigtig er den indbyrdes Paavirkning, og jo mere uensartet Elevflokk'en er, des bedre! Den har været god i Vinter: Politikere, Sportsfolk, Lyrikere, Swingfolk, Læseheste, Sangere og Amatørmusikanter, Tegnere og logiske Kæphestertyttere har maset med hinanden, alle for at omskabe Kammeraterne i sit eget Billede ...

— Og hvilke Fag undervises der saa i?

— En lang Række — vi har Sang og Foredrag og Kursus i Psykologi, Sundhedslære, Dansk, Gymnastik, Bibliotekskundskab, Regning, Statistik — *Statistik* er det bedste Regnefag! Nogle Elever faar ogsaa Undervisning i Tysk og Engelsk. Og saa er der Studiekresene, der omfatter saa forskellige Emner som Litteratur, Kunsthistorie, Biologi, Socialøkonomi, Raastofproblemer, Imperialisme, Psykoanalyse.

— Hvad er det saa for Mennesker, der bliver Elever?

— Skolen er en Folkehøjskole, enhver kan for saa vidt blive Elev uden særlige Forudsætninger. Men der kræves som Regel visse Anbefalinger, f. Eks. en Erklæring fra gamle Elever eller en Udtalelse fra Skole eller Fagforening. Derimod afholdes der ingen Optagelses- eller Afslibningsprøve.

— Og de arbejdsløse?

— De kronisk arbejdsløse trænger mere til Arbejde end til Højskole — bortset fra de typisk intellektuelle.

— Hvorfra kommer Eleverne — fra Landet eller fra København?

— En Tredjedel er Københavnere, Landboerne er i Mindretal, mest Landhaandværkere.

— Og hvad foretager de dem saa herude om Sommeren?

— Da har vi Kursus, de fleste paa otte Dage, enkelte paa fjorten. Om Vinteren skal Eleverne være fyldt atten Aar, Gennemsnittet ligger ved de 21 Aar, men nu om Sommeren kommer de i alle Aldre fra Drenge til 77! Der er Folketingsmænd og Borgmestre imellem!

— Og hvem ellers?

— Handels- og Kontormedhjælpere, Slagtere, Smede, Typografer, Husmødre, Arbejdsmænd, Ledere af D. s. U. . . .

— Og hvad er saa egentlig Ideen med det hele?

— Højskolen er efter Grundtvigs Hensigt en Forberedelse til Demokrati. Det er meningsløst at give Folk Selvstyre, hvis de ingen Interesser har og ingen Forstaaelse af, hvad der lever ude omkring i Folket og bærer det oppe. I den Henseende tror jeg, vi er mere grundtvigske end den grundtvigske Højskole.

Og jeg forlader Højskolen gennem en Række unge Elever, der er færdige med deres Kursus og skal rejse hjem samme Eftermiddag. De har til Erindring skrevet deres Navne i hinandens Sangbøger, og nu strækker de Hæfterne ud imod mig og beder mig ogsaa skrive mit Navn paa et af Bladene . . .

Lige udenfor Højskolen ligger nogle højt forbavsende Marker, lange blodrøde Agerfelter, et fantastisk Skue! Det viser sig at være nogle for sent tilsaade

Hvedemarker, som de vilde Valmuer fuldstændig har kvalt.

Paa den anden Side Veddelevaabner sig *Bløden's* lille Bugt mellem den skarpt skaarne Højklint og Risøs kratbevoksede Banke — det er som at se mellem to Portfløje ud i Fjorden. Det er lysnet lidt, en Lærke stiger kvidrende op mod en blaa Lagune i Skyerne, og Fjorden har faaet en lys, blaa, silkeagtig Tone. Den glinsende, rødgule Havremark og den fint lysende, blegblaau Fjord fryder Øjet, og det gør ogsaa en stor hvidkalket Gaard og et smukt stablet Høhæs. Selv Telefonpælene med de hvide Klokker og de usynlige Traade er en Skønhed mere — deres fine, lodrette Streger gør godt i alt det bølgende, brede og flade.

Og med eet blusser Markerne fjernt borte op i et gyldent Solglint, der vandrer videre lige imod mig, saa jeg pludselig staar som midt i en Glorie af Solskin, og samtidig sender Brisen en tæt, sød Duft af Hø ind omkring mig, saa jeg ligesom drukner i en Bølge af Sødme. Og nu kommer der Lys-Sø efter Lys-Sø sejlende over Markerne, Fjordens Blaa lyser med dybere Klang, Svalerne kvidrer, og hvide Sommerfugle, der har gemt sig for Bygerne, begynder at sværme i Kanten af Kornet og over de sagte vuggende Aks.

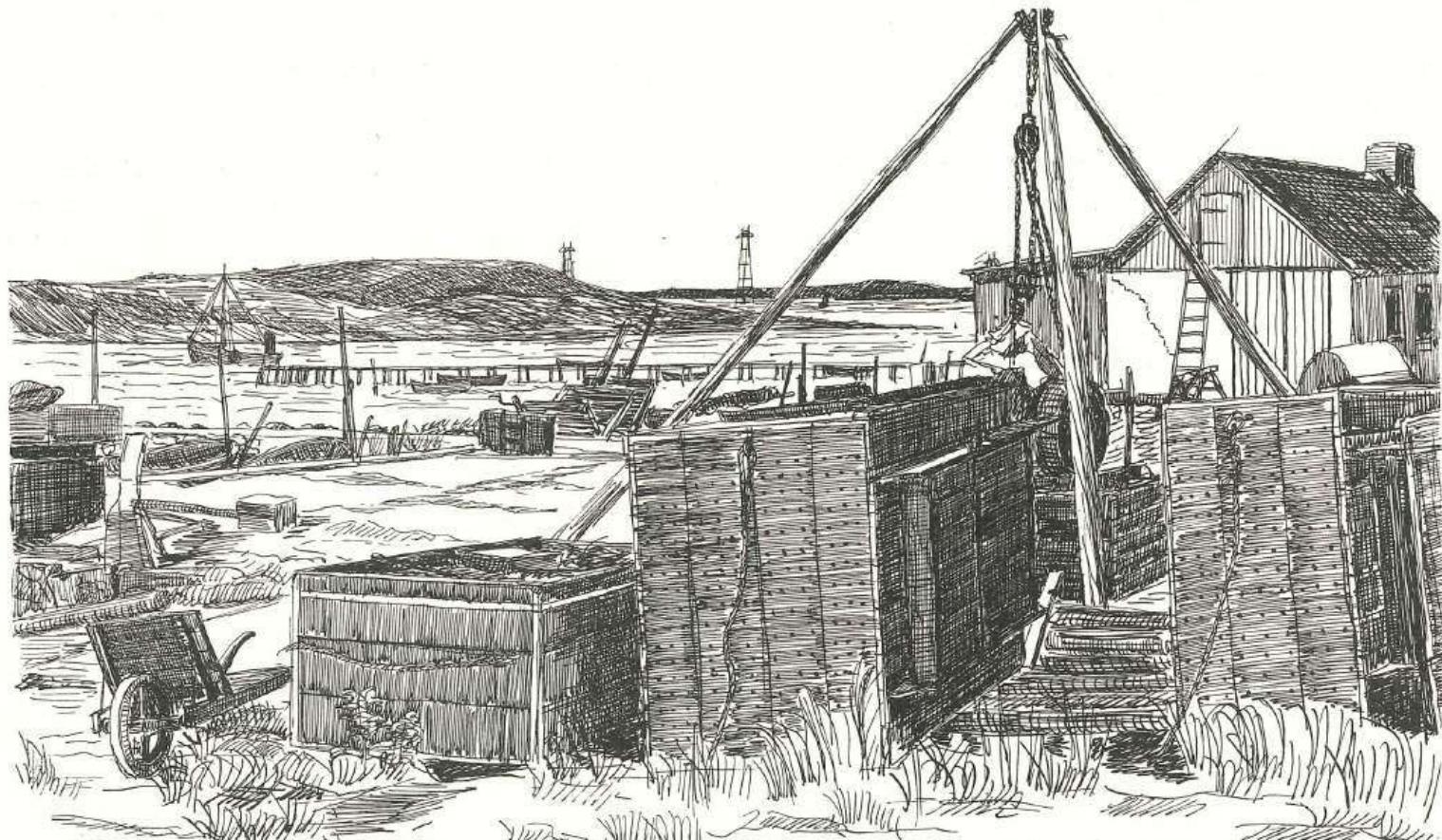
Jeg vender mig om og søger efter Solen, som jeg ikke har set i mange Dage, og jeg faar dens Skive lige

i Øjnene, saa jeg ser blaa, fosforescerende Efter-Sole danse over Havremarken omkap med Sommerfuglene.

Paa Bakken over Risø faar jeg Øje paa den mærkelige, brat afskaarne Halvø Bolund, der ligger ude i Vandet som en grønklædt Knold, og bag den skimtes i Lysdisen Transformatormasterne, der fører Elektriciteten over Fjorden. Og ind i Landet breder sig frodige Agre med Gaarde og Hegn og en fjern Mølle drejende sine Vinger i den graalyse Himmel.

Til Fiskerlejet Jyllinge drejer jeg ned forbi en Have, hvor der allerede — ak! — hænger røde Æbler, og forbi en Kæmpehøj, til jeg standser paa en høj Skrænt og i et Hotel, der hedder Søfryd. Jeg ser ud over smaa Lastbaade, smaa Øer, de fleste ganske flade, græsklædte Holme, der ikke huser andet end Strandsten og Strandfugle, og saa den blaa, brusende, nu solbeskinnede Fjord. I Syd den uundgaaelige Roskilde Kirke og Ledreborg Allé. Og helt svævende i Vandet Skinner Eskildsøs gule Agre og grønne Hegn. Ovre i Hornsherred danner Øst-skoven og det bølgende Bakkeland den ene lille plastiske Kurve efter den anden — et uafladeligt rytmisk svingende Land, der toner som en Streng for Øjet.

Nede paa Stranden ligger »Jyllinge Baadebyggeri«, og Sommergæster har slaaet deres Telte op. Fra en muret Firkant med en Blikskorsten vælter en graa Røg op: her koges Tjære. Paa Pæle hænger nytjærede Ruser

Hyttefæde ved Jyllinge. Udsigt mod Sjællæs og videre mod Nord. 5 juni 1943. Lars Svane.

Hyttefæde ved Jyllinge.

og Næt og funkler i Solen med tusind Gnister. Gæs og Ænder napper i Strandkantens Tang og Grønske, foran et gulkalket Bondehus med Straatag, sorttjæret Gavl, grønmalede Døre og Vinduesrammer og høje Stokroser groende op ad Væggen ligger Næt med Muslingeskaller i til Tørre i Græsset.

Der er stensatte Moler om Baadehavnen, Fiskerne bøder Ruser og Næt, Maager hviner under Skyerne, hvis Buge er tunge og svangre med Regn. Her lugter af Sø og Tang og Tjære. Tre tamme Ænder, der er til Fedning, jokker sammen med mig ud paa Molen. Vandet vugger og plasker med sin vante, smattende Lyd om de vuggende Baade. Og Blæsten suser om det lyse, urolige Sommerland, som Thøger Larsen har sagt det:

I Danmarks lyse Bolig
er Dagens Sjæl urolig.

Ude fra Brohovedet ser man ud over hele Fiskerlejet med de smaa Huse og utallige Skure mellem Græskraninger og Træer, og straks ved Siden af lyser og bølger Kornmarkerne, og Heste græsser paa Skrænten ned imod Fjorden.

Jeg gaar tilbage ad Stien bag Husene, i Haverne staar Kongelys og Morgenfruer, Stokroser og Løjt-nantshjerter og mørkeblaa Stedmorsblomster, Stien op

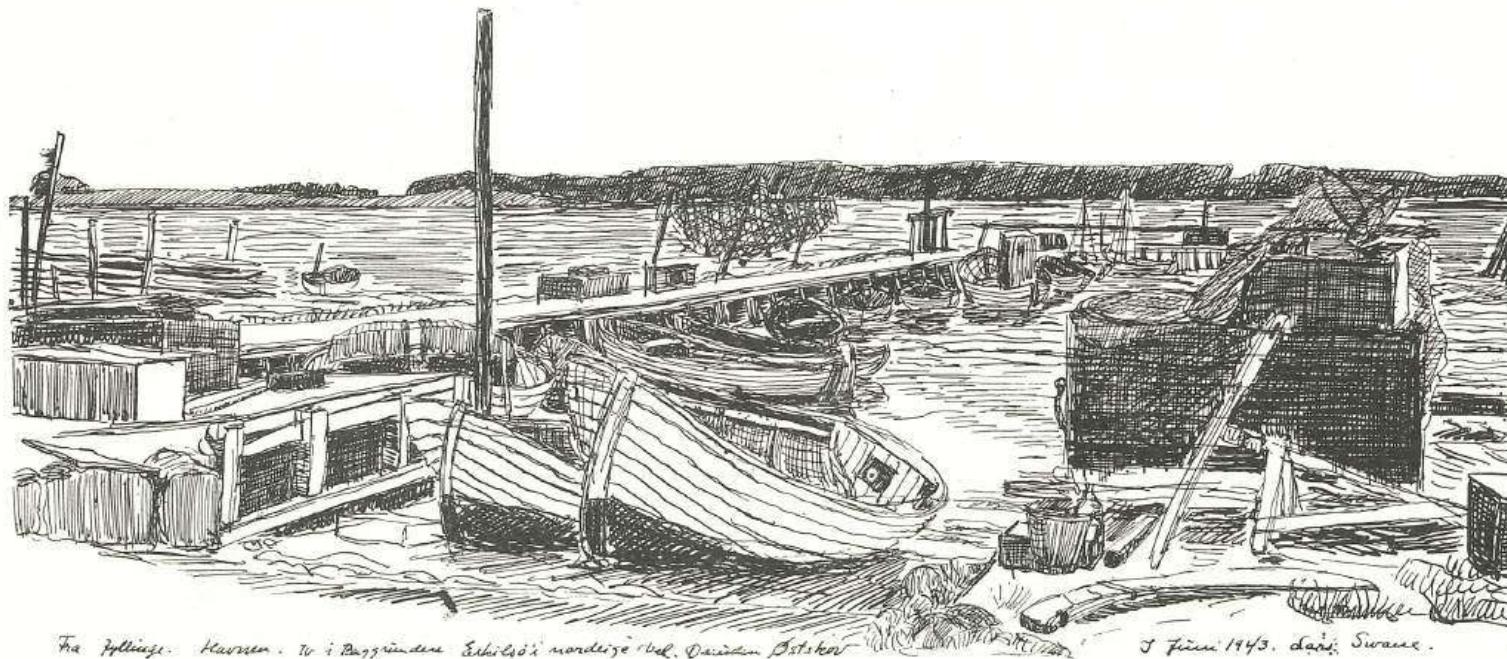
til Hovedgaden er som en Grøftekant af Planter og Buske, Brændenælder og Burrer og Hyld. Burrene blomstrer med røde Kurve, men Kongelysene er kun halvt tændte. Tøj blafrer paa Tørresnore, og fra et Hus høres — som altid i Fiskerlejer — en Radio.

Og nu cykler jeg over Værebros Aa, der løber gennem brede, grønne Enge med røde Kører. Her ligger den Høj, hvor Kong Frode skal være bisat, fordi han, som Saxo siger, i sin Velmagt tilforn begærede at begraves paa det Sted, som var det ypperste og midt i Danmarks Rige — ved Danmark maa vel her forstaas Sjælland. Til hans Død knytter sig Historien om den Skjald, der blev Konge i Danmark, fordi han gjorde det bedste Digt om Kong Frode. Holberg siger herom: Om Hjarnen paa denne Made blev Konge i Danmark, skal jeg ikke for vist kunne sige. Vist er det, at Vers bliver ikke saa godt betalt i vore Tider — hvilket ej heller er nødigt.

Vejen fører lige gennem Slangerup, hvor den store Salmedigter Thomas Kingo fødtes som Søn af en fattig Linnedvæver. Han blev sat i Byens Latinskole, men seksten Aar gammel — i 1650 — overflyttedes den senere Biskop til Latinskolen i Hillerød som Følge af »en moralsk Forseelse«. Hvad der skjuler sig bag det lidt skumle Udtryk, vides ikke, men med Kingos vold-somme Temperament in mente tør man nok gaa ud fra,

at det har drejet sig om en erotisk Affære — jeg har altid ganske privat tænkt mig, at det var noget med en Malkepige. Der var rigere og hidsigere Blod i det syt-

tende Aarhundreders Bisper, end i dem, der nu svinger Staven — tænk blot paa Biskop over Trondhjem Stift Anders Christensen Arrebo, Forfatteren af det store

Fra Jyllinge. Havnens tv i baggrunden Esbilsø i nordlige del. Daviden Østskov

5. juni 1943. dør: Swanee.

Havnen i Jyllinge.

Digt om Skabelsens syv Dage — han blev anklaget for Brud paa Ærbarheden, og det fortaltes vidt og bredt Mand og Mand imellem, at ved et Bryllup var han og en vis Barbara fundne ene to »under Dække sammen ... paatvivlendes om de enten havde Skjorte eller Særk paa«. Denne grove Beskyldning faldt ganske vist til Jorden, men han dømtes i Almindelighed for sin Opførsel ved Bryllupsgilder med Sang og Dans og sin Opræden overfor de tilstedevarende Kvinder til at have sit biskoppelige Kald og Embede forbrudt . . .

Værd at mindes er ogsaa Thomas Kingos Stedsøn, *Jacob Worm*, der var Rektor ved Slangerup Latinskole, samtidig med at Kingo var Sognepræst derude. De to haarde Halse kunde slet ikke forliges. Jacob Worm var født Oppositionsmand og skulde blive Danmarks første Satiriker i stor Stil, og først og fremmest rettede han Brodden mod Stedfaderen, hvis skønneste Salmer han brugte — eller misbrugte — til Parodier, hvori han gennemheglede Kingo. Senere sigtede han højere og angreb selve den næsten almægtige Griffenfeld, hvem han i Vers, der løb Landet rundt i Afskrift, beskyldte for at »holde Guds Alter og Kirke fal« — et ømt Punkt i Griffenfelds Administration og et af dem, han senere blev dømt for. Worm kan endogsaa meddele os den nøjagtige Takst: 100 Dukater for et Landsbykald, 800 for et Købstadkald og 3000 for et Bispedømme! I et

Vers som det følgende er Hentydningen til Griffenfeld, der jo oprindelig hed *Schumacher*, tydelig nok:

Kirkenøglen undertiden
hænger ved et Tøselaar,
Peders Nøglebaand ved Siden
bæltebindes af et Faar;
en *Skomagers* Syl og Risper
kan nu gøre Provster, Bisper.

Men Jacob Worm lod det ikke blive ved det — i et Skrift om »Kong Jeroboams Afguder« rettede han sit Skyts mod selve Enevoldkongen og skrev med Henblik paa Christian den Femtes Forhold til Sofie Amalie Moth, at »Jeroboams Hus-Afguder ere adskillige, men det fornemste er, naar han bryder Ægtepagt og be-smitter sig med Horeri og Skørlevned«.

Denne Gang gik det galt, Jacob Worm blev dømt til at henrettes og parteres og hans Skrifter til at opbrændes af Bøddelen. Ved Kongens Naade formildes Straffen til Forvisning til Trankebar, og i April 1681 maatte Worm gaa ombord i Ostindiefarereren. Om hans Liv derude ved man ikke stort andet med nogenlunde Sikkerhed, end at den uforbederlige Oppositionsmand deltog i en Revolteplan mod Guvernøren — den højeste Myndighed, han kunde angribe derude.

En Psykolog, der betænker den stigende Skala i hans Angreb: Kingo, Griffenfeld, Enevoldkongen, vil faa en Anelse om, at hans Sind oprindelig er blevet stærkt bestemt af hans Protestfølelser overfor Stedfaderen. Der var lagt et Sprængstof i hans Sjæl, han var af det Stof, hvoraf Anarkister og Kongemordere dannes ...

Ved Sigerslevvester kommer jeg igen ud til Kysten, og nu passerer jeg den skønne Havelse Aa, Vejen snor sig, og Aaen snor sig, dybgrøn mellem Pilebuske, gennem Strandengen, hvor Kørerne græsser, ud i Fjorden, der gaar graa og byget med hvide Skumrækker, ogude i en Regndis Kohaven og Nordskoven ovre i Hornsherred. Havelse Mølle er ikke i Gang, Gaarden ser saa nypudset ud, som om den er lavet om til Sommerpensionat, og den berømte Køkkenmødding er en Skuffelse, som det gerne gaar med Køkkenmøddinger — man ser egentlig ingenting, hist og her kan man rode et Par Skaller op af Jorden, men meterhøje, frit liggende Østerslag maa man ikke vente sig at finde.

Oppe ved Kregme kommer et Bakkedrag, hvorfra man ser Fjorden til den ene Side og Arresø til den anden — den underlige Sø med den blakkede Farve som et blindt Øje ...

Jeg ved virkelig ikke, hvorfor Vejret altid skal drille mig, men det er en uimodsigelig Kendsgerning, at jeg — hvad saa Meteorologisk Institut melder, og hvordan

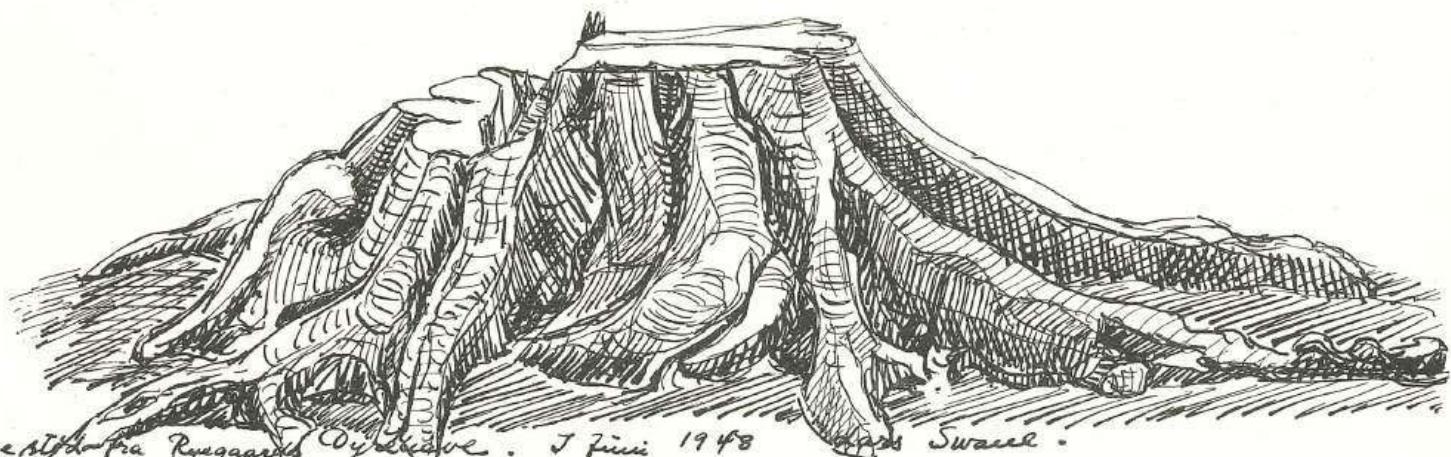
saa Barometret behager at falde eller stige — ikke kan klatre op paa et Udsigtspunkt, en høj Banke eller et Kirketaarn, Vissenbjerg, Svanninge Bakker, Bregninge Kirke, uden at Horisonten indhyller sig i Skymulm, drivende Regnskyer, slørede Striber af regngennempisket Taage og violet Mørke, gennemknitret af Lyn, der enten støder sammen som Stave i Jorden og søger at plante sig i den som Træer af Ild eller fortoner mellem Skyerne som Ilddæmoners aandeagtige Kys — ja, som om elektriske og besjælede, dybt lidenskabelige Væsner favnedes deroppe i udødelig og knitrrende Elskov og udvekslede gnistrende Kys.

Maglehøj ved Frederiks værk er en Gravhøj fra Bronzealderen, og den er 3000 Aar gammel. Fra Toppen af den har man Udsigt over hele det Terræn, som Bronzealder-Høvdingen sikkert i sin Tid har hersket over, og videre endda.

Oppe paa Højen er bag en Glasrude anbragt et rundt Kort, der viser i alle Vindhjørner og angiver, hvor langt og hvad man kan se — Asserbo Plantage, sløret i tæt Regndis, Tisvilde Hegn med skraa Tæpper af Byger nedover, Tibirkes svungne Bakkedrag, Kullens fjernblaau Bjerge og Arresø, der ligger sølvagtig under en Lysning og samtidig sortner under en drivende Regnsky. Man skal ogsaa kunne se Frederiksborg Slot og Roskilde Domkirke (og Ledreborg Allé, er jeg vis paa),

men alt indhyller sig i tordensvangert Mørke og tykke Regnskyer og blaat, bygestribet Mulm. Et Lyn stikker sin Trefork ned, Alverden mumler oprørt og grynter og drøner, jeg føler mig smidt ud af Søfolkene som

Profeten Jonas i det vilde Hav, Regnen pisker ned, som brød en vældig Bølge hen over mig, og nu buldrer et Tordenbrag, og jeg opsluges i Hvalfiskens Bug ...

Bøgeskild fra Ryegaards Øjeblikke. 1. juni 1948
Aage Svane.

FJORDEN OG SKOVEN

Vi er tre i Baaden: Maleren Ernst Syberg, Stenhuggermester Emanuel Nielsen og jeg. Det er en Formiddag med uroligt Vejr, og vi har til Hensigt at naa fra Frederikssund op til Dyrnæs og gaa i Land i Nordskoven. Syberg har nylig købt Baaden, saa han kan næppe være helbefaren i det vanskelige Farvand, og jeg har paa Forhaand hørt ildevarslende Rygter om de Farer, der truer Sejleren, som vover sig ud i Roskilde Fjords smalle Render og giver sig det troløse Sommervejr i Vold. Jeg har hørt om det lumske *Gershøjrev*, der lusker skjult af Sted under Overfladen, og om andre undersøiske Grunde af Sand, Sten eller Kalk. Undertiden barrikaderes Fjorden af en hel Flok af Smaaholme, og den udgravede *Skovrende* mellem Eskildsø og Østskov er saa smal, at en Sejler kun kan slippe igennem med særlig gunstig Vind. Der gaar ogsaa uhyggelige Frasagn om en Ø *Elleore*, hvor der skal have fundet Løvejagter Sted, og om *Hyldeholmen*, hvor der lever en Race af vilde, splitternøgne Mennesker, muligvis Kannibaler, der dyrker en særlig Religion, som de kalder Nøgenkultur . . . Er det underligt, at jeg næ-

rer visse Betænkeligheder, men Syberg trøster mig, saa godt han kan, og forklarer, at hele Sejladsen kun varer et Par Timer. Vi tager ikke engang Proviant med i Baaden, bortset fra tre Pilsnere, som skal gemmes til veloverstaet Landgang.

— Ude i Horisonten styrter Regnen ned i skraa, gennemsigtige Tæpper, og bag Regnbygerne lyser solbeskinnede Skyer, der ligner Blomkaalshoveder, og smaa, blegblaau Himmelstumper skinner frem. Lige før vi naar Kronprins Frederiks Bro og Brovagten svinger Klapperne i Vejret for os, lægger Vinden sig, og det er med lidt Besvær vi faar os manøvreret igennem, mens Vagten oppe fra sit Pansertaarn med smældende og skældende Røst raaber til os og spørger, hvorfor Pokker vi ikke har en Aare med?

Og ikke saa snart er vi godt igennem, mens Syberg smaabander Brovagten, saa kommer en Sommerbløde, en tæt Styrtregn, der braser ned i Vandet, saa hver eneste Draabe danner en mørk Kraterring, hvorfra der eksploderer et hvidt Springynd.

Regnen tager den sidste Rest af Vind, og langsomt

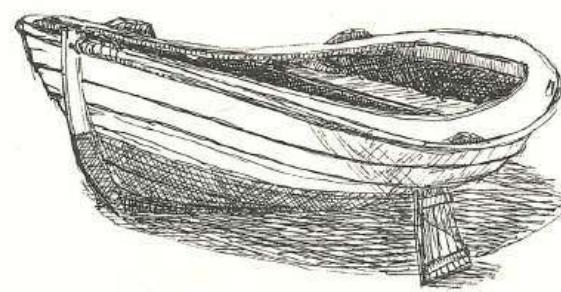
driver vi forbi Kitnæs og den lange Anløbsbro, Billedhuggeren Jens Adolf Jerichau anlagde i sine sidste, triste og ensomme Aar, da han boede paa Kitnæsgaard og træt af at skabe Skulptur adspredte sig med at forme Naturen selv.

Vi ligger nu i totalt Vindstille, en ny Regnbyge danner Ringe i Vandet, de skyder sig ind i hinanden uden at brydes ligesom Radiobølger, og alle de smaa Draaber frembringer en forunderligt klingende Lyd som af smaabritte Klokker eller af et Træspil. Og efter Bygen stikker Solen og bager paa Dækket, der tørrer i et Øjeblik. Vi er kommet ud af Renden og Strømmen, Tangen strækker sig lang og grøn op efter Baaden, vi er ved at løbe fast. Nu kunde vi have haft god Brug for den Aare, som Brovagten til Sybergs Fortrydelse kæftede op om. Men han er en tapper Mand og stikker ikke op for Bollemælk. I Mangel af bedre giver han sig til at ro med en Baadshage, og da det ikke har nok Virkning, binder han en Spand i Enden af en Snor og »ror« med Spanden!

Maager gnistrer mod en blaa Regnsky over en solbeskinnet Klint, og nu blæser det endelig en Smule op. En Myredronning sammenkoblet med en lillebitte Handratter ned paa Ruffet. Vi krydser videre, ligger igen bomstille, Baaden lystrer ikke længere Roret, men drejer rundt som en Prop, vi beslutter os til at opgive

Haabet om at nåa Dyrnæs og i Stedet benytte hvad Wind, der maa vise sig, til at smutte tilbage til Frederikssund. Da slaar Vinden pludselig om i Syd, vi vender paany og sætter Kursen stik mod Dyrnæs.

Lige overfor os trækker Frederiksværk-Vejen sin Perlesnor, de grønne og gulbrune Agerfelter har en douce, regnvaad Kulør, enkelte Sommerskyer lyser og leger Engle oppe i Himmeldisen. Ølsteds og Kregmes Bakkedrag strækker sig med Skov og Græsmarker og Lerklinter, og Frederiksværks Staalværk stikker en ryggende Skorsten op. Himlen lyser gullig med et rødt Skær mellem Regnskyerne, og Solen staar med en hydblaau Glans. Om os dypper Maager ned i Vandet, der gaar i flade, olieagtige Bølger. Vi sejler med god Med-

vind og mærker ikke, at det blæser, men Klyver, Fok og Storsejl staar spændte og fanger hver Tomme Vind. Broen, vi styrer hen imod, er mægtig lang, for vi stryger ind gennem en smal, dyb Rende, som Broen skal naa ud til. Og nu sejler vi lige ind i Poul Christiansens Motiver.

Heroppe malede han fra 1914 de Billeder, der nu hører til klassisk dansk Malerkunst — med Rette var det for et Maleri heroppe fra, »Skovvej. Dyrnæs«, at han i 1923 modtog Thorvaldsens Medalje. De fire første Aar han opholdt sig heroppe, rasede den første Verdenskrig — i sine utrykte Livserindringer skriver han nogle Linjer derom, som Danneskjold-Samsøe anfører i sin smukke Monografi: »I disse Krigsaar, mindes jeg, bølgede mine Sindsstemninger op og ned. Jeg husker, at det var svært at holde Ligevægten. Dog havde jeg en Grundfølelse af, at der blev holdt Verdensdom for den højeste Domstol, og det var min Trøst. Nogle af de største Værdier i Verden har jo netop sejret ad Lildelsens og Taalmodighedens Vej. Maaske Fædrelandet ogsaa skulde ad den Vej?«

Ogsaa private Sorger ramte Poul Christiansen, især de unge Brødre Skovgaards tragiske Druknød. Joakim Skovgaard boede i mange Somre med sin Familie paa Dyrnæs hos gamle Teglbrænder *Hjort*, indtil de to Sønner druknede i 1914 lige ud for Næsset — siden

besøgte han aldrig mere Stedet. Poul Christiansen skriver:

»Morten Christian Skovgaard var 20 Aar og vilde melde sig som frivillig, dersom Danmark kom med i Krigen. Han var højt begavet som Maler og vidt fremme i sin Udvikling. Den yngste, Eskild Skovgaard, var stærkt paa Vej til at tage Studenteksamen. Begge var de elskelige og mig saare kære.

Vi havde i flere Dage badet sammen om Morgenens i Fjorden. Men en Dag var jeg forhindret. De havde været hos mig og spurgt, om jeg vilde med, og jeg havde svaret: »Ja, i Morgen,« og jublende var de løbet af Sted ... De kom ikke mere levende tilbage. —

Det forekom mig, at det var det tungeste, jeg havde oplevet. Vel havde jeg mistet mine Forældre, en Bror og flere Venner, men disse to unge, som jeg havde kendt fra de var smaa, leget med og mistede saa brat, gik mig meget nær. Jeg husker, at det var en herlig Augustdag, men Solen ligesom mistede sit Skin og Landskabet sine Farver, som det syntes, for mig i flere Dage. — Der skal aabenbart en vis Opstemthed til for at opfatte Farverne.«

Baade Skoven, Strandengen og Fjorden med Brohovedet, Sejlere, der spejler sig i Vandet, de store, fritstaaende Træer, Kørne, der græsser i Strandkanten, og

i Baggrunden Landet paa den anden Side Fjorden, Havelse-Egnen og Bakkerne ved Averdysse har Poul Christiansen malet. En enkelt Sommer, i 1919, boede han ogsaa en Maanedstid paa *Bognæsgaard* og malede der. I alt malede han i disse Somre fra 1914 til 1925 henved 150 Billeder — underfulde Billeder, hvori han har løftet Roskilde Fjord, dens Skovveje og Skovsøer, Strandenge og spejlende Vande op i sin egen Paradisdrøm.

Noget er forandret siden Poul Christiansens Tid, Strandengen er nu blevet overgroet med et Birkepurr mellem de store Træer, der før stod frie. Men endnu vandrer Heste og Kør i Række langs Stranden, en Del Kør er spadseret ud i Vandet og stirrer nysgerrigt efter os, en af dem kradser sig med Bagkloven i Stjernen. Endnu rejser Træerne sig i pragtfulde, kuplede Grupper, det gamle Teglværk rækker sin sodede Skorsten op over Skoven — fantastisk nok: lige midt i en Trægruppe — og ud mod Fjorden staar et Gærde af Pæle og Pinde. Strandfugle hopper paa Broen mellem Sten og Malurt, og store Flytteblokke ligger langt ud i den flade Strand. Og ned over Skoven sender Solen en bred Straalevifte.

Gennem en gammel, graa Laage af Granrafter kommer vi ind i Skoven. Vi passerer en Pigespejderlejr, paa en Gren hænger en blaastribet Pose og en lille, brun Kande, og paa en Hylde staar en Rulle W. C.-Papir.

Her ved den gamle Teglbrænderigaard stod Poul Christiansens Zigøjnervogn. Store Ørnebregner gror under Birke og Bøge, op mellem de mandshøje Bregner stikker hvide Brombærblomster. Fire Kæmpebøge danner en tæt sammenvokset Krone, og Kør græsser ved et lille Vandløb med Andemad, Forglemmigej og Krusemynte. Mellem Skyerneaabner sig en fin, renvasket og lyseblaau Himmel.

Saa er vi inde i Nordskovene. Smaa Skrubtudser, mindre end en Negl, hopper i hundredvis over Vejen. Røde Hindbær skinner i Krattet, og under en Birke-kultur finder vi en hel Kantarelmark. Det er langt op paa Eftermiddagen, vi har drukket de tre Pilsnere, og vi begynder at føle os lidt madflove. En Sejlads paa en halv Times Tid blev det jo ikke. Men de raa Kantareller smager herligt af Skovjordbund og efterlader en peberagtig Smag paa Tungen — »Pfefferling« kalder man dem jo ogsaa paa Tysk. Som Dessert nipper vi de friske, aromatiske Hindbær, der hænger i en Gudsvel-signelse langs Stierne.

Skoven skifter: Mosedrag, Ørnebregn, Rødgran og Bøg, El og Eg og Birk. Det er Grønnemosevej, vi gaar paa. Sorte Skovsnegle slimer sig af Sted, blaa Skarnbasser piler forbi som en Slags Panserbiler, langs Stien gror Perikum, Musevikke og Gederams (der bruges til Surrogat-Te!). Og herinde gror *Snoegen*.

Storkeegen set fra Nord. Nordstovens fotografie i Juni 1943. Lars Svane

Storkeegen.

— Den er saa stor, siger Stenhuggermesteren, at den lige kan staa i vores Hjørnestue!

Vi gaar rundt om den og maaler, det bliver til $5\frac{1}{2}$ Mandsfavne. Barken gaar i Spiraler, dybt furet, den ser ud som pløjet. Tre vældige Arme med mange Sidearme vrider sig ud af Hovedstammen. Den er som den lernæiske Slang, Herkules kæmpede med. Eller den kan minde om en kæmpemæssig Urtidselefant, ja den har ligefrem Elefantben. Syberg, der sætter sig paa Stammen, syner som en Lilliput. Mægtige Rødder klamrer sig til Jorden. Der er dybe Huller ind i Stammen, og nogle Grene stritter som Skeletdele, men endnu staar Træet med friskt, grønt Løv. Og oppe paa Siden af Kolossen har et lille Rønnebærtræ slaet Rod.

Nærved Egen ligger en Række Skovsøer, med tjære-sorte Dyb, der spejler den blaa Himmel, med Aakan-de, Rørskove og Dunhamre og foraarsblaau Reflekser i Birkene. En Hejre letter fra en Pæl ude i Vandet, og en Nymfe slaar ned paa en Birkegren . . . Fluesvampe gror i Skovbunden, en lille rødfarvet Firbenunge smutter ud af en reynet og raadden, rødgylden Stub.

Nærmere Stranden staar *Storkeegen*, som P. C. Skovgaard har malet. Den er meget medtaget og affældig, der gror smaa, hvide Paddehatte paa den, Barken er skrællet af, og Veddet klinger metallisk, naar man hanker paa det med Fingrene. En Masse af trøsket Træ

som lys Kaffe, hvor det er tørt, og mørkviolet, hvor det er vaadt, vælder ud af Stammens sprængte Indre. Den tredje af de tusindaarige Ege, *Kongeegen*, er ikke saa plastisk skøn som Snoegen, den ser ud som mange sammengroede Træer med et nyt Træ voksende op af sig. Barken ligner størknet Lava eller en Papmaché-Masse. Jeg husker Træet omtrent som en Borgruin.

Her paa Vejen kan man finde den sjældne hvid-sorte Sommerfugl, der er Nordskovens særlige Insekt, *Limenitis sibylla*, og her er den ikke sjælden, men flagrer i hele Sværme. Men det er vist for sent paa Dagen eller Aaret, for jeg ser ikke andet end en almindelig »Randøje«. Og nu gløder Nedgangssolen i Fyrretræerne, en Høg flyver mjavende forbi i Solfaldet, udenfor Skoven lyser de blomstrende Kartoffelmarker og Byggen i det synkende Skær, og langt inde i Fjorden skinner Kronprins Frederiks Bro.

Men Klokken blev 2 Nat, før vi naaede saa vidt!

Solen gik ned, glødende rød, og glødende rød steg Maanen op, som sad de to Kloder paa begge Ender af en vippende Vægtstang. Paa Bølgerne yuggede en appelsinrød Glans. En violet Røg indhyllede Strandbækkerne ovre i Halsnæs og opløste alt Stof i ulmende

Farver. Ikke en Vind. Syberg maser og ror med sin Spand, og Stenhuggeren har faaet et kvadratisk Brædt bundet til Baadshagen og hjælper til med at ro. Jeg har faaet overladt Rorpinden. Det er Meningen at sætte Baaden paa Grund et eller andet Sted paa Kysten, for vi har opgivet Haabet om at naa ind. Saa maa en af os ofre sig for det fælles bedste og svømme i Land og se at faa fat i en Skydepram, saa vi kan komme i Land og lade Baaden ligge for Anker til i Morgen. Det vil tage mindst en Timestid at bringe i Orden, rimeligvis mere, vi har ikke faaet andet at spise siden Frokost end vort vegetariske Maaltid i Skoven, og der vil blive en god Milsvej at gaa ind til Frederikssund. Det er med Lystsejlads som med det kongelige Teater: ej blot til Lyst.

Men da vi fik roet os ind under Kysten med vore primitive Redskaber, kom vi ind i en Landbrise, som vi kunde benytte os af. Broen, vi skulde igennem for at naa Havnen, holdt naturligvis forlængst Fyraften, men vi ankrede op foran den, fjorten Timer efter at vi var sejlet igennem den paa Udturen.

Saa ventede Natmaden hos Stenhuggeren og den søde Hvile.

FRA ELLEMOSEN TIL KULHUSENE

Den, der gaar ned i Ellemosen nord for den oliven-grønne Arresø, kan komme ud for et mærkeligt Syn.

Et Øjeblik tror han sig forsæt til en Urtid.

To nøgne Mennesker eller menneskelignende Væsner — en sorthaaret og en lyshaaret — sidder midt i Mosen mellem Tørvegravene, der spejler den blaa Himmel. De har nogle primitive Redskaber i Haanden, en Pren og en Graveske, tror jeg, deres ivrigt bøjede Rygge glinser i Solskinnet, og de roder med opmærksomme Miner og ilfærdige Fingre nogle halvt formuldne, frønnede Knogler og Benfliser frem af den morsagtige Mosejord.

Man har jo læst i fantastiske Romaner om Urvæsner, der har holdt sig levende op til Nutiden i en eller anden hengemt Dal eller Bjergslugt mellem Fortids-Øbler og Kæmpedrager, og som nu pludselig med vilde Skrig styrter løs paa den forfærdede Opdagelsesrejsende, der taber sine Briller og sin Stanleyhat af Rædsel. Men her ude i Ellemosen? Saa tæt ved de naturfredede Tibirke Bakker?

De to Urmennesker vækker mærkeligt nok ikke stor

Opsigt. Egnens andre Indvaanere synes at have vænnet sig til dem.

Koner og Piger med lange, brune Ben stabler Tørv i Stakke, Gravemaskiner futter og stønner. Blaa Libeller, glinsende Guldsmede svirrer over Vandhullerne, der vrimler med Hvirvlere, enorme Vandkalve og edderkoppeagtige Skøjteløbere. Agermynte, Dueurt og Ramsløg blomstrer langs Kanterne. Fjorten Dages tørt Sommervejr har gjort Vejen gennem Mosen tør og støvet. Man skal et godt Stykke ned mellem Sigene, før Bunden bliver gyngende og eftergivende. Mægtigt vander Klodeskyer fra Nord hen over dit Hoved, med lyse Toppe, svangre med Regn, glidende som Snegle paa en horizontal Fod, svulmende, som da Bræen skred, og det store Tøbrud gik hen over Norden. Og det er maaske Forklaringen paa de to Urmennesker? »Bræen« Digter bor jo et Sted oppe i Bakkerne, og det er vel et Par af hans Fantasiskabninger, der har antaget fysisk Form og faaet Udgangstilladelse fra Mytedigterns Fantasiverden . . .

Eller er der sket det virkelig paradoksale, at den

genopstandne Urmand er blevet grebet af arkæologisk Interesse eller Erindring? Sidder han her i nyvakt Forskertrang og undersøger et gammelt Ben af sig selv og overvejer, om han skal knuse det med Tænderne for at udsuge Marven, eller om han skal indsende Knoglen af sig selv til Musæts første Afdeling i en Sæk sammen med andre Rester, han kan grave frem, og mærket Neanderthalmennesket?

Men nu hører den ene af Urmændene mine Skridt og rejser sit Hoved. I højre Haand holder han Kannibalskeen, eller hvad det er for et barbarisk Værktøj, med den anden nipper han forsigtigt om en skørnet Mellemfodsknogle af et Dyr eller Menneske. Og nu hilser han mig hjerteligt, og jeg ser, at det er min gamle bekendt fra Borremosen i Himmerland, hvor den store Kimbrerfæstning er blevet afdækket, den unge Arkæolog *Georg Kunwald* og hans Medarbejder. De er herude i Nationalmusæts Tjeneste, og de er aldeles ikke Kannibaler, det er ren videnskabelig Forskerlyst, der besjæler dem. De har fundet en Samling sumpet Jord, hvori nogle Knogler stikker, og nu drager de dem varsomt frem til nærmere pollenanalytisk og anden Undersøgelse.

Disse Knogler er dog kun en Detalje i Arbejdet.

Hvad det gælder om, er at udgrave en stenlagt Vej fra den keltiske Jernalder, altsaa fra omtrent samme

Tid som Befæstningen i Borremosen, hvor jo meget tydelige Rester af Veje og Huse kom for Dagens Lys og gav os et saa levende Indtryk af fjerne Forfædres Vilkaar.

Tibirke-Egnen er gammel Kulturgrund, gammel *Kultus-Grund*. Det er Guden Ti, der endnu spøger i Navne som Tibirke og Tisvilde — Ti's Kilde. Hvor nu Kirken ligger, har utvivlsomt en Helligdom, et Vi, haft Plads.

Under Tørvegravningen stødte Arbejderne paa en Stensætning, og Nationalmusæt fik Underretning.

Aabenbart har der været et Overgangssted fra Tibirke til det faste Land paa Ramløsesiden.

Men Udgravingen har rejst en Række spændende Problemer. Hvorfor gaar Vejen ikke lige over til den Holm, der har ligget i Søen eller Mosen, og som nu er Bakkeknold — hvorfor drejer den uden om? Og hvorfor er der et stort Stykke, hvor Brolægningen holder op? Hvordan skal den Sidesti, der er anlagt i en Bue et Stykke fra Hovedvejen, forklares?

Mærkeligt fantasivækkende virker nogle Træpæle af Birk med bevarede Rester af Barken — man kan se, hvordan Jernaldermanden har rammet en Pæl ned for at støtte en Sten, der vilde skride . . .

. . . En skøn Tur er det at følge Kanalen fra dens Udløb af Arresø tæt ved Arresødal gennem Skoven til

Frederiksværk. Dunkelgrønt glider Vandet under Træerne, der hænger ud over Bredderne. Ved Udmundingen i Arresø ser man ud over Søen til Ramløse, her er en Plads med Huse, der bruges som Redskabsskure af Fiskerne, og her staar en lang Række Kasser ud imod Aaen, fulde af Bævere, der nærmest minder om en Art kæmpestore Rotter. Et Par Drenge kommer roende ind i en Baad, Sivene svajer sagte med alle deres Duske. Under et Træ staar Halvdelen af en overskaaret Baad, og i den hænger en Slags Spand i et Trisseværk. Det er en Styrtebads-Indretning for Roklubben ...

Jeg drejer op til Asserbo og Melby, hvor seks Broncealderhøje ligger paa Rad — et prægtigt Skue, og prægtig er Udsigten oppe fra Toppen af den Høj, jeg bestiger: Melby ligger med Kirke og Mølle stikkende op af sine grønne Haver, det høstede Land strækker sig ned mod Liselejes røde Huse og det blaa Kattegat, Asserbo Plantage staar som en grøn Mur.

Over Torup cykler jeg ned imod Grønnesse Skov. Her i den lille Landsby Torpmagle fødtes i 1841 en af dansk Politiks markanteste og mest fascinerende Skikkeler: *Viggo Hørup*. Han stammede fra en nord-sjællandsk Lærerslægt, der lader sig føre helt tilbage til den danske Folkeskoles Grundlæggelse, dengang der — i 1721 — blev bygget de 240 saakaldte Rytterskoler. En af Viggo Hørups Forfædre, hans Tipoldefader,

der først var uddannet som Malersvend, blev Lærer i den nybyggede Rytterskole i Hørup ved Slangerup, og fra denne By stammer Familienavnet. Ogsaa Skolen i Torpmagle, hvor Viggo Hørups Fader var Lærer, er en af Frederik den Fjerdes Rytterskoler.

Da Hørup trædte ind i Politik, stod det saadan for ham, at det mere gjaldt en Kamp med en Kultur end med et Parti. Dannelsen, der stadig saa ned paa Venstre, maatte splittes og vindes. Som Parti maatte Venstre have sine Digttere, sine Professorer, sine Jurister, Journalister, Studenter ligesom de andre. Gang paa Gang stillede han sig selv det Spørgsmaal: Hvad var det egentlig for en Mand, den danske Politik traf paa, da den traf den danske Bonde? »Han havde i Aarhunderder siddet stille paa sine Fædres Jord, fordøjet sine Reformer, øvet sig i at være en fri Mand. Medens finere Folk lyttede til Harpegrebene, pløjede han sindigt Velstand op af den sorte Jord. Blandt de Dannede var han kun den uvidende Bonde. Men det var for lidt. Desuden var han en Mand, der gemte megen Visdom, arvet fra Fader til Søn i mange Led, med en stor Slægtsfølelse, nidkær paa Ære og Anseelse for sig selv og Slægten. Selv under det haardeste Tryk havde han dog raadet som Husband for Hus og Hjem, Folk og Fæ. Der var baade Værdighed og Ansvar i dette. Og Trykket havde skabt en god Mistillid og en sund Ironi i

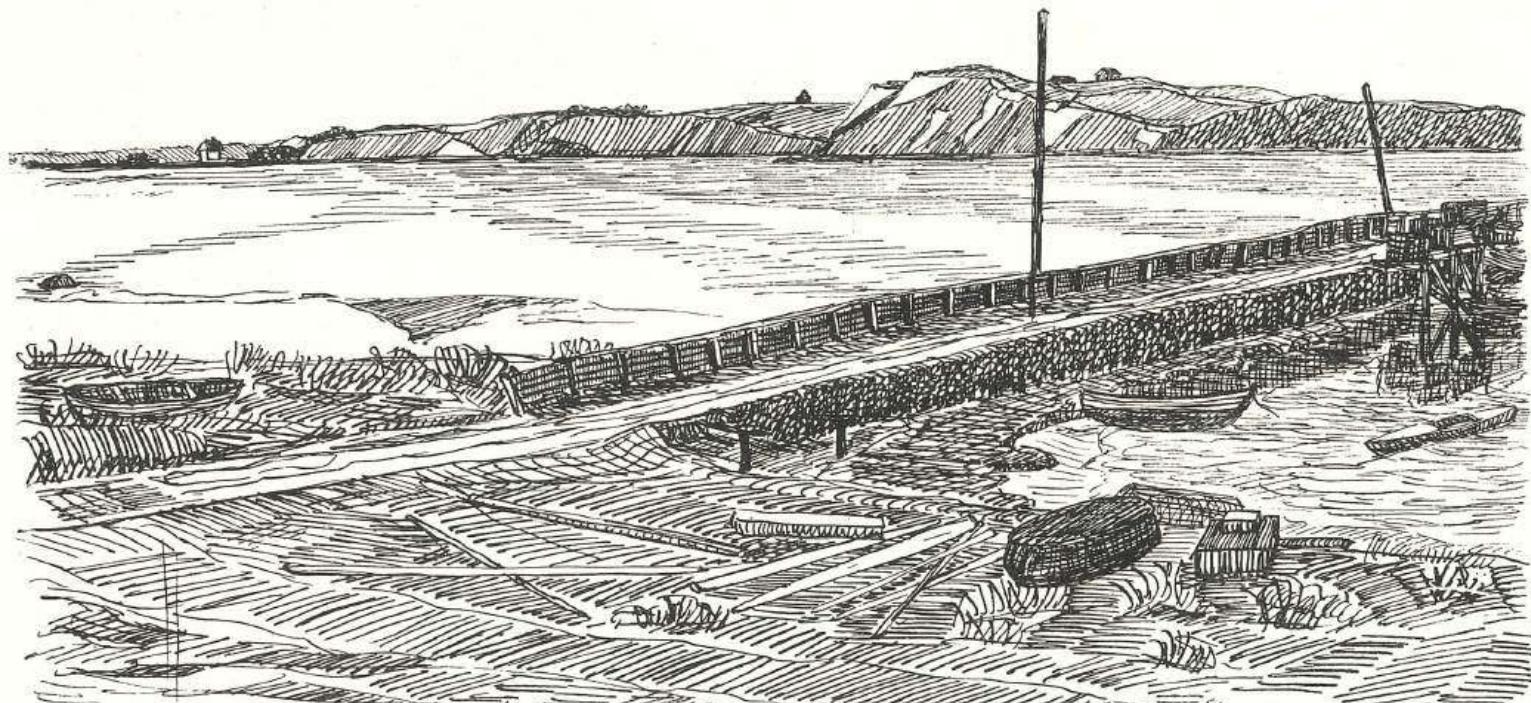
ham, som han værgede sig med i Mangel af tungere Vaaben. Han var ikke nem at bilde noget ind. En Skælm havde hvisket ham i Øret, at det ikke gik ganske, som Præsten prækede, og den Begravelse, hvor Præsten endte sin Tordentale med de godlidende Ord: »Græder ikke, Børn, det turde være Løgn altsammen«, kom ham ikke stærkt overraskende, han havde tænkt noget af det samme før. Som en Mand, der havde meget at udrede, var han vel stemt for Sparsommelighed i Statshusholdningen, og som en Mand, der havde store Særkrav paa sig selv, var han ikke fremmed for Tanken om en rimeelig Fordeling. Kluge Høns har kaglet megen Snusfornuft mod det, de kalder Stemnings- eller Følelses-Politik. Erfarne Politikere spiller dog større Stykker paa disse Strænge end paa mange Instrumenter, der blot klinger af Penge. Men den Følelse, der bed med den skarpeste Tand i Bondens Sind, var Følelsen af, at de andre saa ned paa ham. Det var selvsagt, at den første Bondepolitik maatte rettes mod hans Overmænd, dem, der sjoflede ham, behandlede ham som Almue og herskede over ham. Og det vil sige Alle. Det vil sige Præst og Dommer og Politi, alt Embedsvæsen og Lærdomsvæsen og Købstadsvæsen, alle civile og militære Funktionærer, alle Folkets Tjenere — de var alle Bondens Befalingsmænd. Og det vil sige Herremanden, med hvem han havde saa mange Kvaler endnu med sit Fæ-

stevæsen, og om hvis Herrefærd fra den gamle Tid Historierne fortaltes rigeligt i enhver Familie.«

Saledes Hørup saa sent som i 1901. Men det er gamle Sager nu. Jeg har overnattet hos en ældre Landlæge af mit Bekendtskab, en Mand, der — hvis jeg opfatter ham rigtigt — er lige saa interesseret i Sognefællers politiske Velfærd som i deres legemlige Sundhed. Han er gammel Radikaler, og ved en Aftengrog skitserede han for mig et helt, virkelig radikalt Program for en Husmands-Politik med Gældsordning og Udstykning. Det skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Hvad jeg stadig maa tænke paa, er hvor stærkt han understregede *Standsforskellen* mellem Bønderne — og jeg har det Indtryk, at der er meget faa, der ved saa god Besked om Bønder som de Landlæger, der tilbringer deres Liv ude imellem dem.

Det er *utænkeligt*, fortalte min Ven, at en Gaardmand holder et Gilde, hvor der er en Husmand til Stede, eller at han gifter sig ind i en Husmandsfamilie. Standsforskellen er faktisk i vore Dage større end paa Udskiftningens Tid. Selv en Husmand, der er Sognearaadsformand, kommer ikke sammen med Gaardmændene!

Husmanden har tit Børn, der er Arbejdere, og saa bliver Skellet større. Over tre Fjerdedele af Husmændenes Børn bliver Arbejdere. Sagen er jo, at for ca. 50

Udsigt fra Kulhusene mod Lynæs og Kliniebrænde i juni 1973

Udsigt fra Kulhusene mod Lynæs.

Aar siden levede 50 % direkte af Landbruget, nu er vi nede paa 25 %.

Der er den mærkbare Forskel, at en Gaardmand *kan* blive en rig Mand — ikke alle *bliver* det — for en Husmand er det fuldstændig udelukket.

Og alligevel maa man forstaa, at det, at de allesammen er *Bønder*, binder dem sammen. Derfor vil Husmændene ikke have, at der føres Kamp mod Gaardmændene fra Bypolitikeres Side.

Jeg spurgte min Ven, om Bønderne var religiose. Han svarede:

— Gaardmændene gaar i Kirke hver anden Søndag, Husmændene til de store Højtider, og Arbejderne ikke.

— Og Højskolen?

— Højskolen har her i Nordsjælland ingensomhelst Indflydelse paa Husmændene. Eleverne er allesammen Gaardmandssønner.

Fra Grønnesgaard fører en Sti udenom Skoven ned til en af vore smukkeste Dysser, Karlsstenen, fem store Sten med en mægtig Overligger, en klassisk Dysse, saadan som Dreyer og Lundbye elskede dem, lige udenfor Skoven staar et Par store Ege, og der er Udsigt over Roskilde Fjord til Klinterne ved Frederiksværk og lige overfor Nordskovens tætte Bryn. For Resten haaber

jeg, De er fortrolig med Karlsstenen — det er den, der er tegnet paa Femkrone-Sedlerne.

Tæt herved — ved Sølager — ligger den berømte Sølager-Boplads, besøgt af den internationale Arkæolog-Kongres 1869 og 50 Aar senere af det nordiske Arkæolog-Møde. Der findes godt nok nogle Muslingeskaller og Flintflækker i Jorden, men de vigtigste Fund er forlængst bragt ind til Nationalmusæet, og det smukkeste nu er den brede og høje Moræneskrænt, Høbjerg, der engang i Stenalderen, da Kystlinjen laa lavere, har været Klint mod Havet. Nu rejser den sig med vilde Blomster og Fyrrekrat over Stedet, hvor Stenaldermannen boede, og hvor jeg nu tænker mere paa ham, end han i sin vildeste Fantasi kunde tænke paa mig.

Hilst af vinkende Badepiger med Ketchere i Haanden cykler jeg ind i Hundested.

Nede ved Havnen ligger der tæt af Lystbaade og Fiskerbaade, og lige op ad Havnen er der Badestrand med hvide Bølger skummende ind mod det gullige Sand og de solbadende Mennesker mellem Marehalmstuerne. Piger med japanske Straahatte. Solen skinner mat gennem Sommerskyernes Slør, Himlen hvælver sit Lys over Kulimportens tjærede Træbygning med dens Skraalinjer og udvendige Trappe og taarnlignende Udbygning. En høj Kran strækker sig ud over et ventende Jernbanetog. Bag Badestranden gaar Kattegat susende i Morgenbri-

sen, graaligt lysende med et Skær som af brudt Glas og med en rødlig Tone ude i Kimmingen. Og oppe fra Skansen med dens Bastionvolde ser jeg Havet dybt nede bag Skræntens skarpt afskaarne Sider. Søen er nu silkeagtig og skifter i Nuancer af grønt. Kattegat strækker sig i en lang, ubrudt Kurve under den disetblaau Kimming.

Tæt ved Spodsbjerg hvide Fyr har Knud Rasmussen faaet sit Museum i det Hus, han tidligere har beboet, og som uden hans levende Nærsværelse egentlig ikke har meget at sige. Paa Væggene i Stuerne hænger en Mængde Fotografier, Malerier og indrammede Avisudklip, der har Relation til hans Skæbne og Bedrift. I en Monstre er fremlagt en af hans Dagbøger fra femte Thule-Ekspedition, og paa begge Sider af hans Skrivepult staar to malede Skulpturer, udskaaret i Driftømmer — det er grønlandsk Arbejde.

Gennem Vinduet ses Kattegat i en Bue over den gule Græsskrænt og de toppede Fyrretræer.

Med størst Interesse ser jeg Knud Rasmussens Riffel og Kajak, der har faaet Plads paa en Væg, og hans Hundeslæde i Garagen. Men jeg tror, de vilde virke stærkere, hvis de var anbragt i et almindeligt Musæum. f. Eks. i et Minderum i Tilknytning till hans store Samlinger paa Nationalmusæet.

Under et Fotografi af Knud Rasmussen paa Døds-

lejet hænger Tom Kristensens Mindedigt, omslynet af Vedbend, og det er virkelig lykkedes Digteren at fange noget af Knud Rasmussens Væsen og Daad i disse Strofer:

Var jeg en Rype i Dag, løfted jeg Vingen til Slag,
fylde jeg Lungen med Luft og fløj baade Nat og Dag
over et vinterligt Hav, som sortner bag hvidligt Skum,
gennem den mørke Decembers skyomtumlede Rum.

Kun som en Rype i Storm, Kastebold for al Blæst
vil Digteren bringe Grønland og alle den dødes Venner
oppe i Polarlandene Budskabet om Knuds Død:

Den store Fortryller er død! Den store Troldmand
er død!
Hørte I alle min Sang? Forstod I, hvad den betød?
— — —

Øer og Lande og Floder ligger med Islænker lukket.
Glæden, som varmed jer alle, den brændende Glæde
er slukket.

— Til Lynæs kommer man ad en bebygget Vej, forbi
Skrænter med Lyng og Fyr, der vrider sig under Vestenvinden, mange er fulde af broncerøde, visne Grene, der

ikke har kunnet modstaa Vinterkulden. Havnen ligger i Læ af høje, kratbevoksede Bakker, der skyder ud i en stejl Lerklint.

Fra Lynæsgaard Færgen, fyldt af Cykler og Mennesker, over til Horns Herred, til Kulhusene. Vi runder Klinten, og Fjordenaabner sig for Blikket mod Frederiksvarv i Bunden og Landevejenes Perlerække af Trækroner, og i det samme begynder Regnen, Danmarks evindelige Regn, hysterisk som en ufremkommelig Hustru, grædevorn og ugemytlig og talentløs.

Men ind over Hornsherred falder en Solstripe, og kvidrer en Lærke. Den lader sit Hjerte af Guld og Solskin funkle mod Regnskyerne.

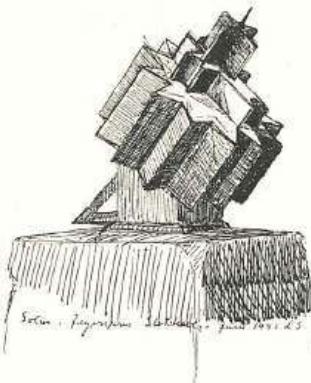
Saa lander du i Hornsherred ved Kulhusene, Strandengene er helt dækkede af Blomster, Strandsnerle kan du plukke, Røllike, Slangehovedurt, Snerle om Rajgræs, Musevikke, Oksetunge, Melde, Kiddike, Cikorie, Kællingetand.

Da cykler du lige for karsken Bælg, med en Byge i Ryggen og Medvind til Jægerspris ud i Sommerlandet.

Hvad vil du komme til at opleve?

Dit eget Sind.

Ja, men ogsaa noget utroligt nyt, der strømmer ind gennem dine Øjnes og dine andre Sansers vidtaabne og gæstfri Døre.

LITTERATURHENVISNING

- Arthur Fang*: Fra Isefjord til Køge Bugt. Erh. Flensborgs Forlag, Roskilde 1940. En meget instruktiv Hjemstavnsbog. Som et Supplement kan bruges.
- Roskilde. Udg. af Roskilde Turistforening. 1943.
- P. F. Rist*: Rundt om Roskilde Fjord. Trykt i »Fortællinger og Typer« 1901 og i Galschiøts »Danmark«.
- Joachim Jungo*: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skik. Udg. af Hans Ellekilde. 1915. (Danke, Meninger og Sprog. Udg. af Hans Ellekilde. 1915. (Danmarks Folkeminder. Nr. 15). Udsendt første Gang 1798 af Præsten i Bloustrød J. J., et højst læseværdigt og meget levende Arbejde.
- I. V. Christensen*: Tider og Skikkelselser i Midtsjællands Historie. 1930.
- L. P. Bigaard*: Rye-Sonnerup. Træk af Sognenes Historie. 1941.
- Frits Heide*: Midtsjælland i de gode, gamle Dage. 1919.
- A. P. Madsen*: Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark. 1896. Af Landskabsmaler og Kaptein M., Kunstkritikeren Karl Madsens Fader, der var ansat som Tegner ved Nationalmuseet. Museet ejer alle de Tegninger og Akvareller, han

har brugt som Grundlag for de Raderinger, der ledsager Boggen. Den skildrer netop Egnen omkring Roskilde Fjord.

P. V. Glob: Danske Oldtidsminder. 1942. En kort og præcis Oversigt over hele Stoffet.

Knud Thorvildsen: Dobbeltjættestenen paa Kyndeløse Mark. (Trykt i »Fra Nationalmusæts Arbejdsmark« 1939).

Therkel Mathiassen: Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord (Aarbog for Historisk Samfund for Københavns Amt 1919).

A. Fang: Lejreegnen og dens Oldtidsminder. (Samme Steds 1922).

Poul Nørlund: Middelalder (Danmarks Malerkunst, red. af Erik Zahle. 1937).

Karl Madsen: J. Th. Lundbyes Dagbogsoptegnelser (Folkets Fædre 1918).

Peter Hertz: Maleren L. A. Ring. 1934.

S. Danneskjold-Samsøe: Maleren Poul Christiansen. 1935.

Erik Arup: Viggo Hørup: Et Mindeskrift. 1941.

Andre Skrifter er anførte i Teksten.

*Caroline Webb
For Ruthie's Anniversary of Birth January 22, 1902*